

Адальберт

Штюрмер

Вітіко

Адальберт Штіфтер

Вітіко

«Фолио»

1867

ББК 84(4АВТ)

Штіфтер А.

Вітіко / А. Штіфтер — «Фолио», 1867

ISBN 978-966-03-7701-1

В історичному романі видатного австрійського письменника Адальберта Штіфтера (1805–1868) яскраво описано події XII століття, ми стаємо свідками становлення Чеської держави, бачимо її стосунки з сусідніми Баварією, Австрією, Польщею та Угорщиною, участь у поході на Мілан. Але цей твір — водночас ще й запізнілий куртуазний роман, оспівування лицарських чеснот і чистого кохання. Образ головного героя Вітіко подано в розвитку — від юнака, який шукає своєї долі, він доростає до мудрого державника, що дбає про людей і країну. Книжка буде цікава всім, хто любить історію, цінує щирість почуттів і полюбляє чудові описи природи.

ББК 84(4АВТ)

ISBN 978-966-03-7701-1

© Штіфтер А., 1867

© Фолио, 1867

Содержание

Передмова	6
Вітіко	7
Том перший	7
1	7
2	28
3	42
4	69
Конец ознакомительного фрагмента.	104

Адальберт Штіфтер Вітіко

© П. В. Тарашук, переклад українською, 2016

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2017

* * *

Передмова

Автор зі щирою любов'ю присвячує цей літературний експеримент з історії рідного краю своїм землякам, надто з давнього і почесного міста Праги.

Ліни, грудень 1864 р.

У дитинстві я часто натрапляв на сліди роду, що жив на півдні Богемії і живе далі в народних спогадах та оповідках. Юнаком я став вивчати ті сліди і провів багато днів у руїнах його родового замку. Потім я вдавався до різних дитячих спроб написати художню розповідь про цей рід. Згодом після численних перерв і повернень до праці склалося щось поважне і дійшло недавно до завершення, проте через мою хворобу це завершення знову довелося відкласти на довгий час. Тоді друзі порадили мені опублікувати спершу початок твору, що тепер у вас перед очима. Про успішність цієї спроби, прошу, судіть поблажливо. Нехай історики, якщо дехто з них ушанує своїм переглядом наступні сторінки, не знайдуть у них багато неправдивого, а митці не знайдуть багато нехудожнього, і нехай, якщо Господь позбавить мене хвороби й дасть мені нову силу, наступні томи вийдуть кращими за цей перший.

Ліни, грудень 1864 р.

Адальберт Штіфтер

Вітіко

Том перший

1

Спів, дзвінкий і чистий, наче спів жайворонка

У верхній течії Дунаю стоїть місто Пассау. Річка тільки-но вийшла зі Швабії та Баварії, і до цього міста доходить один із південних виступів баварсько-богемського лісу. Цей виступ – гостра і прямовисна скеля. Єпископи Пассау збудували на ній укріплений замок Оберхаус, щоб при нагоді мати змогу оборонятися від своїх підданих. На схід від Оберхаусу височіє ще один кам'янистий горб, на якому стоїть будиночок, що колись належав черницям, тож його називають Черничим маєтком. Між цими двома горами пролягає ущелина, по якій тече річка, що, як дивитися згори, чорна, мов чорнило. Це Ільц, він тече з богемсько-баварського лісу, що всюди посилає до Дунаю бурі та чорні річки, і тут поєднується з Дунаєм, на чималій відстані оздоблюючи його північний берег темною каймою. Оберхаус і Черничий маєток поглядають згори на місто Пассау, що лежить на південь по той бік Дунаю на широкій височині. Далі за містом є ще одна річка, що тече з далекого південного високогір'я. Це Інн, він теж тут впадає в Дунай і також формує вздовж його південного берега кайму, але вже світло-зелену. Покріплений цими двома допливами, Дунай тече потім далі на південний схід і має на своїх берегах, здебільшого на північному, високі, вкриті лісом гори: виступи богемського лісу, які спускаються аж до води. На північ від щойно описаної місцевості земля піднімається, наче окремими сходишками, вгору назустріч лісові, що дістав назву богемсько-баварського. Той край рясніє гірськими схилами, довгими хребтами, численними глибокими улоговинами та круглястими долинами, і хоча тепер його здебільшого вкривають луки, поля й людські оселі, він належить усе-таки до того величезного лісу, який, напевне, багато років тому ріс на кожному клаптику землі. Але що вище вгору, то щедріше прикрашають той край дерева та ліси, то рясніше його омивають чисті струмки з гранітними бережками, то частіше його овіває чисте й прохолодне повітря, аж поки на горах Арбер, Лузни, Унчин, Плехи і Драйзесель (горі Трьох Сідал) ліс здіймається найвище і стає найгустішим, а в багатьох місцях просто-таки непрохідним. Цей ще й досі великий ліс у низинах переважно буковий, вище починається царство ялиць і всієї родини хвойних, і, нарешті, на гірських гребенях часто росте гірська сосна і трапляється криволісся, але не через велику висоту, а внаслідок холодних вітрів, які панують там залюбки й вільно. З гострих залісених гірських гребенів можна побачити долину Влтави, що зміїться, інколи поміж болотистих земель, вільних від лісу, і тече в далекі краї. Ліс постає перед річкою густими широкими хвилями, нерідко бере її у свій затінок, а потім знову дає їй змогу текти далі серед лук і пасовиськ. Отакими численними хвилями ліс тягнеться на північний схід у глиб Богемії, аж поки через багато годин, які довелось б іти пішки, своєю останньою хвилею, яка має назву Бланско, виходить на рівнину, де стоїть місто Будейовіце. Якщо в улоговинах і округлих долинах ліс ще дає притулок численним лукам, ланам і селам, то посередині неприборкані лісові хащі тягнуться від гори Плехи на схід через гори Смрчина (Хохфіхт), Красні Планини і Градки, і в ньому немає ані галявин, ані людських осель. Річка Влтава теж тече на схід, і то тільки по Богемському краю. Її течія в долині великого лісу дуже повільна. Нижче від Єзуїтського лісу вона натрапляє на гору Луч, що стоять на лівому березі. Далі Влтава зустрічається зі скелею Чортового муру, і її течія коло нього бурхлива й несамоविта. Нижче річка

знову обминає гарні лісисті пагорби і ще якийсь час тече на схід. Потім змінює напрям, повертає на північ і покидає Лісовий край. Її течія там жвавіша і швидша, ніж у болотистих лісових долинах на високогір'ї. Річка натрапляє ще на кілька твердих скель і лісистих пагорбів, які, звиваючись, змушена обминати, а також на кілька видовжених схилів, уздовж яких змушена текти прямо, аж поки гори стають дедалі нижчі й вона легко обминає їх, а потім, подолавши багато миль, виходить, як і Бланско, на рівнину, де стоїть Будейовіце. Найважливіші населені пункти, які Влтава й нині проминає вздовж своєї течії, – села Горні Плана і Фримбурк, абатство Вишші Брод і містечка Рожмберк і Крумлов.

За доби, коли в Німеччині владарював Конрад III, перший із роду Гогенштауфенів, у Баварії правив Генріх Гордий, маркграфом австрійським був Леопольд Щедрий, а на княжому престолі в Богемії сидів Собеслав I, – ідеться про 1138 рік, – ущелиною між горою, де стоїть Оберхаус, і горою Черничого маєтку (тоді на тих горах буяла дика рослинність) від Дунаю до північних пагорбів верхи на сивому коні, чия масть видавалася майже такою, як свіжо розламаний шматок заліза, їхав один чоловік, власне, ще юнак. Ріденька порість, радше жовта, ніж каштанова, прикрашала його верхню губу і обрамляла підборіддя. Щоки були майже малинові, очі сині. Про волосся на голові годі було щось сказати, бо його цілковито прикривав шкіряний шолом, що був немов чашею з дуже міцного і грубого матеріалу, тож навіть досить сильний удар мечем навряд чи пробив би його, і шолом так сидів на голові, що ховав усередині все волосся, а від вух на спину тягнулась запона, тож навіть удар по шиї, здається, не завдав би вершникові шкоди. Але це подовження шолома не вільно звисало на плечі, а лежало грубим шаром і ховалося під куртку, що, пошита з такої самої шкіри, тісно облягала весь тулуб. Під пахвами були прорізи, щоб можна було підняти руку високо вгору і глянути в разі потреби на спідній полотняний одяг. Певне, з такої самої шкіри були й штани верхівця. Вся та шкіра попервах була тьмяно-жовта, і, хоча годі було недобачити, що її дуже ретельно доглядали та чистили, слід усе-таки визнати, що вона була не нова й на ній видніли сліди від негоди й зітертих плям. На поясі у вершника висів меч. Якийсь плащ або полотняна, а то й вовняна свита була скручена і пристебнута до сідла, тож важко було здогадатися, що то за річ і навіщо вона. Тільки колір здавався сірим. Вершник не мав пір'їн на голові і ніде ніяких знаків на собі. Руки були без рукавичок, права звисала, а ліва тримала вузду. Кінь мав більші копита й міцніші ноги, ніж у звичайних бойових та верхових коней. Вершник, вибираючись з ущелини, не поглядав ані праворуч, ані ліворуч і не озирався на місто. Була рання година дня наприкінці літа, що вже наближалось до осені. День був безхмарний, і сонце припікало. Кінь ішов уздовж ущелини повільною ступою. Вийшовши з неї, пішов швидше, але й далі ступою. Піднімався довгим схилом на гору, потім ступав по пласкій вершині, далі з гори, знову схилом угору, другим схилом униз, у ліс, із лісу, аж поки настав уже майже полудень. Тієї пори вершник доїхав до кількох рубаних хат, що мали назву Гауценберг. Хати безладно розкинулись на горбистій місцевості. Там уже було холодніше, ніж на Дунаї, бо, якщо в Пассау росло багато плодкових дерев, тут здійслювалася вгору одинцем тільки дика черешня, а її не раз зламане гілля свідчило, що взимку повз неї промчало багато несамовитих бур. Натомість навколо черешні дуже гарним кружечком скупчилися горобини, що росли й коло багатьох хат і поєднували зелень свого листя і вже народжувану червінь ягід із сірою барвою покрівель. Заїзд був кам'яним будинком, коло нього теж росла горобина, а сам він мав плаский дах із великих гранітних плит із широкою стріхою. Крокви виступали далеко вперед, були пофарбовані в червоний колір і прикрашені різьбленням. У стіні, що виходила на вулицю, були двері з червоними одвірками. Вони вели до шинку. Неподалік від дверей були ворота, що вели на подвір'я. На вулиці стояло чимало кам'яних столів. Далі вглиб стояли вкопані в землю конов'язі. Ще далі від тих стовпів стояло кілька відкритих стаєнь, щоб коні мали дах над головою. Позаду стаєнь виднів ліс.

Вершник, доїхавши до хат, повернув на вузьку стежку до заїзду, там став і спішився. Підвів коня до конов'язі, дістав вудила з пащі, дістав недоуздок із сідельної сумки і прив'язав

ним коня до конов'язі. Потім дужою чоловічою рукою взяв із сідла вовняну ганчірку і протер обидва боки та інші частини коня. Впоравшись і струсивши ганчірку, ще провів голою долонею по животу й по спині тварини, що дивилася на нього. Потім накрив коня плащем. Коли він розклав той плащ, стало видно, що то дуже простий і невігадливий шматок грубої вовняної тканини сірої барви. Коню він не дав ні паші, ні води, а покинув його й пішов до одного з кам'яних столів, за яким нікого не було, й сів.

На лаві перед заїздом сидів чоловік, вбраний від шиї до підшов в однакову грубу буру тканину, яка тісно облягала його струнку постать. На плечах він мав дуже коротку сіру свиту, пошиту зі ще грубшого полотна, ніж решта одягу. На ногах були важкі черевики. Більше він не мав на своєму тілі нічого. Голова була непокрита, а на ній буяло таке густе й кучеряве чорне волосся, що здавалося, ніби кожне окреме пасмо скрутилося в кільце. Навколо підборіддя, на верхній губі й на обох половинках обличчя видніло таке саме коротеньке волосся, але, здається, ще кучерявіше. З тієї чорноти визирало червоне молоде обличчя з дуже великими чорними очима. Чоловік обв'язував міцним залізним дротом, сплітаючи його руками, наче ґрати, тріснутий череп'яний горщик. Вершник сів обличчям до того чоловіка.

Збоку від вершника, десь за десять кроків від нього, за дерев'яним столом сиділи ще двоє чоловіків. Вони мали на собі дуже брудні шкіряні жилети. А широка стільниця не давала змоги побачити, в чому вони вбрані нижче. Їхні шкіряні шапки лежали на столі. Один мав темно-руде волосся і руду бороду, другий був чорнявий, але в тій чорноті проступало вже багато сивини. Рудобородий мав років тридцять, сивобородий – років п'ятдесят. Обличчя в обох були дуже засмаглі. Перед чоловіками на столі стояв великий череп'яний кухоль із синіми намальованими квітами. До лави коло столу був прихилений арбалет, а на лаві лежала палиця з залізним вістряем, яку можна було б назвати і списом. На вулиці вже не було інших гостей, крім мандрівного крамаря за найдальшим і найменшим столом, що поставив свого возика з товарами, певне, з череп'яним посудом, коло себе.

А чи був хто в самому шинку, годі було побачити.

Тільки кури господаря походжали на сонечку і вряди-годи дзьобали зеренце з розсипаного конячого фуражу.

Коли вершник сів за стіл, з дверей із червоними одвірками до нього вийшов господар у куртці з оленьчої шкіри, темних штанах і плескатій шапці. Підійшов до столу, де сидів юний вершник, і запитав:

– Чи потрібне вам щось, що може дати наш дім?

– Гаразд, якщо ви до моїх послуг, – відповів вершник, – то дуже небагато. Подайте мені шматок м'яса, хліб і трохи пива. А коли я поїм, пришліть слугу, щоб я сказав йому, що потрібне для мого коня.

– Я й сам догляну вашого коня, – запропонував господар.

– Для мене було б краще, якби ви вчинили саме так, як я просив, – заперечив вершник.

– Добре й так, – кивнув господар і пішов.

З заїзду одразу вийшла червонощока дівчина з двома руськими косами, що звисали з потилиці на червоний нагрудник і чорну вовняну спідницю. Дівчина постелила чисту скатертину на нерівну стільницю й поклала зверху мисочку, ніж і виделку. Потім принесла в сірому кухлі теж із намальованими синіми квітами пиво і нарешті шматок смаженої телятини і буханець хліба. Вершник розрізав м'ясо і хліб, з'їв їх і запив пивом. Коли він допив, прийшов господар і хотів знову наповнити кухоль, але вершник поклав руку на вінця й проказав:

– Досить, я вже вгамував свою спрагу. Пришліть тепер слугу, щоб мій кінь був доглянутий.

За сусіднім столом рудобородий простяг господареві кухоль із синіми квітами, щоб той знову наповнив його. Господар пішов із кухлем у дім.

Коли до столу вершника підійшов слуга й запитав про його бажання, вершник відповів:

- Накажи служниці, щоб вона водою, соломою і піском почистила трохи конячий жолоб. Слуга дивився на вершника так, ніби не збагнув, чого той хоче, тому вершник пояснив:
- Я повинен тримати свого коня в чистоті, і тому помийте мені жолоб.

Слуга послав служницю, що принесла воду в коновці, потім солому та пісок і помила один із дерев'яних жолобів, які стояли перед заїздом замість ясел. Вершник підвівся з-за столу, придивлявся до її роботи і підказував їй. Коли служниця помила, той жолоб поставили перед його конем. Потім вершник сам узяв у руки плаский і видовжений заокруглений кошик, у якому слуга приніс вівса, струснув зерно і насипав частину, вимірявши долонями, коневі в жолоб. Коли кінь скуштував і став їсти, вершник знову пішов до столу, сів і дивився просто себе.

Коли минув певний час, вершник знову підвівся й пішов до свого коня. Ще раз насипав йому зерна і цього разу дав ще й сіна, яке приніс слуга. Потім стояв коло коня.

До вершника пішов один із двох чоловіків, які сиділи недалеко від нього. То був старший, уже з сивиною. Підступивши досить близько, заговорив до молодика:

- Оце гарний кінь, дужий і, певне, і мчить дуже прудко.
- Кінь добрий, і мені його прудкості вистачає, – відказав молодий вершник.

А старший чоловік за мить озвався знову:

– Ви тут не гнівайтесь на людей, якщо вони не тямлять, як ставитись до вас: адже вони не вчені. Сюди дуже рідко навідується пристойні вершники, бо це аж ніяк не шлях для війська, тут немає сіл та містечок, які б торгували між собою всякою всячиною, а тутешні пагорби та ущелини не дають змоги воювати. Господар тут звичайний селяк, а далі йдуть самі ліси, де й люди не живуть. Але ви, звісно, приїхали не туди й не поїдете туди.

– Я задоволений харчем, який мені подали в цьому домі, – відповів вершник, – і овес добрий для мого коня, і сіно.

– Авжеж, – погодився чоловік, – але тут не вміють поштиво ставитись до шляхетних людей.

– Я не шляхетний, – мовив вершник.

– Тепер у цій війні багато може статися, – не вгавав чоловік. – Можуть їздити посланці та воїни і обирати шляхи й стежки, про які ніхто ніколи й не думав.

– Мені тільки селяни траплялися по дорозі, – заперечив вершник.

– Тоді ви, мабуть, приїхали з Пассау, – виснував чоловік.

– Коло цього заїзду сходиться багато доріг, – стенив плечима вершник.

– Це правда, – погодився чоловік. – Є лихі люди, які можуть підстергти якогось посланця, щоб отримати винагороду. Є герцог Генріх, шляхетний, багатий і могутній чоловік, зять нашого покійного імператора, – нехай Господь навіки благословить імператора, – цей герцог має клейноди і не віддасть їх. Потім є король Конрад, ясновельможний володар із дому Штауфенів. Ще є святий володар, архієпископ Трірський, крім того, австрійський маркграф Леопольд, молодий володар. Він єдиноутробний брат нового короля і буде триматися коло нього. Князь Собеслав у Богемії вже старший літами і має досвід.

– Я ще не бачив жодного з цих володарів, – відповів вершник.

– Авжеж, ви ще молоді, – казав чоловік, – і ще знайдете своє щастя у світі. Вам дістануться ласки та почесні. А я вже старий і тому не можу нічого, крім молитися за високі голови. Бажаю вам, молодий пане, щоб ви справді мали багато щастя і не втратили його.

– Що ж, ви мені бажаєте добра, тому і я коли-небудь зроблю вам послугу, якщо вона буде потрібна вам, – мовив вершник.

– Добра, тільки щирого добра, – підтвердив чоловік і повернувся до свого товариша за столом.

Та тільки-но той чоловік пішов від вершника, перед ним з'явився ще один. Кучерявий молодик став трохи поодаль і прикипів своїми чорними очима до коня. Мабуть, уже скріпив свій глечик.

Вершник, що згортав до купи рештки зерна в жолобі, глянув на кучерявого й мовив:

– Ти теж милуєшся моїм конем?

Кучерявий підійшов ближче й відповів:

– Милуюся, відколи ви приїхали сюди. А той чоловік теж був у захваті від нього? Певне, що так.

– Ти вмієш їздити верхи? – запитав його молодик.

– Так, умію, – відповів кучерявий, – і не потребую ані стремен, ані острог, ані сідла. Я їжджу верхи босоніж, керую коліньми, п'ятками й кулаками.

– Мабуть, гарна їзда, – протягнув молодик.

– Авжеж добра, і коні не скидають мене, навіть коли хвицаються, кусаються, стають дибки і підскакують.

– А ти маєш коня? – запитав вершник.

– Сам я не маю коня і ніколи не мав його, але їжджу на конях інших людей.

– І ті люди дозволяють тобі їздити на своїх конях? – запитав молодик.

– Так, щоб привести їх із пасовиська й повести купатися, – відповів кучерявий. – А є ще коні на громадському вигоні, вони там викачуються або пасуться.

– І добрі ті коні? – запитав вершник.

– Так, добрі, – відповів кучерявий, – але є різниця, одні дужчі, інші слабші, але такого гарного і гладенького, як у вас, немає. Я б хотів коли-небудь посидіти на такому коні, в сідлі і вставити ноги в ці залізні петлі.

– Для цього треба мати вправність, – сказав вершник.

– Той, хто плаває, знімає воронячі гнізда, переходить струмки по стовбурах і ловить бугая, зможе і в такому сідлі всидіти.

– Атож, сидіти легко, – кивнув головою вершник, – але ж треба вести коня, щоб він був розумний і слухався вершника.

– Та я швидко навчився б, – запевнив кучерявий. – А передусім дбав би про свого коня так, як ви.

– Це добре, – похвалив вершник.

– Ви накрили його плащем, щоб він не застудився після швидкої їзди? – запитав кучерявий.

– Бачиш, ти нічого не тямиш у догляді коней, – пояснив вершник, – бо після швидкої їзди не можна, щоб кінь, навіть укритий плащем, стояв на місці, слід водити його по колу, спершу швидше, потім повільніше, щоб він потихеньку остигав і був готовий їсти і пити.

– Тоді чому ви одразу поставили свого коня? – запитав кучерявий.

– Бо я аж ніяк не їхав швидко, – відповів вершник.

– Їхали нешвидко? – перепитав кучерявий і пильніше глянув на вершника.

– Коли швидкість не потрібна, – пояснив вершник, – я пускаю коня ступою. А він віддячує мені, коли я потребую сили і швидкості.

– Дуже добре, – кивнув головою кучерявий. – Я б доводив коневі свою вірність, щоб і він був вірний мені і йшов за мною.

– Отак було б чудово, – похвалив вершник.

– Оскільки я знаю стежки в лісі і знаю, як звуть у лісі людей та їхніх собак, то знав би, й чого хоче кінь.

– Можливо, – стенив плечима вершник.

– Та я ніколи не матиму коня, – скрушно похитав головою кучерявий.

– Це ж чому? – запитав вершник.

– Бо ніколи не матиму так багато пфенігів, щоб купити його.

– Ага, – кивнув головою вершник.

– Навіть якби я був у лісі першим слугою, я б не мав змоги купити такого лицарського коня, як ваш. Із лицарським конем я б чимало зробив.

– Так, але ж ти ніколи не матимеш його, – сказав вершник.

– А якби на війні коло нашого війська я взяв піку, пішов до ворога, викрав коня і приїхав би на ньому верхи назад, той кінь належав би мені?

– То була б здобич, – пояснив вершник.

– А він би належав мені? – знову запитав кучерявий.

– Якщо ти будеш не просто супутником чи випадковим подорожнім, а таки залученим до війська і здобудеш коня не під час загальної битви або нападу, а сам підеш до ворога і сам приведеш коня, його, звичайно, лишать тобі, – відповів вершник.

– Тож я так і вчиню, – запевнив кучерявий.

– Авжеж, мій друже! – всміхнувся вершник.

Кінь тим часом уже почав байдужити до своєї поживи і дедалі частіше поглядав навколо. Вершник наказав принести йому води, кінь попив, а потім він знову докинув йому в жолоб трохи вівса. Поки кінь жував, вершник стояв поряд. Кучерявий теж стояв і придивлявся. Коли кінь поїв і ще раз попив води, вершник витер йому губи і забрав жолоб. Потім молодик пішов до столу і звелів гукнути господаря. Коли той з'явився, запитав:

– Що я винен вам?

– За харчі сімнадцять пфенігів, а за миття жолоба ще три пфеніги, – відповів господар.

Вершник розпустив трохи на грудях куртку і дістав звідти калитку. Відрахував гроші, віддав їх, затягнув шнур і знову заховав калитку в куртку. Потім пішов до коня, загнуждав його, згорнув плащ, провів коня трохи в бік вулиці й сів верхи. Кучерявий, що пішов разом із ним, до всього придивлявся. Вершник, уже на коні, повернувшись праворуч, підїхав до господаря й проказав:

– Дякую вам, любий пане, за гостинність, і нехай Господь береже і вас, і все, що є у вас.

– Дякую вам, – відповів господар, – і бажаю вам того самого, щасливої дороги!

Вершник повільно поїхав по вулиці, лишивши позаду кучерявого і людей, які дивилися йому вслід. Він поїхав у північно-східному напрямі. Знову їхав на гору, з гори, з лісу, в ліс, місцевість ставала дедалі глухіша, зрештою всюди навколо був тільки ліс. На стежці траплялось переплутане коріння і гранітні камені, і кінь обережно переставляв копита.

Коли звечоріло, вершник їхав по гребеню довгої гори, видовженої з заходу на схід. Цей гребінь, укритий густим лісом, спускався у вузьку долину, внизу видніла смужка води. По той бік струмка знову тягнувся вгору ще вищий і густіший ліс, а на узліссі зіпнулася вгору кам'яна брила. Вершник зупинився на мить і оглянув брилу.

Потім став спускатися лісом униз. Їхав попід гіллям дерев, які обступали його, і не раз був змушений нагинатися, щоб не вдаритись об низьку гілляку. Трохи згодом доїхав до червоного хреста. Постояв коло хреста, проказав коротку молитву і знову поїхав далі. Коли геть споночило, спішився, взяв коня за вузду, пішов уперед і вів його за собою. Від хреста він був проїхав короткий, але дуже крутий схил до струмка. Коло струмка поширювався запах багаття, вершник вийшов на відкрите місце, де з багатьох темних горбків злітали вгору вогненні омахи, освітлюючи нічні ялиці, звідти ж піднімався над лісом і легенький дим. Збоку від тих горбків стояло чимало хатин, осяяних вогниками. Вершник підвів коня до однієї хатини. Коли він дійшов туди, двері відчинилися, і з них вишли чоловік, жінка і двоє дітей.

– Ви тут, – мовив чоловік, – а ми вже й не сподівалися вас!

– Вітаю тебе, Матіасе! – відповів вершник. – Від Пассау я ніяк не міг доїхати швидше.

– Тож заводьте сюди свого коня, – запросив чоловік і відчинив ворота неподалік від дверей.

– Маргарито, запали мені скіпку, – попросив він.

Жінка зайшла в хатину і вийшла звідти з запаленою буковою скіпкою. Зайшла зі скіпкою у ворота, вершник із конем увійшов за нею, а позаду нього йшов чоловік із дітьми. Всі зайшли до хліва. В одному кутку тісно стояли прив'язані одна коло одної дві корови, тож було вільне місце для коня. Його прив'язали, і вершник із чоловіком зняли вузду і сідло. Власник прикрив плащем спину коня. Діти придивлялися. Потім усі вузенькими дверима зайшли з хліва до кімнати. В кімнаті стояв високий стовп із багатьма залізними кільцями. В двох кільцях стриміли запалені букові скіпки. Жінка вставила свою скіпку в третє кільце. Вершник сів на дерев'яний стілець. Жінка накрила скатертиною ялиновий стіл, а потім поставила на стіл миску з супом. Їли суп усі: вершник, господар, жінка і діти. Потім господар сказав:

– Я подбаю про вашого коня, бо ви, може, втомлені.

– Подбаємо разом, – поправив його вершник.

Чоловік узяв скіпку й пішов у хлів, вершник – услід за ним. У хліву вершник дав коню вже наготовану пашу. Потім обидва повернулись до кімнати. Але ходили до хліва і назад ще не раз, аж поки як слід подбали про коня, і тоді господар проказав:

– А тепер ми підемо спочивати, доброго й вам спочинку.

– Вам теж, – побажав вершник.

Жінка повела дітей у бічну комірчину, а чоловік пішов за дружиною і дітьми.

Вершник відстебнув меч, зняв шолом із голови, загасив скіпки, ліг одягнений на ліжко, що стояло в кутку кімнати, поклав коло себе меч і приготувався спати.

Коли наступного дня над лісом зійшло сонце, вершник із шоломом на голові і мечем на поясі вже стояв перед хатиною. Коло неї, як і коло інших хатин, було трохи поля і лука. Чорні горбки, що були вогнищами для випалювання вугілля, горіли і диміли, як і вчора.

З хатини вийшла жінка з дітьми, які сьогодні були вбрані охайніше, і запросила:

– Ходіть снідати, любий пане.

Вершник зайшов до кімнати, і всі разом поїли з миски, повної теплого молока з житнім хлібом.

Поснідавши, вершник пішов до хліва й погодував коня. Впоравшись, мовив:

– Сьогодні неділя, тож кінь нехай спочиває! Я піду нагору в ліс і до скелі Трьох Сідал. Я бачив її вчора з краю широкої гори. Пополудні я повернуся. А ти, Матіасе, подбай опівдні про коня, ти вже знаєш як.

– Я дбатиму про нього, як і про того молочно-білого коня в Плані, якого ви мали.

– Але для завдання, яке тепер стоїть переді мною, той білий кінь був би заслабкий, – мовив вершник.

– То візьміть принаймні шматок хліба з собою, – озвалася дружина.

Вершник узяв поданий шматок хліба й заховав у куртку. Потім пішов до струмка, що біг поблизу від хатини. Мешканці хатини провели його аж до води.

– Як гарно тече Міхель коло вашої хатини! – в захваті мовив вершник.

– Еге ж, – кивнув головою чоловік, – але інколи, хоч і не часто, просто в хатину.

– Ну, бувай здоровий, Матіасе, і ви, пані, теж із вашими дітьми, – побажав вершник.

– Бувайте здорові, молодий пане! – відказав чоловік.

– Не перегрійтесь і здорові повертайтеся! – вклонилася жінка.

– Та скоро й повернуся, – кинув вершник. Перейшов струмок по дерев'яній кладці, а господарі хатини вернулися додому.

По той бік струмка вершник пішов лісом угору. Небо було синім-синім, а в повітрі лунали калатала корів і часті крики якогось птаха. Вершник інколи збочував зі стежки й виходив на лісові галявини.

На одній такій галявині, де росла невисока трава й маленькі білі квіточки, а скраю височіли старезні клени, коло них лежала величезна кам'яна брила, майже така завбільшки, як

хата, – здавалося, ніби її поклали там людські руки, – а зверху на ній росла напрочуд висока ялиця. Вершник став навколішки перед ялицею й помолився. Після молитви підвівся й пішов краєм галявини далі. Знову підійшов до кленів, поміж яких теж лежали камені, але маленькі, їх ніби поклали, щоб сидіти на них. Вершник спробував сісти, і на всіх каменях можна було більш-менш зручно вмотитись. Зрештою підвівшись, щоб іти далі, він раптом почув голоси. То був спів, дзвінкий і чистий, наче спів жайворонка. Але голоси були не пташині, а людські, дівочі. Вони співали оту пісню без слів, у якій у лісах та горах серце виражає себе різноманітними змінами голосу, його спадами та злетами, мінливістю і сталістю. Голосів було два, вони то звучали в унісон, то немов перепліталися. Голоси видзвонювали, злітали, спадали, неслися, розлучалися, глузували, сердилися і раділи. В них звучали насолода і радість. Спів, здавалося, наближався. Нараз з-під ялиць вийшли дві постаті й зупинилися на краю тієї самої галявини, де стояв вершник, і то недалеко від нього. Вони обіймали одна одну за шию, а дві руки в них були вільні. То було двоє юних дівчат із непокритими головами, в кожній звисали дві коси. На руках у них видніло біле полотно рукавів, а від червоних нагрудників спадали вниз чорні спідниці з численними складками. Одна дівчина мала на голові густо натикані дикі червоні троянди. Друга була без прикрас. Вийшовши на галявину й побачивши чоловіка, дівчата замовкли. Зупинилися і дивилися на нього, а він теж стояв і приглядався на них. Потім став повільно підступати до дівчат. Дівчина без троянд одразу зайшла назад у ліс, друга стояла й далі. Вершник підступив до неї й запитав:

– Чому ти тут стоїш зі своїми трояндами?

– Стою, бо це мій рідний край, – відповіла дівчина. – Ти от запитуєш, а для тебе це теж рідний край чи ти звідкись прийшов?

– Я тут зайшлий, – відповів вершник.

– Тож як ти можеш запитувати? – здивувалася дівчина.

– Бо хотілося б знати, – відповів вершник.

– А якби мені хотілося знати, чого ти хочеш? – запитала дівчина.

– Можливо, я б відповів тобі, – мовив вершник.

– А я б, можливо, сказала, чому я стою тут із трояндами.

– Тож чого ти стоїш? – запитав вершник.

– А ти спершу скажи, чого ти хочеш, – не здавалася дівчина.

– Немає причин, щоб я промовчав, – стенив плечима вершник. – Я шукаю своє щастя.

– Своє щастя? Ти загубив його? – поцікавилася дівчина. – Чи ти шукаєш іншого щастя, ніж те, яке мають удома?

– Так, – підтвердив вершник, – я йду шукати великої долі, яка личить справжньому чоловікові.

– А ти вже знаєш цю долю і знаєш, де вона? – запитала дівчина.

– Ні, – заперечив вершник, – не годилося б, якби людина знала наперед, де її щастя, і мала тільки піти, щоб підібрати його. Спершу я сам скую собі долю.

– А ти, як ти кажеш, справжній чоловік? – запитала дівчина.

– Розумієш, я ще не знаю, чи я справжній чоловік, – відповів вершник, – але хочу робити в світі все, що зможу.

– Тоді ти, напевне, справжній, – мовила дівчина, – бо в нас, каже батько, чоловіки завжди роблять менше, ніж можуть. Але ти повинен виконати те, що кажеш, а не просто балакати. Бо я ще не знаю, чи ти зможеш скувати собі долю. І не знаю, чи ти куєш її, коли стоїш у нашому лісі на цій галявині.

– Мені можна стояти, – пояснив вершник, – бо сьогодні неділя, день відпочинку для людей і тварин, якщо нужда або необхідність не вимагають іншого. Мій кінь у стайні, а сам я пішов у ліс помолитися. А потім спробую з'ясувати, чи зможу я видертись на скелю Трьох Сідал.

– Зможеш, – запевнила дівчина, – туди веде стежка, яку завжди легко знайти, якщо раптом збочиш із неї. Бо, хоча від землі, де стоїть скеля, вона здіймається вгору, наче прямокутний мур, люди поскріплювали стовбури, зіперли їх на скелю і змайстрували драбину, якою можна дістатися на вершину. Але будь обережний, щоб тобі не запаморочилась голова, коли стоятимеш там сам у повітрі над усіма вершинами.

– А ти вже була там? – запитав вершник.

– Авжеж, бо ж я тутешня, – відповіла дівчина.

– Що ж, – сказав вершник, – якщо ти була там, то і я доберусь туди.

– А коли ти сьогодні спустишся з Трьох Сідал, – запитала дівчина, – то завтра поїдеш за своєю долею далі?

– Поїду далі, – підтвердив вершник. – А чому ти з трояндами?

– Невже я маю відповідати, коли мене запитують? – і собі запитала дівчина.

– Коли батько-мати запитують, ти повинна відповідати, – мовив вершник. – І коли хто інший чемно запитує, теж повинна, і повинна, якщо пообіцяла.

– Тоді я скажу не більше, ніж ти мені, – відповіла дівчина. – Я ношу троянди, бо хочу.

– А чому ти хочеш? – не вгавав вершник.

– Коли хочуть, причини не шукають, – відказала дівчина.

– Якщо людина розумна, її бажання завжди мають причину, – заперечив вершник.

– Неправда, – не погодилась дівчина, – бо на людину, буває, щось знаходить.

– Тож на тебе найшло завітчатись трояндами? – запитав вершник.

– Не знаю, – мовила дівчина, – але коли ти більше розповіси про себе, то і я скажу більше.

– Багато тут не розкажеш, – зітхнув вершник. – Я маю матір, що живе в Баварії, мій батько помер, і я їду тепер у світ, щоб почати своє життя.

– Тоді і я тобі щось скажу, – полагіднішала дівчина. – Мої батько-мати живуть отам у будинку трохи вище. Ми б дійшли до нього, якби зайшли отут у ліс, звідки я вийшла з подругою, пішли лісом угору, аж поки почуємо струмок, потім повернули до струмка, а далі пішли вздовж нього вгору, і там нарешті побачимо луки і лани, а серед них будинок. Коло дому є сад із сонячного боку, а в саду росте багато квітів. А по той бік від дому тягнеться кам'янистий уступ до ялиць і на ньому росте багато диких троянд, я часто збираю їх там.

– То на тебе найшло сьогодні нарвати диких троянд? Для мене знак, що моя подорож буде вдала, – всміхнувся вершник.

– Я маю металевий обруч, у який залізають стеблинки троянд, – пояснила дівчина, – тож наламала сьогодні троянд, вставила в обруч, а обруч вдягла на голову.

– Ми ще трохи порозмовляємо, тож ходімо, – запропонував вершник, – трохи ближче до узлісся, звідки, як ти бачила, я вийшов. Там є камені, на яких можна сидіти. Тож ми б сіли на них і порозмовляли.

– Не знаю, чи я ще довго розмовлятиму з тобою, – відповіла дівчина, – але піду туди і посиджу трохи з тобою. Я знаю ті камені, я сама звеліла обтесати їх як сидіння. Влітку до полудня там дуже гаряче, та пополудні вже є затінок. А восени й до полудня там мило і затишно.

Обоє пішли на узлісся, звідки вершник вийшов до дівчини. Невдовзі підійшли до каменів, на яких вмощувався вершник, пробуваючи, чи зручно на них сидіти. Вершник зупинився й наполіг, щоб дівчина сіла перша. Вона сіла на гладенький камінь. Вершник сів по ліву руку від неї на трохи нижчий камінь, тож тепер його обличчя було майже на одному рівні з її. Меча він поклав ліворуч від себе на плаский камінь. Обоє мовчали.

– Таж кажи що-небудь, – трохи згодом заохотив вершник.

– Таж кажи ти що-небудь, – мовила дівчина. – Ти казав, ніби хочеш порозмовляти зі мною.

– Я вже й не знаю, що я хотів сказати, – знітився вершник.

– Що ж, я теж не знаю.

Минуло трохи часу, і нарешті озвався вершник:

– А ти правду казала, що до полудня тут затишно під сонечком.

Дівчина мовчала, а трохи згодом мовила:

– А ти ніколи не знімаєш з голови цей огидний шолом?

– Та ні, одягаю тільки тоді, як є потреба, – відповів вершник. – А втім, зняти його дуже легко.

З цими словами він легенько, почавши спереду, зняв шолом, і на шию скотилося буйне й гарне русяве волосся. Шолом він поклав на траву.

– Ох, яке у вас гарне волосся! – вихопилось у дівчини.

– А які в тебе щічки червоні! – в захваті мовив вершник.

– А які сині ваші очі!

– А які твої очі карі й великі!

– І як приязно ви говорите! – дивувалася дівчина.

– І яка ти мила! – віддячував вершник.

– Скажіть, як вам удається запхати таке пишне волосся в цей шкіряний шолом? – поцікавилася дівчина.

– Я роблю це так, – пояснив вершник. – Беру волосся, тримаю його однією рукою, а другою одягаю зверху шолом.

Сказавши, він узяв шолом, схопив лівою рукою волосся, підняв його на голову, а правою рукою насадив шолом.

– Гарно, – похвалила дівчина.

– Тепер волосся накрите, – відзначив вершник.

– Гаразд, а тепер знову зніміть шолом, – попросила дівчина.

Вершник знову зняв шолом і поклав на те саме місце, волосся знову спало на шию.

– Якщо ви хочете йти на війну, – казала далі дівчина, – як ви зможете лякати ворогів, якщо у вас такий приязний погляд?

– А хто тобі сказав, що я йду на війну? – здивувався вершник.

– Я знаю, – відповіла дівчина.

– Що ж, у моїй долі можуть бути і війни, – погодився вершник.

– Війна – це честь, – додала дівчина.

– Війна дає честь тільки тоді, коли це не грабунок і не насильство, – поправив вершник.

– І ще більшу честь, коли захищаєш від ворогів батька, матір, брата, сестру, сусіда й народ і треба битись на смерть і життя. А до цього треба готуватися.

– Ви забули ще одне, що треба захищати.

– Що? – здивувався вершник.

– Свою дружину, – всміхнулася дівчина.

– Я не маю дружини і тому не подумав про це, – виправдався вершник, – але, якщо захищаєш увесь народ, то захищаєш і свою дружину.

– Ні, дружину треба захищати насамперед, – поправила дівчина.

– Що ж, тоді її захищають насамперед, – не сперечався вершник.

– А як ви будете поглядати, щоб ворогу було страшно? – знову запитала дівчина.

– Не знаю, – відповів вершник, – але дивитимусь так, як казатиме серце, і ворог зрозуміє.

На тебе я дивлюсь приязно, бо приязно ставлюся до тебе.

– Ви кажете, до захисту треба готуватися, тож ви підготувалися? – запитала дівчина.

– Я хочу бути вершником, – відповів юнак, – і тому навчився дбати про коня і їздити верхи на ньому. Я вчився і нападати, і оборонятися, вчитимусь і на війні й побачу, як командують загоном.

– Тож ви хочете бути проводирем? – запитала дівчина.

– Якщо зможу, так, – відповів вершник.

- А у вас гарний кінь?
- Ані гарний, ані бридкий, – відповів вершник, – але серед добрих він один із найкращих. Він здоровий і дужий, розумний і вірний. Я люблю його, і він любить мене і йде за мною.
- А якої він масті? – запитала дівчина.
- Сивої.
- А чому ви не маєте ніякої прикраси на голові, як інші родовиті чоловіки? – запитала дівчина.
- Я не високого роду, – відповів вершник, – і шолом дуже дорогий мені. Бачиш, він із лосоної шкіри, ця тварина живе далеко звідси. Його й меч не проб'є.
- Розповідаючи, вершник підняв шолом і показав його дівчині. Вона оглянула і торкнулася пальцем м'якої шкіри.
- А вам не дуже жарко, коли ви ховаєте своє довге волосся в шоломі? – запитала вона.
- Набагато гарячіше, коли волосся коротке, – пояснив вершник, – але спека і холод чоловікові мають бути байдужі. Всі давні народи любили довге волосся, і воно захищає й від ударів.
- А решта вашого одягу теж зі шкіри тієї тварини? – запитала дівчина.
- Тільки панцер, а решта з тоншої шкіри, – відповів вершник. – Дехто ставить ще металеві пластини, а в мене тільки шкіра.
- Ви взяли з собою меч навіть у ліс, – проказала дівчина.
- Я завжди маю його при собі, хіба що сплю вдома в безпечній кімнаті, – пояснив вершник. – Меч – це водночас і меч, і щит.
- А він гарний? – запитала дівчина.
- Дивись!
- Вершник повернув піхви до себе, дістав меч і подав його дівчині. Вона взяла його так, що одну частину оголеного леза тримала вона, а другу він.
- Ох, що за знаки! – вигукнула дівчина.
- Це святий Петро з ланцюгом, – пояснив вершник, – бо ми маємо його за нашого святого покровителя: адже наш рід походить із Рима. Оте, що ти бачиш навколо нього, – прикраса.
- А ота інша штука? – запитала дівчина.
- Теж прикраса.
- Дуже гарне зображення, – похвалила дівчина.
- Повинно бути гарним, – казав вершник, – а меч має бути добре загартованим проти ударів і тиску. Цього ти на ньому не побачиш.
- Авжеж, – кивнула дівчина.
- Вершник узяв піхви, потримав їх і вклав меч усередину.
- А тепер, дівчино, признавайся, як тебе звуть, – сказав він.
- Берта, – відповіла вона. – А вас?
- Вітіко, – мовив він. – А скільки тобі років?
- Шістнадцять, – відповіла дівчина, – а скільки років вам?
- Двадцять. Я народився за дев'ять років по тому, як убили богемського князя Сватоплука.
- Я й думала, що ви дуже молоді, – мовила дівчина.
- І ти, Берто, живеш у лісі?
- У лісі, та ще й десь, – відповіла вона. – Я вже казала вам, що ми маємо трохи вище звідси будинок. Там ще стоїть будинок батька подружки, що співала зі мною, більш нічого.
- А церква у вас є?
- Церква стоїть за п'ять годин ходу звідси у Фраунгу, – відповіла дівчина. – А коли від нашого дому піднятися на сто кроків угору, а потім пройти півгодини до Міхелю, де живуть вуглярі, там стоїть темно-червона висока дерев'яна хижка, а в хижці є різьблена з дерева свята Богородиця з малюнком Ісусом. Її освятив єпископ. Перед хижкою стоять низенькі лави, щоб

можна було стати навколішки й помолитися. Ми молимося там. За хижкою ростуть горобини, і ті горобини тягнуться аж до нашого дому. А тепер розкажіть мені щось про себе.

– Мій рід невідомий, – відповів вершник, – але не завжди був таким.

– А куди ви подастесь, коли завтра виїдете звідси? – запитала Берта.

– У Богемію, – відповів вершник.

– У Богемію? – здивувалася дівчина. – А чому не йдете до нового короля Конрада або до нашого герцога Генріха?

– Тому, – пояснював вершник, – що на півдні Богемії жили в Лісовому краї мої предки. За давніх часів, багато сотень років тому, коли ще не було Німецької імперії, а в країні франків, яка була дуже велика, панували сміливі мажордами похилих літами королів, один чоловік із роду князів Урсіні в Римі, якого, як і мене, теж звали Вітіко, внаслідок цькування ворогів, які вдерлися в країну, подався зі своєю дружиною, дітьми, родичами та військовим почтом у північні краї і дійшов аж до Дунаю. Звідти він хотів напасти на Богемію. Але Воєн, князь Богемії, первородний син князя Мнати, який був ще поганином і ненавидів християн, вийшов з військом назустріч Вітіко, завдав йому поразки й перебив майже всіх його людей. Тоді Вітіко уклав із князем Воєном союз, він хотів визнати його зверхність і захищати Богемську марку від чужинців, якщо князь дозволить йому жити в лісистих горах, куди він удерся. Князь дозволив, і відтоді Вітіко жив на одній горі в Лісовому краю. Його рід розмножився, став могутнім і запровадив християнство, охрестивши в Регенсбургу чотирнадцятьох лехів із півдня Богемії задовго до того, як Борживой став першим християнським князем Богемії. А потім рід знову занепав, став невідомим, і я останній представник цього роду. Вітіко посадив на горі, де він жив, дикі троянди, бо й на горі коло його дому в Римі теж росли дикі троянди. Всі предки давнього Вітіко, яких можна простежити від часів, коли в усьому світі ще не було Христа, садили дикі троянди, бо ж ніяких інших ще не було, і всі його нащадки теж садили дикі троянди.

– Тож на мене таки щось найшло, якщо я взяла троянди, – протягло мовила Берта.

– А ти часто береш ці квіти?

– Уряди-годи, – відповіла Берта.

– Просто диво, що такої пори року ще цвітуть троянди, – мовив Вітіко.

– Я знайшла їх лише в затінку і вставила у свій обруч, – пояснила Берта.

– Тямиш! – похвалив Вітіко.

– Тож нехай вони будуть для вас щасливим знаменням, – побажала Берта, – і нехай дадуть вам багато щастя. Я поведу вас до батька, щоб він дав вам провідника до Трьох Сідал, який покаже найкоротшу стежку.

– Гаразд, Берто, веди мене до батька, – погодився Вітіко.

– Ви справді хочете? – запитала вона.

– Хочу.

– Тоді ходімо, – запросила дівчина.

Запросивши, дівчина підвелася, вершник одяг на голову свій шкіряний шолом і теж підвівся.

Обоє пішли узліссям аж до місця, звідки вийшли дівчата. Там зайшли між дерева й побачили трохи далі другу дівчину, яка співала разом із Бертою. Коли Берта і Вітіко підступили до неї, вона втекла й бігла попереду них. Вітіко помітив тепер, що її коси, звисаючи на темний одяг, мали світлий, майже ясно-жовтий відтінок, тоді як Бертині коси були каштанові. Але подруга мчала так швидко, що невдовзі вони вже не бачили її. Вітіко і Берта йшли під високими ялицями і поміж замшілим камінням. Піднімалися вгору.

Невдовзі обоє почули, як дзюрчить струмок, що біг, напевне, десь по ліву руку від них. Берта повернула тепер ліворуч і пішла до струмка, який виднів крізь дерева вниз у глибокій ущелині. Берта йшла вздовж струмка в попередньому напрямі, але краєм урвища. Обоє всякчас піднімалися вгору. Трохи згодом ліс порідшав, і нарешті вони вийшли на відкриту міс-

цевість. Перед ними стелилася лука, далі йшли лани, а за ними стояв великий білий будинок. За будинком ліс піднімався вгору, утворивши широку густу смугу. Зблизька годі було побачити гребінь, до якого він піднімався, але на сході з тієї смуги виступали інші гірські гребені. Лука була очищена від кущів і каміння. Берта повернула тепер на стежку, що вела до будинку. Стежка була впорядкована й широка, по ній можна було б їхати навіть на возі. Пройшовши по стежці досить далеко, Берта і Вітіко, коли до будинку лишилося кількасот кроків, підійшли до місця для молитви перед червоною хижкою. Вона стояла край дороги дверима на схід до стежки. Двері хижки були замкнені, але вгорі був отвір, у якому виднів образ Богородиці, розмальований золотою, червоною, синьою та іншими барвами. За хижкою спинались угору чотири горобини. Берта стала навколішки на одну лаву й помолилася. Потім підвелася, й вони пішли далі. З ущелини долинав клекіт струмка, та й недалеко від хижки з трави на луці витікав ще один струмочок і невдовзі спадав униз.

– А у вас тут багато чистих веселих джерел, – мовив Вітіко.

– Тут є ще більше, праворуч і ліворуч, – сказала Берта, – вони течуть із Трьох Сідал та зі скель.

– А це той образ, про який ви розповідали мені? – запитав Вітіко.

– Так, це він, – кивнула головою Берта.

– А то ваш дім?

– Так, дім, – підтвердила дівчина.

Пройшовши трохи вздовж горобин, вони дійшли до будинку.

На схід від будинку лежав піщаний майданчик, а на південь – тягнувся сад. Будинок був дуже довгий. Був змурований із каменю і побілений вапном. Вікна, що тягнулися рівеньким рядочком, були захищені залізними штабами. Будинок був одноповерховий, але високий, і мав пласку покрівлю з численних великих каменів. На торці будинку, що виходив на піщаний майданчик, видніли окуті залізом двері. Крізь ті двері, що були незамкнені й піддалися легенькому натиску, Берта завела Вітіко в дім. Одразу за дверима був просторий передпокій, від якого тягнувся коридор уздовж усього будинку, а з передпокою Берта і Вітіко вийшли ліворуч в іще одну залу. Зала була велика, з чотирма вікнами вздовж торця будинку і шістьма вздовж фасаду. Підлога була з ялицевих дошок, стіни були побілені, а стеля була з морених грубих ялицевих колод, які забарвились у брунатний колір. На стінах висіла зброя, в кутках теж стояла притулена до стін зброя. Посеред зали стояв довгий буковий стіл.

На верхньому краї того столу сидів чоловік, що мав десь від сорока до п'ятдесятьох років. З-під його складчастого чорного плаща визирав світло-коричневий нижній одяг. На плащ спадало довге каштанове волосся. Перед ним стояло ще двоє чоловіків, і він розмовляв із ними.

– На луку Глур ідуть о п'ятій годині, – казав він, – тоді з половиною ви зможете впоратись.

– Авжеж, – мовив один із чоловіків.

– Ви повинні обстругати зрубаний ліс з сонячного боку і зміцнити кутки, – наказував він далі.

– Так, – мовив другий чоловік.

– Ну, а тепер ідіть і повідомте мені, коли зробите.

Чоловіки пішли до дверей і вийшли.

Чоловік, що сидів за буковим столом, тепер дивився на Берту і Вітіко двома великими синіми очима.

Берта ступила кілька кроків до нього й промовила:

– Батьку, ось хлопець, що прийшов у ліс, іде за своїм щастям і хоче скувати собі долю.

Сьогодні неділя, тож він спочиває і молився в лісі. Я розмовляла з ним на луці Шпер і привела його тобі.

Чоловік із каштановими кучерями підвівся, підійшов до Вітіко й запросив:

– Ласкаво прошу до мого дому!

– Я приймаю ваше запрошення, – сказав Вітіко, – і хотів би вибачитись за свій несподіваний прихід.

– Якщо вас привела моя донька, то ви бажаний гість, – припрошував господар, – і були б бажаним навіть тоді, якби прийшли самі, бо мій дім гостинний.

– Мене звать Вітіко із Пржица, – представився Вітіко.

– Я Генріх, – назвався господар.

– Цей вершник хоче сьогодні піднятися на Три Сідала, – пояснила Берта.

– Якщо ви, Вітіко, – сказав господар, – по дорозі на добру службу зайшли до мого дому, то пообідайте з нами, потім я дам вам чоловіка, що проведе вас до Трьох Сідал. А тепер я пропоную вам стілець, і, якщо це не суперечить вашим звичаям, відстебніть ваш меч, щоб він не заважав вам.

– Я з удячністю приймаю ваше запрошення на обід і пропозицію сісти, а от меч відстебнути не можу, бо маю звичай завжди, де тільки можна, мати його при собі, щоб його не забракло, коли буде потрібний, – відповів Вітіко.

– Тут ви маєте слухність, – погодився Генріх, – а коли повернетесь з Трьох Сідал, буде вже ніч, то, може, заночуєте в нас?

– Завтра вранці я їду далі, – заперечив Вітіко, – та й лишив свого коня у вугляра на Міхелі, тож маю ще сьогодні повернутися туди.

– Гаразд, тоді ми так організуємо час, щоб було зручно вам, – запевнив Генріх.

Сказавши, він обернувся до столу, висунув два стільці, показав на один і сів разом із Вітіко. Потім звернувся до Берти:

– Іди до матері і скажи, що ми маємо гостя.

Берта підійшла до простінка і повісила свій вінок на цвях.

– Чому ти вішаєш свій золотий обруч до зброї? – запитав батько.

– Нехай троянди повисять сьогодні коло зброї, – відповіла Берта і пішла крізь двері далі в глиб будинку. Невдовзі вона вийшла з тих дверей уже з матір'ю. Мати, як і Берта, теж мала темні коси й карі очі. Мала витончені руки та кінцівки. Була вдягнена у вузький синій жилет зі срібною каймою на краях, рукави і широка спідниця, які видніли з-під нього, були пошиті з біло-жовтого сукна. Її коси накривала широка сіточка з золотих ниток.

– Вюльфгільто, – звернувся до неї Генріх, – наш гість – молодий вершник Вітіко з Пржица, син Вокса і Вентіли.

– Тож ви знали мого батька? – здивувався Вітіко.

– Мій юний вершнику, я знав вашого батька, і знаю вашу матір, – відповів Генріх.

– Ми знаємо добру й милу Вентілу, – додала жінка, що зайшла, – а якщо ви її син, тож будьте бажаним гостем у нашому домі.

– Я її син, – підвівся Вітіко, – а отже, перебуваю тепер у домі, де були мої батько-мати.

– У цьому домі їх не було ніколи, – поправив його Генріх, – зате вони були в іншому.

– Тож дозвольте нам привітати вас у цьому домі, – проказала Вюльфгільта.

– Шляхетна пані, – мовив Вітіко, – мене тішать ці привітання, і вибачте, якщо я збільшую ваш клопіт.

– Мій хатній клопіт – це моя радість, а клопіт задля гостя – подвійна радість, – запевнила жінка.

– Якщо я тільки заслуговую її, – додав Вітіко.

– Заслуговуєте, бо ви син своїх батька-матері, – сказала Вюльфгільта, – і заслужите ще й більше. А якби й не були їхнім сином, однаково були б нашим гостем.

– Вюльфгільта, – мовив Генріх, – вершник ще сьогодні хоче піднятися на Три Сідала, а ввечері повернутися до вугляра в Клафері. Подбай про вчасний обід.

– Тож дозвольте мені бути вільною до обіду, – попросила жінка.

– Ідть, бо це ваше право, – кивнув головою Вітіко.

– А я піду з матір'ю, – заявила Берта.

– Слушно, – схвалив батько.

Мати і донька вийшли з зали.

– Якщо вам до вподоби, то ходімо до обіду на свіже повітря, – запропонував Генріх Вітіко.

– Ще й як до вподоби, – погодився Вітіко.

Господар дому повів тепер свого гостя через інші двері в сад. Підперезався й підсмикнув вище свій складчастий одяг, потім ступив поміж грядок. Вітіко йшов за ним. У саду росла городина, запашні трави, а з країв – куцисті груші. В кінці саду здіймався пагорб, з якого можна було оглянути сад, дім і ліс.

– Я ніколи не знав, – дивувався Вітіко, – що тут стоїть такий будинок, хоча вже бував у лісі.

– Він стоїть на відшибі, – пояснив Генріх, – стежка йде вниз повз Міхель, і ніхто, хто йде в дальші землі, не піднімається сюди, бо одразу за домом починається високий ліс, де немає жодної стежки. Отже, ззаду будинок обступає стіна, яку формують Три Сідала і гора Плехи, або, як кажуть у нас, Блекенштайн, а перед будинком ліс тягнеться вниз аж до Міхелю. Якби викорчували ліси, тоді здалеку можна було б бачити, що на горі стоїть будинок. А втім, ліс на Трьох Сідалах і Плехах, звичайно, не викорчують ніколи, бо ці гори круті й придатні тільки для лісу, тож дім тоді б яснів на тлі темного лісу позаду.

– А дім давно вже тут стоїть? – запитав Вітіко.

– Я збудував його, – відповів Генріх.

– А чому ви збудували його на відшибі? – знову запитав Вітіко.

– Бо я так захотів, – відповів Генріх. – Одні будують на луках, другі на скелях, треті в лісах, а коли раптом знадобиться захист, цей будинок добре захований і непомітний. Я тут часто буваю з родиною, коли ми не вчепимось міцно десь в іншому місці.

– Напевне, тут добре жити, – мовив Вітіко.

– Атож, тепер, а можливо, і в майбутньому, – погодився Генріх. – На широкій горі, що по той бік Міхелю, коли-небудь оселяться люди, бо там є підходящі умови, а саме: добрий ґрунт і добре сполучення, можливо, тоді в багатьох місцях навколо збудують будинки і навіть церкви, а згодом, як настануть часи, коли окрема людина відчуватиме меншу потребу в захисті, нехай білі стіни цього дому ясніють здалеку й запрошують багатьох людей прийти в гості й насолодитись відпочинком у домі.

– Нехай цей дім стоїть багато сотень років, – побажав Вітіко.

– Якщо ті, хто приходить до мене, думають так, як я, – відповів Генріх, – дім стоятиме. Можуть настати дні, коли який-небудь рід утратить могутність і авторитет, але ці риси можуть відродитись, якщо сам рід не згас. Коли-небудь цей дім можуть зруйнувати доценту, але іншого дня він знову може постати на цьому місці, і якщо котрийсь мій нащадок житиме тут і радо господарюватиме серед своїх маєтностей, тут буде оселя, затишна для мешканців і приязна для чужинців, які прийдуть сюди зі щирим серцем.

– Я думаю так, як і ви, – мовив Вітіко. – Жоден рід не загине, якщо його члени праведні, він занепадає і підноситься, хіба що Господь покладе йому край, коли помре останній представник.

– Таж так, всяке буває, – кивнув Генріх. – Ходімо далі.

Обидва чоловіки зійшли з пагорба, через хвіртку вийшли з саду і пішли далі, і то приблизно в той бік, звідки прийшли Вітіко і Берта.

– Це моя лука для випасу корів, – сказав Генріх, показуючи рукою навколо. – Вона тягнеться аж до лісу, звідки ви прийшли.

Чоловіки йшли на схід по дорозі через луку.

– А то мої поля, – пояснив Генріх, показуючи на смужку землі, що позаду будинку тягнулася до лісу, – вони дають усе, чого потребує і вимагає дім. Джерела щедро дають нам воду, а ліс – своє багатство.

Чоловіки дугою стали повертатися до будинку й підійшли до його східного боку, куди Вітіко підходив разом із Бертою. Тепер він помітив, що поряд із дверима, в які він зайшов із Бертою, є ще й залізна брама в мурі, що відходив від будинку. Генріх повів його в ту браму, і вони вийшли на подвір'я.

– Тут коні, – пояснював Генріх, ведучи Вітіко до стайні, що стояла праворуч від входу. Вітіко зайшов до стайні й дуже пильно придивлявся до шістьох коней, які стояли там.

– А тут корови, – проказав Генріх, повівши Вітіко до хліва, що стояв поряд. Вітіко побачив десять добрих і гарно збудованих корів.

– А тут тяглова худоба, – розповідав далі Генріх, повівши Вітіко до ще одного хліва. Там було три пари важких волів.

– А там телята, дрібна худоба і птаство, – розповідав Генріх, лише рукою показавши на ще одну споруду й не засвідчивши жодного наміру йти туди. Він повів Вітіко впоперек двору до будинку, а в будинку – по коридору в залу, де приймав його.

У залі тим часом відбулися зміни. Стіл був накритий обрусом, на ньому стояли карафки, тарілки та столові прибори.

Чоловіки постояли трохи в залі, аж тут пролунав дзвіночок.

Одразу по тому відчинилися двері з коридору і до зали зайшло багато людей. То були слуги і служниці. Вони стали коло столу. Потім із дверей, що вели всередину дому, вийшли мати і Берта. Обидві були в тому самому одязі, що й раніше. Генріх тепер проказав уголос коротку молитву, люди під час відповідей приєднувалися до нього. Потім усі сіли за стіл. Генріх сидів на чолі столу, Вітіко показали сісти по ліву руку від нього, праворуч сіли мати і Берта. Далі сиділа прислуга. Потім дві служниці принесли страви на стіл. На верхньому краї столу поставили печеню з телятини, птицю, рибу і пироги, на нижньому краї столу – печеню з озаддя молодого кабана, квашену капусту і хліб. На верхньому краї налили вина в маленькі та вишукані срібні келишки, на нижньому краї розливали з великого відра пиво в сірі череп'яні кухлі з синіми квітами.

Вітіко помітив на нижньому краї столу кучерявого молодика, що підморгнув йому веселими очима.

Генріх припрошував їсти тих, хто сидів коло нього, а на нижньому краї столу хтось поділив свинячу печеню.

– Наш гість казав, що їде в Богемію, – озвалася Берта.

– Ти розпитувала його? – запитав Генріх.

– Ми розмовляли про всяку всячину і запитували одне одного, і тоді я, звичайно, запитала й про це, – пояснила Берта.

– Берто, гостя не розпитують, – зауважив Генріх.

– Він тоді ще не був нашим гостем і охоче відповів мені, – виправдалась Берта.

– Я охоче сказав їй про це, – підтвердив Вітіко.

– Коли я зі скелі Трьох Сідал або з Блекенштайну дивилася в бік Богемії, – сказала Берта, – мені завжди здавалося, що в тому краї не так ясно, як на нашому боці гір.

– Звідти на наш край дивляться в південному напрямі, – уточнив Генріх, – а коли дивитися на південь, місцевість завжди видається привабливішою.

– Не знаю, чи захотіла б я жити в Богемії, – проказала Берта.

– Найбільше свободи і світла можна мати лише тоді, коли живеш у лісі на горах, – мовив Вітіко.

– А от стародавні богеми завжди будували свої замки або дерев'яні фортеці свої жуп, де вони ховалися, коли надто могутній ворог плюндрував відкриту місцевість, на рівнині, –

розповідав Генріх. – Вони будували ті фортеці в місцях, де були болота або де сходилися дві річки, щоб вхід був тільки з одного боку, який перекривали глибокими ровами. Але тепер, безперечно, і в богемів дещо змінилося, бо нові часи несуть із собою й нові звичаї.

– А я завжди думав, що там, де до крутої скелі підступає вода, яка тече або розливається навколо неї, тож ту скелю тільки ззаду пов'язує з суходолом вузький перешийок, – сказав Вітіко, – можна спорудити добре житло, яке легко оборонити. Великий ліс, що не дає пройти численним ворожим загонам і не забезпечує їм харчу, теж може бути захистом.

– Тож так і збудовано цей дім, – підтвердив Генріх.

– Дитино моя, – озвалася Вюльфгільта, – ми жінки залежні й ніколи не знаємо, де житимемо, і те місце, де ми потім живемо з нашою родиною, таки подобатиметься нам.

Обід тривав недовго, а коли скінчився і люди попідводились, Генріх, як і перед обідом, знову проказав молитву, а потім звернувся до слуги:

– Вольфраме, цей юний вершник, наш гість, хоче побачити Три Сідала, ти проведеш його туди, а як він захоче, то й до Блекенштайну, до озера, а потім знову приведеш до нас.

На ці слова озвався кучерявий хлопець:

– Гаразд, пане!

Коли вступив гамір, спричинений відходом слуг і служниць, а господар із родиною і його гість якусь мить ще стояли, кучерявий хлопець, що був відходив, повернувся і сказав, що він уже споряджений. Тепер він накинув сіренький плащ на буре вбрання, в якому сидів за столом, мав арбалет і сагайдак зі стрілами й подав Вітіко ратище. Вітіко взяв його й мовив:

– Дякую за обід, дякую за турботу про мою подорож і я приймаю вашу пропозицію.

– Ідіть із Богом і швидко повертайтеся до мого дому, – побажав Генріх.

– Вольфе, поведься добре, – промовила Генріхова дружина.

– Ви не пошкодуєте, – запевнила Берта Вітіко, – він знає ліс і всі шляхи в ньому.

– Скоро пора виходити, – нагадав Вольф.

Усі вийшли в двері передпокою, а потім крізь залізні двері на піщаний майданчик. Там попрощалися, і хлопці пішли своєю дорогою. Від дому вони пішли на північ.

За домом стелилися лани. Хлопці проминули їх, і кучерявий невдовзі підійшов до Вітіко й мовив:

– Я радо йду з вами.

– Ти радо йдеш зі мною? – здивувався Вітіко.

– Так, – відповів Вольф, – бо ви маєте такого гарного коня і добрі.

– Ти вже розповідав мені, як ти собі коли-небудь здобудеш коня, – мовив Вітіко.

– Так, якби ж тільки була війна! – відповів Вольф.

– Війна майже завжди є, – зауважив Вітіко.

– Я вчора шинкареві в Гауценбергу зробив одне добре діло і, якби ж я лише здогадався, що ви їдете до нашого пана, я б пішов із вами й показав би дорогу. Але вашого коня немає в нашій стайні, – мовив Вольф.

– Я не їхав до твого пана, – пояснив Вітіко, – а мій кінь стоїть на Міхелі у вугляра.

– У вугляра погане місце для вашого коня, – заявив Вольф. – У нашого пана я виконую всі доручення посланця і тому знаю багато людей та їхніх коней, але жоден кінь не має такого поганого місця, як ваш.

– Я задоволений місцем, де стоїть мій кінь, і сам став на постій у вугляра, – мовив Вітіко.

– Бо ви такі добрі? – дивувався Вольф.

Хлопці дійшли до краю лісу, де росли ялиці, й повернули на захід. Знову проминали багато кам'яних брил, що так безладно лежали на землі, немов їх поклали людські руки. На одній з тих величезних брил стояла хатинка, яка супроти неї видавалася крихітною.

– Тут живе Труда, подружка нашої панни, – пояснив Вольф. – Її батько дуже бідний чоловік.

Хлопці проминули хатинку, потім зайшли в ліс і йшли далі лісом.

Поміж каміння і скель клекотів, збігаючи вниз, струмок. Через нього був перекинутий грубий стовбур. Вольф перебіг на той бік і озирнувся на Вітіко. Той переходив по стовбуру.

– Ох, та ви вмієте! – вигукнув Вольф. – Тоді все буде добре. Дивіться, цей струмок тече вниз. Але внизу, майже коло Міхеля, він упирається в поперечну стіну і змушений зупинитися та утворити великий став, аж поки переповзає ту стіну і по той бік від неї збігає в долину. Я плавав у тому ставку. Одного разу я навіть Дунай перепливав туди і назад. Ставок може коли-небудь зникнути. Вода проточить діру в глинистій стіні й через луку потече на Міхель. Коли-небудь про нього ніхто вже й не знатиме.

Хлопці йшли тепер знову лісом на північний захід під розлогими буками, а потім під високими ялицями. Перебуваючи в дорозі вже години півтори, вони по вкритому лісом гірському хребту дійшли до скелі Трьох Сідал, що від лісової трави здіймалася вище від верхівок дерев. Вітіко поліз по драбині, Вольф – за ним. Угорі був відкритий майданчик і три високі виступи, поверх яких можна було визирати. Вітіко глянув у бік Баварії. Коло своїх ніг він побачив великі ліси, потім побачив річки Інн, Ізар і Дунай, а на обрії Альпи. Потім розвернувся і глянув на північний схід, на темні вершини близьких лісів, які здіймалися там.

Трохи згодом озвався Вольф:

– Якщо ви завжди дивитесь у бік Богемії, то було б краще, якби ми пішли на Унчин, або Гогенштайн по-нашому, або навіть на Блекенштайн, звідки можна побачити набагато більші простори тієї країни. Блекенштайн вищий за оці скелі, і з нього можна побачити якнайбільшу частину Богемії.

Вітіко ще якийсь час дивився в той бік, а потім проказав:

– Ходімо на Унчин.

Хлопці спустилися зі скелі і пройшли невелику відстань на північ. Там стояла десь така сама скеля, ото й був Унчин. Хлопці піднялися десь такою самою дерев'яною драбиною нагору. Вітіко побачив перед собою вищі та дальші гори Богемії, ніж зі скелі Трьох Сідал, побачив і нові лісисті схили, але далі в глиб країни вже нічого не бачив.

– Ходімо на Блекенштайн, – промовив він.

Хлопці спустилися і пішли в східному напрямі. Йшли крізь низькорослі ялиці, через коріння, болота, каміння і кущі жерепу. Години за дві дійшли до височини й вибрались на неї. Зупинились на гребені, й Вольф сказав:

– Ми на Блекенштайні.

Звідти Вітіко і Вольф бачили широкі й далекі простори на схід і на північ, але там були тільки ліси. В багатьох місцях видніла річка Влтава, тьмяно полискуючи в сяві небес. Вітіко заціпенів і прикипів очима до Влтави.

Вольф показав рукою ліворуч і мовив:

– Отам угорі, де круто загинається ліс, ми б побачили, якби не було лісу, гору з багатим камінням. Там є камені, в яких знаходять золото. Золото спливає з водою і у Влтаву, де воно є серед піску, і його можна вимити звідти. Там тепер на горі збудували хатинки й хочуть видобувати багате каміння. Далі внизу ми б побачили Вімперк, якби не отой зубчастий лісистий гребінь. А просто отут унизу – долина Єлені, де з озера витікає струмок. А потім він тече вниз, але через густий ліс його не видно. А отам, прямо, – Горні Плана. Якби не ліс перед нами, ми б побачили там далі ліс святого Хоми, а ще далі вже немає нічого, крім неба.

Під час пояснень провідника Вітіко стояв і дивився на край, який простирався внизу перед ним, а потім обернувся, щоб іти.

– А отут близьенько є ще Чорне озеро, – розповідав далі Вольф.

Хлопці від місця, де стояли, пішли ще трохи на схід і водночас униз. Невдовзі вони опинились на верхньому краї прямовисного урвища, що нижчав із протилежного боку, а під їхніми ногами між скелями і лісами лежало, немов у норі, темне озеро. Ліс обступав його з усіх боків,

а на його поверхні не видніло нічого живого. На березі під прямовисними скелями валялися повалені вітром дерева. Юний вершник ступив на кам'яний виступ, що нависав над озером, і довго дивився вниз. Надивившись, розвернувся і приготувався йти далі.

Хлопці пішли тепер від краю урвища на південь, якраз у тому напрямі, де мав стояти дім, до якого хотіли повернутись. За годину вже вийшли на широку стежку, а невдовзі побачили край поля, де стояв дім Генріха.

Вітіко, коли вони вже підходили до дому через лани, хотів дати винагороду своєму провідникові. Але той відмовився:

– Від вас я не візьму нічого.

– Якщо ти відмовляєшся від усіх грошей, тоді ти ніколи не матимеш коня, – зауважив Вітіко.

– Ви лише подумайте, що сьогодні ми ходили з вами разом, – мовив Вольф, – і мені цього досить.

– Я думатиму ще й про те, – додав Вітіко, – що ти дуже добрий провідник.

– А я – про те, що ви так добре ходите по лісу, як мало хто здатний.

– Я навчився, – відказав Вітіко.

Тим часом вони вже підійшли до будинку. Вітіко віддав провідникові палицю і сказав:

– Красно дякую тобі, Вольфе, я ніколи не забуду, яким відданим був ти мені сьогодні.

– Отак найкраще, – усміхнувся Вольф.

Сказавши ці слова, він узяв палицю й пішов за риг будинку. Вітіко зайшов у залізні двері й пішов у залу. Там були Генріх із дружиною й Берта, а крім того, ще й дівчина з ясно-жовтими косами, яка співала разом із Бертою. Вітіко запропонували стілець. Він сів. Служниця принесла вино і хліб.

– Сподіваюся, ви добре прогулялись і мій провідник дбав про вас, – мовив Генріх.

– Я добре прогулявся, а ваш провідник неоцінений, – похвалив слугу Вітіко.

– А тепер почастуйтеся трохи і спочиньте, – припросила Вюльфгільта.

– Шановна пані, я таки почастуюсь, – відповів Вітіко, – а от із відпочинком я не згоден.

Подоланий шлях був не такий важкий, щоб потребувати відпочинку, а час змушує мене піти до мого притулку й подбати про коня.

Вітіко взяв трохи хліба й поїв, потім випив келих вина. Одразу підвівся і сказав Генріхові:

– А тепер я дякую вам за гостинне прийняття і, якщо трапиться нагода, прийму вас не менш гостинно.

– Я ще трохи проведу вас, – підвівся Генріх.

– А вам, шановна пані, – звернувся Вітіко до Вюльфгільти, – я кажу спасибі за вашу турботу і працю.

– Господь, Вітіко, благословив ваше перебування в нас, і нехай він дасть вам щастя і честь, – побажала жінка.

Потім Вітіко звернувся до Берти:

– Бувайте здорові, Берто, і будьте веселі та радісні!

– І ви, Вітіко, – сказала дівчина. – Щасливої подорожі!

– Можливо, я ще коли-небудь почую, як ви співаєте, як навідаюсь іншого разу, – мовив Вітіко.

– Можливо, якщо ви думаєте і співаєте так, як ліс, – заявила дівчина.

– Це мене тішить, – усміхнувся Вітіко, – бо, хоч і не вмію співати, я думаю так, як ліс.

Потім уклонився Труді й мовив:

– Бувайте здорові, і дякую вам за спів, який я почув усупереч вашій волі.

– Бувайте здорові! – зашарілася дівчина.

Після цих слів Вітіко приготувався вийти з зали. Глянув ще на Бертин вінок.

Генріх пішов із Вітіко по дорозі, а потім далі аж до червоної каплиці. Там він сказав:

– А тепер ми розстанемось. Щасливої вам дороги, а коли знову потрапите в ці краї й побачите білий дім, відвідайте його.

– Якщо небу буде вгодно, я не промину, – відповів Вітіко.

– А ми по-дружньому прийемо вас, коли будемо тут, – пообіцяв Генріх.

– Ще раз дякую, – подякував Вітіко.

– З Богом! – попрощався Генріх.

Вони розлучилися, Генріх пішов на північ, Вітіко – на південь. Широкий шлях закінчувався разом із лукою, і Вітіко пішов далі вузькою стежкою, що привела його до Міхелю. Зайшовши в дім вугляра, він одразу подався до свого коня. Потім усі повечеряли, як і вчора, а згодом Вітіко ліг спочивати в тому самому ліжку.

Наступного ранку, ще до сходу сонця, Вітіко вже сидів у нижньому вбранні за столом у кімнаті вугляра. Сам вугляр чистив його одяг. Вітіко вряди-годи виходив у дерев'яних черевиках вугляра до стайні, де дбав про коня, потім одягся і поїв разом з усією родиною юшку з молока та борошна.

– А тепер я дякую вам, добрі люди, за ваше дружнє прийняття, – мовив Вітіко.

– Коли ваша мати знову пошле до вас мого батька, – попросив вугляр, – то розкажіть йому, що ми приймали вас тут.

– Розповім, – пообіцяв Вітіко.

– Від Міхелю далі йде гірська стежка, – розповідав вугляр. – За чотири години повільної їзди ви будете в Айгені. В першому домі з червоними балками вас чекатиме дядько Флоріан. Він подбає про вас і вашого коня і проведе вас до Фримбурка.

– Добре, – кивнув головою Вітіко, погладив дітей по щоках і дав кожному блискучий пфеніг. Потім попросив привести коня. Вугляр привів коня під двері.

– Щоб вам судились справді великі справи! – побажала жінка.

– Як захоче Господь, – відповів Вітіко й подав їй руку. Потім подав руку й чоловікові. Перевірив збрую на коні й мовив: – Дякую вам ще раз! – і поїхав.

– Їдьте з Богом! – крикнули люди.

Вітіко поїхав до Міхелю, перейшов брід і поїхав далі гірською стежкою на схід.

Дивлячись праворуч, він бачив довгий лісовий покрив широкої гори, ліворуч бачив ліс зі скелею Трьох Сідал, Блекенштайн і дальші гори на сході. Міхель джурчав поряд із вершником, то близесенько коло нього, то вже десь далеко. Траплялися пагорки, і тоді Вітіко був змушений пускати коня ступою.

Він їхав повз гостроверху, вкриту лісом гору, яку називали Чорною горою, через пагорб, який називали горою святої Гульдріки, а потім проминав по ліву руку від себе великий ліс, який називали Хохфіхт.

На шляху Вітіко ще до полудня ліси поділила долина, з'явилися луки і лани, і він підїхав до хати, що стояла край стежки. Хата була дерев'яна, а її крокви, пофарбовані в червоний колір, далеко відступали від стін. Вітіко зупинився. З хати вийшов чоловік у сірому вбранні з сивою бородою.

– Це таки Айген? – запитав Вітіко.

– Так, а я Флоріан, дядько Маргарити, дружини вугляра Матіаса, – відповів чоловік.

– А я той, кого ти чекав, – мовив Вітіко, спішився і за вказівкою старого повів коня до клуні. Там кінь отримав свій полуденний харч, пообідав і Вітіко за дощаним столом перед домом господаря.

Вітіко пробув там дві години, потім загнуждав коня, заплатив за гостину і поїхав далі в супроводі старого, що з довгою палицею йшов попереду нього в шкіряній шапці, грубих штанах і великих чоботях.

Неподалік від дому, де спочивав Вітіко, вони побачили ще кілька дерев'яних хатин із луками та ланами. Потім дорога знову повернула в ліс.

Ще дві години подорожні йшли вздовж Міхеля. Інколи по дорозі траплялася хижка зі шматком викорчуваного лісу, або осідок вугляра, або ділянка вирубаного лісу з хижкою лісорубів, або навіть хатинка з тартаком. Коли вони підійшли до гори, яку називали горою святого Освальда, і провідник Вітіко повернув до великого лісу, що всякчас тягнувся по ліву руку від них, вони зайшли в густий ліс, де не було жодної вільної від дерев латочки. Мандрівка в тому лісі тривала понад дві години, стежка вела подорожніх у північно-східному напрямі і завжди трохи вгору. Поміж грубезними і вологими стовбурами ялиць, крони яких пропускали вкрай мало світла, землю вкривало почасти каміння, почасти чагарники, почасти зелені тіньовитривалі рослини. Жодне з тих дерев ще ніколи не рубала людська рука, бо до цього не спонукала потреба в деревині, проте чимало дерев попадало від старості або ж були уражені блискавками, інших ушкоджень не було видно, бо навіть вітри не могли проникнути в глиб тих лісів.

Коли сонце схилилося до заходу, обидва подорожні вийшли на гребінь лісів, і там простерлася вільна від дерев місцевість. Не було навіть кущів, тільки низенька трава і великі гранітні брили. Вітіко їхав угору стежкою поміж камінням, аж поки виїхав на височину, а потім на пагорб, що височів над верхівками всіх дерев, які росли нижче. Там він зненацька зупинився, і його очі мали змогу оглядати широкі і далекі простори. Він глянув на південь, на Баварію, що синіла своїми лісами, луками і відкритими місцями аж до ще синіших Альп, де чимало гірських лук полискували снігом. На сході він бачив Австрію з синіми луками, лісами і полями, там правив молодий Леопольд. Вітіко оглядав величезний край, а коло його ніг стелився ліс, у якому він виїхав на вершину, а також інші ліси. А коли Вітіко повернувся на північ, ліс, на гребені якого він стояв, тягнувся далі не менш густий і незорий, ніж той, по якому він їхав нагору. А нижче текла Влтава, але видніли вже не короткі відтинки, як учора, а довгі звиви, що тяглися від лісів на верховинах униз у долини. По той бік річки лежала Богемія, вкрита гарними лісами, і знову лісами, а потім рівнинами, де чергувалися ліси і поля, що давали поживу людям. Вітіко бачив ліс, у якому він стояв учора, ліс, у якому було Чорне озеро, а далі знову сутеніли ліси. Та й на схід тягнулись ліси і ліси.

– Тут мала б стояти королівська фортеця, – мовив Вітіко.

– Так, а міг би жити і якийсь високий пан, – додав Флоріан.

– Цей ліс набагато більший, густіший і непрохідніший, – зауважив Вітіко, – ніж ліс коло будинку Генріха під Трьома Сідалами, і тут він широкий, вільний і пишний.

– Тут колись уже щось було, – мовив Флоріан, – не житло, а якась свята споруда, місце для молитви. Тут на найвищому місці в хатині з ялицевих колод стояв для вшанування образ святого апостола Хоми. Це було ще за тих давніх часів, коли в Лісовому краї панувало ще багато християнських володарів. Тут жив могутній рід. А потім люди почали справляти тризни, які тоді ще були поширені в Богемії, святу будівлю розібрали, або ж спалили, або ж вона сама звелася нанівець, і тільки це місце ще досі називають вершиною Хоми.

– А кому належить земля, на якій ми тепер стоїмо?

– Князю Собеславу з Богемії, – відповів Флоріан. – Він може порядкувати нею або подавати її, як йому заманеться.

– А в чій країні живеш ти? – запитав Вітіко.

– Я людина князя Собеслава, – відповів Флоріан. – У Рихнові внизу навпроти гори Освальда стоїть моя лісова хижка з лукою і худобою. Ми на далекі гони не маємо сусідів і мусимо довго йти, щоб дійти до Міхелю. Проте ми не маємо над собою ніякого пана, крім князя, ми належимо до жупи Дудлеби, яка міститься за сім годин ходу звідси на річці Мальше в тому напрямі, в який ви завжди дивитесь.

– Так, я дивлюся в тому напрямі, – мовив Вітіко, – але ходімо далі.

Він спрямував свого коня на стежку по той бік пагорба вниз.

Подорожні знову зайшли в ліс, що був не менш гарний і густий, ніж той, крізь який вони виходили на гору.

Коли минула година і вже почало сутеніти, вони дійшли до річки.

– Це Влтава, – пояснив Флоріан.

– Вітаю тебе, темна водо, що я так довго не бачив тебе! – промовив Вітіко.

Вітіко і Флоріан перейшли Влтаву по місточку і підійшли на тому боці до невисокого й довгого пагорба.

– Це Фримбурк, – повідомив Флоріан, – і тут ми заночуємо.

Вони вийшли на пагорб, де стелились луки і невеличкі лани, і побачили чимало хат. Усі вони були рубані й мали широкі покрівлі. Одна, проте, була з каменю і мала масивну круглу кам'яну арку воріт. Флоріан повів вершника до того дому, господар вийшов до них і завів усередину.

У домі з круглою кам'яною аркою воріт Вітіко, старий і кінь розмістилися на ніч.

Коли зійшло сонце, Вітіко й Флоріан уже ладналися до дальшої подорожі. Вітіко попросив Флоріана провести його до краю лісу, і той погодився. Вітіко сказав, що хотів би їхати вздовж Влтави, і тому вони знову повернулися до місточка й пішли стежкою вздовж берега на схід. Дві години вони пробиралися тим густим і мокрим низьколіссям. Потім дійшли до місця, де на березі річки здіймалися круті скелі. Влтава клекотіла і вирувала серед порогів. Флоріан і вершник видерлися на скелі, потім знову пішли лісом, але по рівній місцевості. За годину вони дійшли до місця, де Влтава вже не текла на схід, а повертала на північ. А ще за годину дійшли до місця свого полудневого спочинку. На березі Влтави стояло багато хат. До однієї з них і зайшли подорожні. Вітіко побачив, що Влтава тут робить коло і одразу позаду нього видніє довга петля. На тому круглому закруті з північного боку височіли кам'яні виступи, які потім тяглися вздовж петлі. Вітіко сказав, що на тих виступах можна збудувати фортецю, яка буде добре захищена водою. Він пильно оглядав те місце.

Спочивши дві години, подорожні знову рушили на північ уздовж Влтави. Вкриті лісом гори дедалі меншали та дрібнішали, чимало їх із північного боку були пологі. За чотири години подорожні дійшли до місця свого нічного спочинку.

– Це Крумлов, – пояснив Флоріан, – і тут була б фортеця ще краща, ніж на Рожмберку, отому кам'яному виступі, який ви так довго оглядали. Влтава тут робить кільце, потім зовні від першого – друге кільце в зворотному напрямі, а потім ще одне, найбільше, знову в протилежному напрямі, і якраз на ньому стоїть скеля.

Флоріан повів вершника до однієї хати, що стояла в Крумлові.

Уранці ще до сходу сонця Вітіко вибрався на стелю і озирнув усе навколо. Потім спустився, підготував коня і поїхав разом із проводирем далі.

Порослі лісом гори дедалі нижчали, Влтава ще не раз петляла, а подорожні за три години ходу вийшли на безлісну рівнину.

Вітіко повернув коня і глянув назад на ліс. Потім подякував провідникові й винагородив його. Провідник пішов на південь назад у ліс, а Вітіко поїхав верхи далі на північ.

2

Вони були безтурботні й веселі

За три години їзди в північному напрямі Вітіко добувся до містечка Чинова, що був центром жупи. Аж раптом почув ззаду сміх і тупіт копит. Обернувся й побачив, як позаду їде кілька гарних вершників. Повернув коня на край шляху і їхав ступою й далі, давши вершникам змогу обігнати себе. З ним уже порівнявся перший вершник, юнак у яскраво-червоному вбранні на білому винохідці. Замість проминути Вітіко він притримав коня й проказав:

– Ти, самотній вершнику, певне, їдеш завоювати Богемське князівство!

Вітіко зупинив свого коня, поставив його впоперек дороги і глянув на незнайомця. Той теж зупинився і витримав його оглядини. То був молодий і гарний чоловік із білявим волоссям

і синіми очима. На голові він мав чорну шапку, на якій стирчала орлина пір'їна. В стременах видніли важкі шкіряні чоботи, а на червоній перев'язі через плече висів ріг. Його одяг був брудний, закурений і заляпаний болотом, по якому він, напевне, їхав. Поки Вітіко дивився, надїхала решта вершників. Усі були молоді і в гарному барвистому вбранні. Більшість були в червоному або червоно-брунатному, інші в зеленому. Всі мали пір'їни на шапках: чаплині, півнячі й т. ін. Чимало мали мисливські роги, всі були з мечами, а дехто мав один, а то й декілька мисливських дротиків. Їхній одяг теж був брудний, як і в чоловіка в яскраво-червоному вбранні. Їх було кільканадцять чоловік.

– Якщо йдеться про завоювання Богемії, – відповів Вітіко, – тобі це вдасться набагато краще, ніж мені, бо ж у тебе такий почет, а я сам.

– Наші коники негодящі, щоб скакати на них, – відказав чоловік, – наш одяг благоденська мішура, яку й палиця роздере, натомість твій сірий виноходець, на якому ти їдеш ступою, дебелий і дужий, твоє вбрання годі пробити, і ти міг би легко взяти фортецю Госту, яку тепер так покvapно вибудовує князь.

– Якби я міг узяти фортецю Госту, і багатий Вишеград, і всю Богемію, – заперечив Вітіко, – я б цього не робив, поки живе Собеслав, про довгі роки якого я повинен просити Господа, але, бачу, твоєму серцю було б любо правити тут, бо ти звернувся до мене зі словами, які тобі втовкмачив якийсь пройдисвіт.

– Послухай, сину мудрого Начерата, – мовив чоловік у червоному вбранні, обернувшись до одного з супутників, які підїхали ближче, – оцей чоловік вважає, ніби тут ми всі, за винятком його, бажаємо взяти на себе тягар урядування в замку Крживоклат, або запанувати на зїзді наших земель у Садській, сидіти у Вишеграді чи деінде і дослухатися до думок та порад досвідчених старих людей і бути підпорядкованими їм замість жити на вільному повітрі, дати змогу володарювати розумним головам і перейматися радощами, які дав нам Бог у світі: веселою їздою верхи, полюванням, келихом і дівчатами, нехай то навіть буде сама вродлива австрійка Гертруда, сестра честолюбного молодого маркграфа Леопольда, якому тепер наш славетний князь, що йому ми бажаємо вічне життя на цій землі, хоче віддати в дружини богемську княжну Марію, свою доньку. А ти, Одолене, сину Стрижижа, і Велиславе, невже ми не найкращі й не наймолодші, щоб обрати найгарніших дівчат, ніж отой хлопець, Вратислав із Брно, який років п'ять чи шість тому привіз собі князівну з Русі, яка була вродливіша за всіх смертних людей?

– Ти жартуєш отак, – виснував Вітіко, – то, певне, тобі хотілося б бути першим, тільки ти не можеш.

– А ти так завзято захищатимеш від мене князя Собеслава? – запитав червоний вершник.

– Марно сперечатися про всякий дріб'язок, – сказав Вітіко, – але я б захищав його до останньої краплі крові, бо він затверджений згідно з правом, добрий чоловік і справедливо урядує.

– Тобто якогось поганого князя ти б повалив? – запитав червоний вершник.

– Якби я й міг повалити поганого князя, і то сам, – відповів Вітіко, – я б не робив цього, якщо він урядує згідно з правом, бо міг б прийти ще гірший і несправедливіший, але поганому я б не служив.

– Якщо ти каменотес або вчений, що повільно їде до Праги, – мовив червоний вершник, – то князь цілком міг би скористатися твоєю доброю службою, бо хоче перетворити дерев'яну Прагу в кам'яну, прокласти вулиці під шнурок, обтесати купу каміння, яким він хоче вимостити підлогу у Вишеграді, а також панелі для церковних вікон, а ще й збирати книжки.

Після цих слів Вітіко швидко подав свого коня назад, щоб опинитись за межами гурту вершників. Зупинився і крикнув:

– Якщо ви приїхали глузувати з чоловіка і його коня, які ніколи не ображали вас, то ваша дія ганебна, бо ж вас дванадцять, а то й тринадцять проти одного, але якщо ви все-таки вмієте шанувати честь, щоб хтось один з-поміж вас відповідав за ваші слова проти одного, то я тут,

пошліть кого-небудь, щоб я став проти нього. А якщо ви хочете ображати мене, або поранити, або вбити, то робіть; я краще побачу, як ллється тут моя кров як невідомого чоловіка, ніж зазнаю ганьби та дізнаюся, що слов'янська гостинність не шанує чужинця, що їде в країну.

Сказавши, Вітіко дістав меч, опустив вістря донизу і стояв разом зі своїм конем.

– Як він так швидко подав коня назад? – дивувався червоний вершник.

– Я Одолен, син Стржижа, – сказав серед гурту чоловік у зеленому вбранні й повернув голову свого коня до Вітіко, – і ні від кого в цьому світі не потерплю спротиву.

– Я Велислав, – вигукнув чоловік у брунатному вбранні й теж повернувся до Вітіко, – і не потерплю ніякої погрози!

– А я Каста! Я Бен! Я син Начерата! – гукнули три голоси.

– Ох, – заговорив червоний вершник, – якщо тут має бути бійка, то я, звичайно, мав би бути тим, хто братиме в ній участь, бо саме я звернув слова проти цього упертюха. Дивіться, як пташечка настобурчує пір'я, а ще навіть пушку не має на підборідді і скидається на дівчину. Ану, відступіть, а ти, шкіряний, підходь, ми не заподіємо тобі лиха. Я прошу в тебе вибачення за слова, з якими я звернувся до тебе. Ти більше не почувеш таких. Ми веселі хлопці і кажемо один одному грубі слова, які не мають значення. Якщо ти ще глибше заїдеш у країну давніх чехів, то побачиш багато таких, як ми.

– Ви не повинні казати таких слів, – застеріг Вітіко.

– Казати чи не казати, – мовив червоний вершник, – так уже сталося, тож повір мені.

– Якщо ти кажеш, що й у думці не мав нічого поганого проти мене, і обіцяєш більше не казати ніяких лихих слів проти мене, то я віритиму тобі, якщо й твої товариші мають таку саму думку.

– Вони мають таку саму думку, – запевнив червоний вершник. – А тепер підійди і їдь з нами так довго, як тобі до вподоби.

– Я їду тільки ступою, – попередив Вітіко.

– Він уже видає закони, – мовив червоний вершник, – і ми дотримаємось їх і проїдемо з тобою якусь відстань ступою.

– Тож іди до нас! – гукнув хтось із гурту.

– Іди! – докинув ще хтось.

Водночас ті, хто загрозово ставав проти Вітіко, повернули своїх коней, і всі зрушили та посунулись, немов щоб дати йому місце і по-дружньому прийняти його.

Вітіко вклав меча в піхви і повільно поїхав поміж ними. Аж тут утворилась вуличка аж до червоного вершника. Той кивнув Вітіко, і Вітіко підїхав до нього.

– Ну, – мовив червоний вершник, – якщо ти хочеш їхати по праву руку від мене, то їдь. Одолен потім може їхати по праву руку від тебе, де даватиме змогу шлях, щоб ти був посередині. А ти, Велиславе, Касто, Мікуле, Радміле та інші, їдьте за нами. А ви, сини Сміла, що так любляете мчати вперед, вам не зашкодить, якщо ваші коні не так тяжко сапатимуть.

– Доведеться їхати трохи ступою! – гукнув хтось позаду.

Отож Вітіко став по праву руку від червоного вершника, а той, кого він назвав Одоленем, став знову-таки по праву руку від Вітіко, і кавалькада рушила, як і казав червоний вершник. Коли вже поїхали, він запитав:

– Ну, шкіряний, скажи, хто ти, звідки їдеш і куди прямуєш у такому вбранні?

– Цього я вам не скажу, – мовив Вітіко, – бо я не знаю, хто ви і які ваші наміри.

– З тобою ніколи кінця не дійдеш, – усміхнувся червоний вершник, – тепер ми вже повинні покаятись і сказати, хто ми. А потім ти або скажеш, хто ти, або й не скажеш. Той, хто їде по праву руку від тебе, – це Одолен, син Стржижа. Він хоче змінити увесь світ, отож було б шкода, якби ти проткнув йому зелений жилет чи серце, а він хотів убити тебе, бо ти кинув нам виклик. Було б шкода й тебе, твоєю молодю кров.

Вітіко глянув на чоловіка по праву руку від себе. Той їхав на чорному коні. Мав гарне смагляве обличчя, чорне волосся і очі. Був у зеленому вбранні, чорній шапці з чаплиною пір'їною, мав меч і мисливський ріг.

– Ну, шкіряний, – мовив він, – невже я справді схожий на розбійника, який прагне вбивати людей, що їздять отак самотою?

– Ні, – відповів Вітіко, – але ти міг би бути надто покvapним.

– Він такий і є, – докинув червоний вершник. – А тепер глянь на того, хто їде позаду мене, – розповідав він далі. – Це Велислав, він завжди каже, що вірний, проте не знає кому, він ще такий молодий, що навіть не почав бути вірним. Тож озирнись на нього.

Вітіко озирнувся. Велислав їхав на рудому коні, мав каштанове волосся і очі, брунатне вбрання, пір'їну шуліки на чорній шапці, меч і ріг.

– Що ж, я підозр не викликаю, – сказав він Вітіко.

– Так, – погодився той.

– А тепер, шкіряний вершнику, глянь просто назад, – казав далі червоний вершник, – це син Начерата, він завжди син Начерата і завжди буде сином Начерата.

– Таж озирнися! – гукнув чоловік позаду Вітіко.

Вітіко крутнувся трохи на коні й побачив чоловіка, що гукав. Він їхав на гнідому коні й був дуже гарним юнаком із білявим волоссям, синіми очима і рожевим обличчям. Одягнений у червоно-брунатне вбрання й чорну шапку з білою пір'їною, він мав меч і ріг.

– Я не загрожую нікому, – запевнив він Вітіко.

– Хіба що всім гарним дівчатам! – усміхнувся червоний вершник.

– Я міг би підтримувати шляхетну дружбу і з лицарем, наприклад, із цим шкіряним вершником, – мовив юнак.

– Може, а може, й ні, я тим часом ще не можу сказати, – стелу плечима Вітіко.

– А тепер їде другий ряд позаду нас, – пояснював далі червоний вершник. – Це Бен, його ще звать Полководець, але він не полководець. Правда, Бене, ти ж не полководець чехів? – гукнув він назад товаришеві.

– Я скоро буду ним, – відповів той.

Вітіко озирнувся. Той чоловік їхав на вороному коні, мав світле волосся, зелене вбрання, чорну пір'їну на чорній шапці, меч і ріг.

– Того, що праворуч від Бена, звать Каста, – розповідав червоний вершник. – Ти тільки глянь на нього, він завжди піде на смерть задля своїх друзів. Касто, ти помреш за нас усіх! – гукнув червоний вершник.

– А ви всі за мене! – відповів Каста.

Каста їхав на вороному коні, мав русяве волосся, сіру пір'їну на чорній шапці, ріг і меч.

– А ті двоє позаду їх – сини Сміла, великого полководця князя Собеслава, – знову заговорив червоний вершник, – вони завжди прагнуть робити одну роботу, мають однакових коней та вбрання і ще повинні признатися нам, чи їхні любки мають однакові очі. Ти бодай глянь на них, мій шкіряний.

Вітіко озирнувся і тільки побачив, що обидва вдягнені в зелене, мають червоні пір'їни на чорних шапках і кожен їде на буланому коні.

– А ще далі ззаду їдуть Мікул, Радміл та інші, – пояснював червоний вершник, – тепер немає сенсу озиратися на них, а якби ми замість кавалькади знову зібралися в гурт, ти, можливо, ближче поглянув би на них і побачив би, чи вони подобаються тобі.

Вітіко помітив, що всі ті чоловіки вдягнені однаково: не дуже широкий верхній одяг із поясом, тугі штани і шкіряні чоботи з коротким грубим шипом ззаду. Всі були в дуже вузьких шапках, позаду яких волосся спускалося на шию, а потім було зрізане навскіс.

– Що ж, шкіряний, я тобі вже трохи розповів, – мовив червоний вершник, – ми аж ніяк не відмовчуємось, а от ти прибув із країни Офір або з країни цариці Савської і туди ж і їдеш у такому вбранні.

– Я обрав собі такий обладунок, який вважав за добрий, – відказав Вітіко.

– І ти візьмешся за великі справи, – припустив червоний вершник.

– Ти, може, теж, – відповів Вітіко.

– Ти, певне, вже бачиш, – пояснював червоний вершник, – що ми не хотіли образити тебе, битися з тобою чи вбити тебе, коли глузували з тебе й жартували. Ми налаштовані на багато важливих справ, на завоювання не тільки Богемії, а й таких дрібних країн, як Австрія, Баварія, Саксонія, Німеччина і цілий світ, а саме: світ задовольний. Ми королі та управителі того господаря, що володіє всіма країнами. І навіть земля йому замала, навіть на зорі й небо він прагне поширити свою владу. Хтось сидить у горах Карконоше і має там своїх людей, хтось у горах коло Саксонії і має там своїх людей, хтось у Баварському лісі і має там своїх людей, хтось на благословенній луці коло Ельби і має там своїх, і всі вони такі, як ми.

– Одяг, у якому ви ходите, я бачив і в інших країнах, – мовив Вітіко.

– Не тільки одяг, а й звичаї і традиції та все інше поширені в усьому світі, і ми живемо з усім світом, ми не можемо сидіти за нашою дубовою колодою, щоб вона затінювала нас. Звісно, старі люди розказують, що наш народ колись жив відрубно, був собі сам по собі і не прагнув пориватися назовні, любив пісні й танці, шанував гостинність і обробляв землю. Розум вважали за найбільшу цінність, а присуд, який вирішував суперечку, правив за найдорожчу прикрасу. Тож найвища влада в нашій країні належала не військовому проводу, а судочинцям. Крок вимагав влади в народі, бо його розум був вищий від усіх і він усім міг порадити й допомогти. Напади ззовні просто відбивали. Князь Само в давноминулі часи знищив військо франкського короля Дагоберта в триденній битві під Тогастбургом, а військо Людовіка Німецького, що прагнув поневолити чехів, зазнало нечуваної нищівної поразки. А ми не знаємо ані місця битви, ані ім'я чоловіка, що був проводирем нашого народу. Кажуть, тоді були добрі часи, але хтозна, як воно все відбувалося. Старі люди завжди хвалять минувшину і давні часи. Роки, які ближче до нас, були тут у країні теж досить буремні. Чому той чоловік не зберіг краще своє ім'я і чому я не повинен мати змоги шукати і знищувати лихого сусіда, що завдає мук і погрожує, в його країні і чому я не можу нести в серце чужих народів ім'я мого проводиря, щоб його шанували й боялися?

– Ми зі славою понесемо ім'я нашого народу в найдальші країни, – мовив Вітіко.

– Що ж, якщо ти нестимеш корогву, тоді ми всі, що тут є, підемо з тобою в будь-яке військо володаря! – вигукнув червоний вершник.

– Я не нестиму корогви, – заперечив Вітіко, – який-небудь славетний князь Богемії сам скаже, кому її нести.

– Може, твій Собеслав? – запитав червоний вершник.

– Може, Собеслав, а може, той, хто буде після нього, – відказав Вітіко.

– Чому він випустив короля Лотара, коли оточив і розбив його під Хлумецом, і задовольнився тим, що лишився князем Богемії?

– Він знає, – відповів Вітіко, – і знає, чому обстоює німців, але це не завадить йому колись зі славою повести наш народ за кордон.

– Тож ти їдеш не з країни цариці Савської чи країни Офір, а належиш, як чую з твоїх слів, до нашого народу, – виснував червоний вершник.

– Ти ж бачиш, що я їду на північ, отже, приїхав із півдня, – відповів Вітіко.

– Ми всі їдемо з тобою на північ, отже, приїхали з півдня, – пожартував червоний вершник.

– Таж так, – погодився Вітіко. – Лишається тільки питання, хто здала, а хто зблизька.

– Тож ти, мабуть, мандруєш із лісу, де ростуть ялиці та журавлина, – мовив червоний вершник.

– Ялиці, журавлина та інше, – підтвердив Вітіко, – і там є багато місць, де невибагливий чоловік може спорудити добрий лісовий замок.

– Та вони там такі невибагливі, що їх і жаби задовольняють, – усміхнувся червоний вершник.

– Їм досить і жаб, і в цьому є перевага, – мовив Вітіко.

Почувши ці слова, червоний вершник напівобернувся на коні й гукнув своїм товаришам:

– А що, друзі, якби ми коли-небудь поїхали на лови в південні ліси нашої країни, звідки тече гарна Влтава, бо ось шкіряний каже, що там було б не так уже й погано?

– Якщо вовки, ведмеді та олені взимку там не замерзають, то вам цього було б досить! – гукнув вродливий юнак, якого червоний вершник назвав сином Начерата.

– І ми зі списками в руках та в міцних чоботях на ногах підемо через каміння, болота і плутане коріння, – крикнув той, кого червоний вершник назвав Велиславом.

– Хтозна, чи відбувалися там коли-небудь лови так, як вимагають приписи, – крикнув Одолен збоку від Вітіко, – а якщо ми будемо перші, хто запровадить там справжні лови, нас чекає слава, і тим більша слава, що більше труднощів нам доведеться подолати. Перемога справжня тільки тоді, коли перекидають гори, щоб дістатися до ворога.

– Та ти річку вип'єш, щоб дістатися до нього! – засміявся червоний вершник.

– Це було б надто повільно, – заперечив Одолен, – я кинуся з нашими людьми в річку й перепливу на той бік.

– Ми підемо туди, – крикнув той, кого червоний вершник назвав Беном, – бо ще не були там!

– А коріння і трави ми, звичайно, знайдемо, щоб мати приправи, коли будемо змушені пекти на вечерю борсука, – гукнув той, кого назвали Кастою.

– А ведмежі шкіри привеземо жінкам і дівчатам, щоб мали м'якенькі укривала! – крикнув котрийсь син Сміла.

– Еге ж, твоїй матері, щоб ноги зігріла, – кинув Велислав.

– Коли-небудь ми поїдемо туди, – крикнув червоний вершник, – але день ще не можемо обрати, бо хтозна, що ми там знайдемо і чого зазнаємо, а старий Космас уже не живе, щоб латиною дорікати нам за наші звичаї і вихвалити давні часи.

– Поїдемо! – гукнув чийсь голос.

– Атож, поїдемо! – гукнув ще хтось.

– Авжеж! – гукнув третій.

– А наші звичаї – справжні чисті білі ягнятка супроти вовків, якими були ті звичаї давніше, – сказав червоний вершник, знову повертаючись на коні обличчям уперед. – Якби старий Космас не мав уже вісімдесятьох років, коли записав на багатьох пергаментах дії нашого народу, то б побачив, якими були ті давні: вони були лихі, а ми тепер добрі. А ти, шкіряний лицарю, вже чув про два великі роди нашої країни, які були такі великі, що не було більших від них і навряд чи буде коли-небудь більший?

– Я чув про багато родів цієї країни, – відповів Вітіко, – і не знаю, кого ти маєш на увазі.

– Тож слухай, – почав розповідати червоний вершник, – був колись у країні чоловік, що жив у замку Лібіц і мав синів та доньок і володів землями, які тягнулися впоперек князівства. Звали його Славник. Перед ним уже було багато Славників. Коли від спасіння світу ще не почався тисячний рік, один його син, що звався Войтех, був єпископом Праги. Він був другим у низці єпископів і прибрав собі ім'я Адальберт. Космас вихваляв його і написав про нього на пергаменті, що він був високого роду, мав гарну статуру, був привітним у спілкуванні, дотепним у житті і його всі любили. А ще за давніх часів жив чоловік на ймення Врш, від якого походять врші. Одного разу дружину одного врша заскочили під час перелюбу. Існував

звичай, що жінка, винна в такому переступі, мала загинути від руки свого чоловіка. Та жінка втекла до Адальберта, покалася, а щоб вона могла спокутувати свій гріх, Адальберт послав її до жінок монастиря Святого Георгія. Врші прибігли до Адальберта і шукали ту жінку. Не знайшовши, ганьбили Адальберта як злочинця і захисника перелюбу. А він сказав їм: «Я не перелюб захищаю, а перешкоджаю страхітливому звичаю, який суперечить християнству, що прагне не смерті грішника, а його поправи», аж тут проводир вршів кинувся до Адальберта й крикнув: «Тебе я не вб'ю, щоб ти не став мучеником, але твоїм братам і твоєму дому я згадуватиму це до останнього родича». Потім врші побігли далі, а коли їм виказали місце перебування провинної жінки, обступили облогою монастир, аж поки їм видали ту жінку. А оскільки шлюбному чоловікові було страшно вбивати її, врші наказали, щоб їй відітнув голову звичайний слуга. Адальберт розсердився, плакав, прокляв вршів, одразу покинув Прагу й подався до Рима. Врші почали ворогувати з братами Адальберта, яких ще жило п'ятеро в країні, вони володіли неподіленою спадщиною Славника і жили в замку Лібіц. Боротьба тривала довго, то вщухала, то починалася знову, Славниковичі втратили все, крім Лібіцу, та й Лібіц опинився в облозі. Анастасій, абат Бржевновського монастиря, що був другом роду Славниковичів, був у тому замку й порадив, коли смілива оборона виявилась марною, втекти до церкви. Всі нащадки Славника подалися до церкви та вівтаря, а коли врші вдерлися до замку і обіцянками виманили втікачів із церкви, то повбивали геть усіх: чоловіків, жінок, дітей і дівчат. А слуг і людей, які належали вбитим і були в замку, закріпачили. Абат Анастасій утік до Угорщини і вже ніколи не повернувся. Врші забрали всі маєтності Славниковичів і проводир вршів жив тепер частіше в Лібіці. Тільки троє Славниковичів уникли долі свого роду: Адальберт, що був у Римі, Радим, його наймолодший брат, що поїхав разом із ним, і Собібор, найстарший, що, коли одного разу ворожнеча вщухла, подався з богемським військом разом з імператором Оттоном проти північних слов'ян, познайомився з польським королем Болеславом, лишився в Польщі і здобув там маєтності та повагу. Але рід уже не піднявся і згас.

– А чому князі не забороняли таких дій? – запитав Вітіко.

– Так, тоді був один князь, – відповів червоний вершник, – що звався Болеслав Рудий, і він з усім своїм почтом сприяв вршам і навіть воював разом із ними проти Славниковичів. А коли зійшов на княжий престол, то дав одному вршу за дружину свою доньку, і врші мали нащадків від нього. Але Болеслав утратив усі прилеглі землі своєї держави й розлютився і на родовитих, і на простолюду. Це породило обурення, і врші перші повстали проти нього. Він був змушений утікати. Потім Болеслав знову став могутнім і запросив під час карнавалу, коли всі розважалися, найшляхетніших людей країни, а також вршів до себе, а ошукавши їх своєю приязністю, напав на них зі своїми охоронцями, передусім сам проштрикнувши кинджалом тіло свого зятя, і вбив усіх, кого боявся. Але того самого місяця його осліпив польський князь Болеслав і він помер за кілька років, ніким не оплаканий, в одному далекому польському замку. Коли десь через сімдесят років князь Вратислав запанував як король цієї країни, врші знову тішились повагою: Бук, Чач, Добромил, Тіста та інші. Та коли князь Вратислав помер і на князівський престол зійшов його син Бржетислав, двох наймогутніших вршів вигнали з країни: Мутину, що доти був приятелем князя і жупаном Літомержица, і Божея, проводиря вршів, володаря Лібіца і жупана в Жатеці. Адже князь зокрема дізнався, що вони під час облоги польської фортеці Брдо накладали з ворогом. Коли минуло чотири роки після цього вигнання, про яке пишуть, що воно сталося 1100 року, князь Бржетислав у вечірніх сутінках у День святого Хоми повертався з ловів у лісах коло Крживоклату до свого двору в Збечні, а в лісовій п'ятмі назустріч йому їхали люди зі смолоскипами, з лісової гушавини вискочив чоловік на ймення Лорек і щосили вгородив йому в тіло мисливський дротик. Лех Космас записав: «Наче зірка з неба, впав високий князь у лісі на землю». Люди князя підїхали запізно і підняли вмирушого. Побігли шукати вбивцю і побачили, що він разом із конем упав у канаву, проткнувши себе власним мечем. Чи то навмисне, бо ж не міг уникнути погоні, чи то внаслідок

нешасного випадку, – те вже годі дізнатися. Поширилася чутка, ніби вбивцю підіслали вигнані врші Божей і Мутина. Коли після Бржетислава на князівський престол зійшов його брат Борживой, вршів закликали назад і вони вірно служили. Та оскільки двоюрідний брат Борживоя Сватоплук з Оломоуца прагнув зійти на князівський престол, він послав до Борживоя начебто посланця, що мав йому назвати його ворогів, і він назвав вршів, Борживой став недовірливий і двічі намагався схопити врша Божея, а потім врші відійшли від нього, перекинулись до Сватоплука, допомогли йому перемогти і зійти на княжий престол. Борживой був змушений утікати до поляків. За рік по тому Сватоплук із військом разом зі своїм кумом Генріхом V, королем німецьким, пішов проти угорського короля Коломана. Для захисту Богемії він лишив пана Вацека і врша Мутину з військом. До Пресбурга Сватоплук і Генріх прийшли разом. Сватоплук зруйнував і знищив усе, що могло б йому перешкоджати в околицях Пресбурга і намагався разом із Генріхом здобути місто і фортецю. Аж тут прибув посланець, повідомивши, що польський король Болеслав, що був другом Угорщини, вдерся з Борживоєм у Богемію, переміг Вацека та Мутину, спустошив жупи, і прийшов таємний посланець від Вацека, який сказав, що Мутина порозумівся з ворогом, він, як виявилось, сприяв Борживою, тільки вдавав боротьбу, а сам потай пішов до свого двоюрідного брата Немоя, що є прихильником Борживоя. Сватоплук був змушений відійти від Пресбурга, і король Генріх теж мусив піти геть. Сватоплук зі своїм військом пішов у Богемію, а польський король повернувся в Польщу. Вацек і Мутина вийшли назустріч князю. Він приязно зустрів їх і був приязний із вршами, які були з ним в Угорщині. Потім поїхав у замок Мутини, що мав назву Вратислав, і переночував там. Коли почався день, він зібрав усіх людей, які були з ним, у великій залі замку: панів, лицарів та всіх інших. Прийшли Мутина з двома молодими синами, врші Домаслав та Уніслав. Князь швидко зайшов до зали, вискочив на лаву коло печі й крикнув звідти, що врші здавна завжди були підступні, зрадливі та лихі, і заявив: «Тож я віддаю їх на поталу, і той, хто вб'є їх, забере їхнє добро і маєтності, все, що зможе захопити й загарбати. Ці, що в залі, будуть першими». Потім зіскочив із лави й вийшов із зали. Мутина сидів на стільці й мовчав. Він одразу отримав два удари і не ворухився. Під час третього удару хотів підвестися, та вже його голова відскочила від тулуба. Вбили Уніслава і Домаслава. Дітей Мутини кудись повели. Невша, один приятель вршів, вискочив із вікна в ліс, але світлий одяг виказав його, його схопили і осліпили. Краса і Вакула скочили на коней і помчали до замку Лібіц, де сидів Божей. Він саме обідав із дружиною і своїм юним сином Боржитою і пустив їх до себе як вершників з угорської війни. Краса забіг і паплюжив усіх, а коли йому показали Боржиту, вбив його і закривавленим мечем проткнув батьку серце. Вршів у замку перебили, з убитих здирали одяг і прикопували їх, усе сплюндрували. Тепер врші, які лишилися живі, почали війну проти свого напасника, і війна ставала дедалі лютіша, бо їм допомагали їхні прихильники, а їхніх ворогів більшало. Проте врші зазнали поразки й загинули. Одних повели на ринкові майдани міст і стратили там, інших убили на горі Петржин або ж на вуличках і в будинках. Старий лех Космас написав, що сини Мутини були добрі хлопчики й такі гарні, наче намальовані на слоновоїй кості, проте їх убили. Люди хрестились і тікали. Перебили всіх вршів, крім одного, що втік, то був Йоганн, син Тісти. З замку Мутини Сватоплук знову пішов проти Коломана, бо ж той ішов у Богемію, і одного разу, коли він прудко мчав у лісі, одна гілка так ударила йому по оку, що вибрала його. Сватоплука повезли до Праги, де він одужав. Коломан повернувся до Угорщини. Сватоплук, одужавши, їхав узимку зі своїм військом три дні і три ночі, аж поки добувся до Нітри, куди хотів заїхати, але охоронці побачили його і замкнули браму. Тож він спустошив усе навколо й повернувся назад у Моравію. Коли настало літо, він хотів помститися полякам і рушив у похід проти них разом із королем Генріхом. Але війна точилася аж до осені без успіху і вже треба було думати про повернення. Двадцять першого дня місяця вересня, коли Сватоплук був цілий день коло короля, щоб порадитися про відступ, і коли він у вечірніх сутінках повертався до своїх наметів, із лісу до його почту виїхав якийсь чужий лицар, тоді казали, що це врш Йоганн,

син Тісти, і щосили метнув списа поміж плечі князя, тож той упав мертвий із коня. Вбивця втік завдяки своєму прудкому коневі. Наступного року після цього вбивства Йоганна, сина Тісти, схопили під час бунту проти князя Владислава, і Вацек осліпив його. За три роки по тому Вацека вбили з наказу теперішнього князя Собеслава, який був тоді ще молодим княжичем, на полі під Вишеградом, бо друзі повідомили княжичу, що Вацек звинувачував його перед його братом князем Владиславом і хотів виманити його з Вишеграда, щоб полонити і осліпити.

– Страхітливі розправи, – зітхнув Вітіко, – і я знав і про них.

– Я розповідаю тільки тому, – сказав червоний вершник, – щоб показати, що діялось.

– А князі тим часом сиділи на своїх володарських престолах, – мовив Вітіко.

– Атож, князі, князі, – підтвердив червоний вершник. Обернувся і крикнув: – Друзі, чоловік, що їде поряд зі мною, запитує про князя нашої країни.

– Я мав на увазі тільки князів, які правили тоді, – поправив його Вітіко.

– Так, князі, князі, правда, друзі, що є така річ, як князі? – гукнув червоний вершник.

Дехто з вершників, почувши ці слова, засміявся.

Червоний вершник знову повернувся обличчям уперед і сказав:

– Колись, мій сину, в цій країні, що лежить така благословенна перед нами, не було князів. Хтозна, що тоді діялось, коли твій ліс ріс ще й тут, де ми тепер їдемо.

– Було досить ведмедів і мало мисливців! – крикнув Одолен.

– Марбод зі своїми людьми повбиває всіх ведмедів і турів, – кинув червоний вершник.

– Були часи! – крикнув вершник, якого назвали сином Начерата.

– Проте наші старі навряд чи вміли розповідати про минулі часи, – зауважив червоний вершник, – вони тільки хвалять завжди, як воно було, коли батько Чех перейшов сім річок і наші предки осіли в країні. В одній частині країни панував той, у другій – хтось інший, а в третій не було нікого, і всі були дуже щасливі, як завжди бувають щасливі, коли починають розповідати про початок життя якогось народу.

– Тепер це не було б щастям, – мовив Велислав, – але могло бути щастям, бо люди ще господарювали коло своїх осель.

– Але господарність скінчилася, – зітхнув червоний вершник. – Коли старий Крок склепив очі і його авторитет успадкувала його донька Лібуша, кожен хотів стати її чоловіком і всі тиснулись до неї, а вона обрала Пржемісла, земляка, шляхетного чоловіка, жила з ним, і вони підпорядкували собі країну, де жили, і від них походили численні нащадки, що завжди тримали ту країну в покорі й були князями: Незамисл, Мната, Воен, Уніслав, Кржесомисл, Неклан та інші, хто їх знає тепер, і Гостивіт, і Борживой, його син, перший християнський князь, і його онук, святий Вацлав, чийм братом був жорстокий Болеслав; та інші. Помираючи, вони завжди поділяли землю між синами, і це призводило до суперечок і жорстоких учинків, але ніхто чужий не приходив у Богемію та Моравію воювати з нащадками Пржемісла. Сто років тому серед нащадків Пржемісла з'явився видатний чоловік на ймення Бржетислав, син князя Ульріха, онук князя Болеслава Побожного, правнук Болеслава I, брата святого Вацлава. Бржетислав зі своїми шляхтичами, лехами і жупанами вирішили, що Богемія відтоді має бути неподільна, найстарший із роду Пржемісла мав бути великим князем Богемії і Моравії, а решта нащадків цього роду мали отримати землі в Моравії, жити з тих земель, мали називатися князями і бути підпорядкованими найстаршому князеві. Ця постанова мала покласти край суперечкам, великим князем завжди мав бути найстарший і найдосвідченіший чоловік і кожен нащадок Пржемісла мав дбати і про Богемію, і про Моравію, бо міг коли-небудь стати князем. Але цей закон порушили ще онуки Бржетислава. Він мав багато онуків. Від свого найстаршого сина Вратислава він мав чотирьох онуків: Бржетислава, Борживоя, Владислава і Собеслава, що тепер великий князь. Від свого молодшого сина Конрада, що був князем у Брно, і Оттона, що був князем в Оломоуці, він мав онуків Ульріха, Лютольда, Сватоплука, Оттона і Бржетислава. Коли старий Бржетислав помер, його наступником на князівському престолі став

його син Вратислав, що був найстаршим нащадком роду Пржемисла і першим серед богемських князів досяг найбільшої пишноти, якої міг досягти, а саме: королівської корони. Коли він помер, його наступником на престолі став його брат Конрад, бо тепер уже він був найстаршим представником роду Пржемисла. Коли невдовзі помер і він, наступником став найстарший син короля Вратислава Бржетислав, що тепер був найстаршим у роді Пржемисла. Саме цього Бржетислава вбили в лісі коло Крживоклату. Після похорону наступником на княжому престолі став його брат Борживой, хоча він уже не був найстаршим представником роду Пржемисла, проте Бржетислав домовився з можновладцями країни, що його наступником має стати брат. Найстаршим представником був Ульріх, що намагався утвердити своє право, але невдовзі відступив. Але не так учинив Сватоплук, бо йому кортіло бути князем. Він вдавався до насильства, але марно. Тож потім послав, як я вже розповідав, до Борживоя одного ошуканця, який мав розповісти, нібито Сватоплук кривдив його і тому він перейшов до Борживоя. Той чоловік розповідав Борживою і правдиве, і брехливе, і назвав йому як ворогів тих, хто був його друзями. Борживой сповнився недовіри і став немов чоловік, що піднімається драбиною і обрубє шаблі позаду себе. А коли від нього був змушений утекти навіть його шляхетний брат Владислав, Борживой було легко повалити, і великим князем став Сватоплук. Наче вогонь, що горів на княжому престолі, він сидів на ньому два роки. Але породив велике невдоволення, тож його вбили.

– Я знаю про ці сумні події, – зітхнув Вітіко. – Князі так вживали владу, що завжди зростало тільки зло.

– Тож ти, мій друже, теж бачиш, які ті князі! – виснував червоний вершник. – Але прийшов чоловік, що поставив межу і стримав лихо. Такого шляхетного, чудового, великодушного і високого чоловіка не було ще ніколи. За весь час його князювання не пролито жодної краплі крові, від ворогів він відборонився, покарав їх, але потім простив їм, а народ зробив щасливим і задоволеним. То був Владислав, брат Бржетислава, вбитого в лісі коло Крживоклату, і брат Борживоя, що його прогнав Сватоплук. Оскільки внаслідок порушення принципу наступності на престолі за віком з'явилася непевність у визначенні наступника, можновладці Богемії і Моравії одразу після вбивства Сватоплука самі обрали собі князя, і то Владислава, що вже в найближчі дні після смерті Сватоплука зійшов на князівський престол у Празі. Князюючи вже два місяці, він захотів відсвяткувати Різдво в Градеці й запросив на свято свого двоюрідного брата Оттона Чорного, Сватоплукового брата. Але й до великого князя прийшло запрошення від німецького короля Генріха V відсвяткувати з ним новорічні свята в Регенсбурзі. Тому князь послав до Градеца богемського пана Вацека, щоб той привітав і гостинно прийняв там Оттона, а сам подався з поштом у Регенсбург. Коли великий князь був у Пльзені, примчав вісник, повідомивши, що напередодні Святого вечора князів брат Борживой із військом узяв Прагу та Вишеград і проголосив себе великим князем. Владислав відправив вісника до Вацека і Оттона, закликаючи вирушити на Прагу, й водночас послав звістку про ту okazію королю Генріху, а сам зі своїми людьми подався назад у Прагу. З Вацеком і Оттоном він обступив облогою Вишеград, де був Борживой, і почалася війна батьків проти синів, синів проти батьків, братів проти братів, родичів проти родичів, земляків проти земляків, і це лихо тривало вісім днів, аж поки в Богемію вступив король Генріх, забезпечив завдяки своїм представникам припинення бойових дій і запросив обох братів до Рокіцанів, де він стояв. Вони приїхали обидва, і їх схопили на полі перед Рокіцанами: Владислава як друга, а Борживоя як ворога. Його закували в кайдани і спровадили у фортецю Гаммерштайн на Рейні. Владислав повернувся в Прагу і вчинив суд над тими, хто відкинувся від нього. Найтяжчих зрадників тільки осліпили, інші втратили маєтності, а голову старого міста Праги Привітана змусили тричі прилюдно нести по ринку собаку, потім кат відтяв йому бороду і він був змушений піти у вигнання. Через якийсь час Оттон Чорний теж спробував поширити свої права на князівський престол. Князь схопив Оттона, і князеві друзі порадили осліпити його. Але князь сказав: «Я й близько не маю наміру

всякчас підживлювати ненависть». Він тримав Оттона три роки у в'язниці спершу у Вишеграді, а потім у Крживоклаті. Оттон покаявся, і князь повернув йому його маєтності. Крім того, ще й Собеслав, наймолодший брат князя Владислава, найтяжче і найдовше кривдив його. Були сварки і примирення, нові сварки і нові примирення. Як Собеслав був ще хлопцем, його брат Борживой, тікаючи від Сватоплука, взяв його з собою. Коли польський король Болеслав вступив у Богемію, щоб звільнити Борживоя з в'язниці в Гаммерштайні і знову посадити на князівський престол, Собеслав був у польському війську. Під час страхітливої битви в горах Карконошах пролилося багато чеської крові, і Собеслав із польським військом повернувся в Польщу. Коли за якийсь час польський король знову одружився і обрав собі за дружину сестру дружини богемського князя, і сестри намагалися утвердити мир між своїми чоловіками, а до того ж приїхала ще й мати всіх синів, що сперечалися, – Владислава, Борживоя і Собеслава, – полячка Сватава, вдова богемського короля Вратислава, щоб примирити сперечальників, князі Богемії і Польщі уклали мир, Владислав простив своєму молодшому братові Собеславу і дав йому для життя Жатец та землі коло нього. Але він, як і Оттон, намагався утвердити свою владу над великим князем, і той застеріг його. Та коли друзі Собеслава сказали йому, що князь хоче заманити його до Вишеграду, щоб там схопити та осліпити, і Вацек потім супроводив його до Вишеграду, Собеслав наказав вбити його на полі перед Вишеградом і втік. Владислав дуже розсердився, але знову простив братові, покликав його, як не минуло ще й двадцятьох місяців, назад, і дав йому у володіння землі навколо Градеца, а також Брно і Зноймо. Тепер Собеслав засвідчував вірність, як і Оттон. Коли на Лукерському полі точилася битва проти угорського короля Стефана, він разом з Оттоном зайшов у тил ворога і одержав велику перемогу, після якої богемське військо повернулося до Праги зі славою і великою здобиччю. Після цих подій Борживоя звільнили з в'язниці в Гаммерштайні. Владислав доброхіть зійшов із князівського престолу й передав йому владу над Богемією і Моравією. Але Борживой не тямив урядувати, тож Владислав знову почав княжити. Собеслав, буди вірним вісім років, укотре повстав проти свого брата. Владислав, розгнівавшись, пішов із військом у Моравію, прогнав Собеслава разом із дружиною – угоркою Адельгайдою – і вже ніколи не пустив назад. Собеслав був добрим лицарем і мав гарну статуру, і чеський народ вважав, ніби він має бути десь далеко. Настав нещасливий рік, який називали 1125 роком після народження Спасителя. На початку того року захворів Владислав. Він справив свято Трьох Святих Царів на своєму дворі в Збечні, тяжко захворів і наказав перевезти його до Вишеграду. Він підупадав дедалі більше. До нього підходили різні люди і просили примиритися з Собеславом. А той і сам прибув у Богемію серед лютої зими і обійшов у лісі Білу гору. То було на початку лютого. Сватава, мати двох синів, сіла на ліжко хворого і своїми шанобливими вустами і всією своєю шанобливою поштаттю просила його примиритися. Шляхетний єпископ Бамберзький Оттон після подорожі з метою навернення людей до християнства заїхав до Праги. Князь сповідувався йому і отримав від нього церковні благословення. Єпископ також вимагав примирення. Двадцять п'ятого дня місяця березня князь нарешті звелів, щоб приїхав Собеслав. Він приїхав. Брати, заплакавши, обнялися, і Собеслав став навколійки коло ліжка хворого. Всі в Богемії зраділи на цю звістку й молилися в церквах, щоб князь одужав. Проте він помер дванадцятого дня місяця квітня, його тіло повезли в монастир у Кладруби, який він обдарував маєтностями, а його брат Собеслав зійшов на богемський престол і сидить уже на ньому тринадцять років.

– І тепер він уже інший, ніж був раніше, – мовив Вітіко.

– А ти, шкіряний, багато знаєш про наші справи, – дивувався червоний вершник.

– Про них відомо і в інших країнах, – сказав Вітіко.

– Але він почав правити не серед спокою, – розповідав далі червоний вершник. – Оттон Чорний поїхав до німецького короля Лотара і сказав, мовляв, йому належить богемський князівський престол, і просив короля про допомогу. Король послав князю послання: навіть якщо увесь богемський і моравський народ бажав його і обрав, ті вибори не чинні, бо дати

розпорядження про них і провести їх міг тільки німецький король. Він дав Собеславу термін, щоб той з'явився до його суду й чекав присуду. А якщо він не зробить цього – нехай готується до війни. Собеслав сказав: «Я сподіваюся на милосердя Господне і на заступництво наших святих Вацлава і Адальберта, які не дадуть нам опинитись у руках чужинців». Потім він рушив у Моравію й зайняв маєтності Оттона. Згодом пройшов по Богемії, закликав народ і звелів молитися в церквах. Узяв корогу святого Адальберта з церкви замку Врбчан, який належав Славнику, прикріпив її до списа святого Вацлава і звелів нести її попереду під час війни. Наступного року по тому, як князь Собеслав зійшов на князівський престол, король Лотар почав серед зими війну. З ним були майже всі пани Саксонії, звідки він походив, а також Альбрехт Ведмідь і Генріх фон Гройч. Собеслав зі своїм військом чекав короля в долині Хлумеца. Коли король вступив у Богемську марку, Собеслав послав йому ще одну звістку через Начерата, Сміла, Дівіша і Мирослава, що мали почет із собою, і звелів їм переказати: «Чехи досі самі наставляли своїх князів, і римський імператор визнав їх як правителів християнського світу, тож ми й хочемо зберігати цей стан і швидше загинемо, ніж візьмемо на себе нове ярмо. Нехай нас Господь розсудить». Король не зважав на ці слова й рушив у Хлумецьку ущелину. Оттон зі своїм загоном ішов попереду. Його вбили разом з усіма. Потім прийшов другий загін. Його теж розбили. Потім надходили інші загани, на них нападали, їх розпорошували, розбивали, полонили. Король утік на гору, чехи оточили гору, щоб ані він, ані ті, хто був коло нього, не мали змоги втекти. Король відправив посланця до Собеслава. Собеслав піднявся на гору і сказав королю: «Ми почали цю війну не з пустотливості, щоб пролити кров твоїх людей і завдати тобі ганьби, ми воювали, щоб захиститися від насильства, яке хотіли заподіяти нам. Господь розсудив нас. Ми приймаємо від тебе підтвердження вибору князя, але не тому, що ти німецький король, а тому, що будеш римським імператором, і повертаємо собі давні права». Король поцілував князя і підтвердив, давши присягу на корогу, його вибори. Після цього князь дав змогу королю і його людям безперешкодно піти звідти. Полонених він відпустив без викупу. Серед них були єпископ Мерсебурзький, єпископ Гальберштадтський, Альбрехт Ведмідь і три абати. П'ять сотень шляхетних німецьких лицарів, які полягли, і людей, що загинули з ними, а також людей з інших країн, які теж полягли, Собеслав звелів поховати.

– Добре вчинив, – кивнув головою Вітіко. – Моя мати і один шляхетний священик розповідали мені про ці події, як я був хлопцем, і ще частіше знову розповідали про це, коли я вже виріс і був юнаком.

– Коли Собеслав п'ятого року свого врядування вирушив із великим почтом у Моравію, – розповідав далі червоний вершник, – один слуга назвав йому двох людей із його почту, які мали намір убити його і чекали для цього слушної нагоди. Князь розповів про це своїм жупанам Здеславу і Дівішу, що були його вірними радниками, і звелів їм погаяти тих обох чоловіків. Коли їх схопили, в них упізнали слуг братів Мирослава і Стржезимира. Їхня зброя була отруєна. Вони призналися, що їхні господарі наказали їм убити. Мирослава, що був коло князя, схопили, Стржезимир намагався втекти, але його наздогнали, обох зв'язали і привели у Вишеград. Князь припинив похід і пішов у Прагу. В місто він зайшов із непокритою головою, босий, в одязі покутника і одразу подався до церкви Святого Віта. Бамкали дзвони, діти з гілочками стояли на вулицях, священики співали хвалу святому Амброзію, тиснулися люди. В церкві князь помолився за свій порятунок. За сім днів по тому був день прилюдного суду і земельного з'їзду. Того дня прийшли дві тисячі чоловік. Князь виголосив промову, запевнивши у своїй ненастанній прихильності до Богемії та Моравії, і сказав, що він грішна людина, проте за гріхи його має спіткати, на відміну від брата Бржетислава, інша кара, ніж смерть, і карати має вища сила, а не руки грішної людини. Суд повинен вирішити, невідступно дотримуючись справедливості судочинства. Суд відбувся, і наступного дня стратили Мирослава, Стржезимира, обох їхніх слуг і лікаря, що дав отруту. Мирослав назвав як головного призвідцю єпископа Майнгарда, що пішов на прощу в Єрусалим. Коли єпископ повернувся, його за постановою

князя і лехів повели на суд до архієпископа Майнцького Адальберта і єпископа Бамберзького Оттона. Вирок зачитали в День святого Вацлава. Єпископ Бамберзький сам прибув до Праги. Майнгарда перед усім народом оголосили невинним. Єпископ Оттон, єпископ Оломоуцький Здик і семеро богемських абатів поклали свої епитрахилі й засвідчили невинність Майнгарда. Отак була врятована його честь. Відтоді вже ніхто не повставав проти Собеслава. З королем Лотаром він жив у дружбі і двічі давав йому своїх богемців для його подорожі до Рима. З польським королем Болеславом він воював через угорського короля Белу. Собеслав переміг, примирився з королем, і вони стали друзями. Відтоді мир.

Червоний вершник якусь мить мовчав, Вітіко також.

– А тепер ти, шкіряний, – знову заговорив червоний вершник, – ти говорив про князів, запитував про них, я вже назвав тобі тепер досить князів і багато розповів про них. Оскільки я багато розповів і про князів, і про різні роди та про їхні дикі звичаї, а також про нас і наші добрі звичаї, тож тепер і ти міг би розповісти щось про себе і свою натуру, це буде втіхою для нас.

– Я вже сказав тобі, що я їду з півдня і прямую на північ, – відповів Вітіко.

– Справді сказав, мудрий чоловіче, – говорив далі червоний вершник, – і це дуже дивно, та оскільки ти не завжди матимеш на собі шкіряне вбрання і коли-небудь, можливо, поміняєш його на якесь інше, я не зможу назвати тебе, коли комусь розповідатиму про тебе, і не знатиму, що йдеться про тебе, коли хтось розповідатиме про тебе. Ти таки повинен мати одну річ, яку називають ім'ям, і ця річ має бути невинною, щоб її можна було назвати.

– Мене звать Вітіко, – відповів Вітіко, – я походжу з півдня країни, і не маю ніяких інших родичів, крім матері, що шляхетного роду.

– Що ж, Вітіко, – мовив червоний вершник, – якщо ти походиш із півдня нашої країни, то ти, напевне, був і в Баварії, і бачив Генріха Гордого, про якого всюди говорять.

– Я не бачив його, – відповів Вітіко. – У Рандсгофі, що стоїть неподалік від річки Інн і де ще до великого імператора Карла і його синів часто жили володарі франкської землі, в монастирі, що стоїть там, колись справляли велике церковне свято. Отже, туди мав прийти герцог Генріх зі своєю дружиною Гертрудою і малим сином, що теж звався Генріх. Я пішов туди. Герцог не приїхав. Там були пфальцграф Оттон, архієпископ Зальцбурзький Конрад, єпископ Пассауський Регімберт, пани з Роре, Мозебаху, Порену, Мейсаги, Гагенау і багато інших.

– А тепер цей добрий герцог, мабуть, дуже озлоблений, як і багато зарозумілих панів, – зауважив червоний вершник. – Таж він ні про що інше й не думав, як про ласку, яку б він зробив Німецькій імперії: погодився з вибором, якби його обрали королем! А тепер на німецькому престолі сидить шваб Конрад і каже, що великий герцог мав би коритися. А великий герцог не хоче коритися, і тому вони схоплять один одного за бороди. Саксонія вже йому не дістанеться, а Баварію той шваб дасть своєму єдиноутробному братові молодому маркграфу Австрійському Леопольду, який буде добрим союзником тільки тоді, коли хто-небудь домагатиметься його підтримки.

– У Баварії кажуть, що герцог не піддається, і ще меншою мірою – Вельф, – вкинув Вітіко.

– Отак спалахне іскра, – мовив червоний вершник, – і поширяться вогонь. Наш великий князь будує тим часом замки на марках своїх земель і дбає, щоб усі можновладці мали людей, потрібних для роботи, й чекає свого часу.

– Він, мабуть, слушно чинить, – підтвердив Вітіко.

– Так, можливо, ти, шкіряний, здогадуєшся, – погодився червоний вершник. – Три місяці тому він поїхав до нового короля Конрада в Бамберг і домігся, що його молодому синові Владиславу, якого він торік зробив князем Оломоуцьким, дали як лен богемську корогву, а два місяці тому він скликав панів Богемії на з'їзд у Садській і там усі, і високі, й низькі, визнали молодого Владислава і підтримали його як наступника. Отже, ти, ясновидцю, бачиш, що в нас усі справи впорядковані та утверджені, тож нам, нашому гуртові вершників, не було б ніякої

користі, якби ми теж, як ти кажеш, прагнули порядкувати в цьому краї. Ми могли б тільки вбивати оленів і вихваляти гарні очі дівчат, якби тут де-небудь були справді гарні очі; щонайбільше, до чого ми можемо бути придатні, – надати допомогу в тому, що задумали високі та низькі пани.

– Але навіть тоді, коли все добре впорядковане, а на престолі сидить князь, що править справедливо й по праву, – заперечив Вітіко, – це аж ніяк не заважає комусь іншому думати, ніби він може стати князем, і планувати, що він зробив би, якби престол належав йому.

– Тоді ми маємо мільйон князів, – скрикнув червоний вершник, – і всі вони думають, яка їм буде радість і насолода, коли князівський престол опиниться в їхніх руках! Але я тобі вже казав: кожен із нас і ми всі, увесь наш гурт, маємо перед собою щось вище, і саме воно цікавить нас: царство радості, яке охоплює увесь світ і супроти якого князівський престол – ослінчик, що про нього ніхто й не думає. Чи ти, може, хотів би стати ще одним Кроком, якщо ті, хто походить від нього через його доньку Лібушу та її чоловіка Пржемисла, погодяться з цим, і хотів би правити в мудрості й заснувати рід, що, неозорий, триватиме після тебе аж до кінця світу?

– Я про це не думав, – заперечив Вітіко, – та якби внаслідок війни чи якогось лиха всі, хто походить від Пржемисла, вимерли і Богемія та Моравія захотіли мене згідно з правом зробити своїм князем, я став би, якби думав, що зможу, князем і хотів би правити чесно і справедливо.

– Що ж, нащадки старого Пржемисла можуть опинитися в небезпеці, – мовив червоний вершник, – наш князь Собеслав і далі товаришує з уже зблідлим імператором Лотаром, давав йому людей для його імператорських подорожей, відвідував його, а одного разу з п'ятьма тисячами людей і з великою пишнотою та численними подарунками їздив на день народження імператора в Мерсебург. Він дружитиме і з королем Конрадом, що дав його синочку ленне володіння, а якщо між королем Конрадом і гордим герцогом Генріхом у Саксонії чи десь-інде спалахне війна, князь Собеслав зі своїми людьми поїде допомагати королю, і в такому разі війна може тривати дуже довго.

– А ти теж був у Садській? – запитав Вітіко.

– Я там не був, і всі, хто тут їде, не були там, – відповів червоний вершник, – туди їздили тільки досвідчені, а також ті, хто хотів із якихось причин.

Трохи згодом червоний вершник озвався знову:

– А тепер я трохи розкрию тобі наші наміри. Я і всі, хто зі мною, їдемо на схід, глянь на оту рівнину просто перед нами, туди, де росте деревце, там шлях відходить убік до краю, який називають Моравією, а оскільки ти нам із власної волі повідомив, що ти їдеш на північ, тож ми, напевне, й розстанемося там.

– Так воно й буде, – погодився Вітіко.

– А коли ти знову десь натрапиш на нас, – запрошував червоний вершник, – то підїдь до нас і будь нашим товаришем.

– Але він має зректися свого звичаю, – крикнув ззаду Велислав, – їхати ступою!

– Подорожуючи, я їду тільки ступою, – відповів йому Вітіко, – а в інші часи можу й по-іншому.

– А ми навіть у подорожах не їздимо ступою, – сказав Велислав.

– Тоді ви маєте коней для переміни, – зауважив Вітіко.

– Шкіряний має слухність, – погодився червоний вершник. – Він береже свого коня, а ми занাপащаємо їх, він розумний, а ми легковажні.

Тим часом вершники доїхали до деревця, де шлях розгалужувався.

– Бачиш, ми їдемо цим шляхом праворуч, – мовив червоний вершник.

– А я їду по тому, що йде просто вперед, – нагадав Вітіко.

– Ну, шкіряний, бувай здоровий! – попрощався червоний вершник.

– Щасливої дороги і не шукай одразу сварки з людьми, на яких натрапиш на шляху! – гукнув Одолен.

– Якщо вони не спричинять, я й не шукатиму, – відповів Вітіко.

– Веселої подорожі! – гукнув Велислав.

– І тобі! – крикнув Вітіко.

– Бувай здоровий! – попрощався Бен.

– Повертайся швидше до нас! – гукнув син Начерата.

– Бувайте здорові! – побажав Вітіко.

– Бувай здоровий! Щасливої дороги! – гукнули вершники, які їхали позаду.

– Бувайте здорові! – відповів Вітіко. Потім постояв хвилинку і сказав червоному вершнику: – Я сказав вам, як мене звать і звідки я їду, ти багато розповів мені й назвав мені тих, хто їде з тобою, а тепер скажи мені, хто ти, якщо ти так дбаєш про цей край і переймаєшся тим, що відбувається в ньому.

– Отож, шкіряний, слухай: я син шляхетного і великодушного високого князя Владислава, що за свого владарювання не пролив жодної краплі крові, я онук славетного короля Вратислава, я небіж князя Бржетислава, що в лісі коло Крживоклату впав, наче зірка на землю, я небіж нещасного Борживоя, що мусив утікати від Сватоплука, і я небіж теперішнього князя Собеслава. Мене звать Владислав.

– Коли ти справді такий... – заговорив Вітіко.

– То що, Вітіко? – запитав червоний вершник.

– То мав би бути поважнішим, – закінчив фразу Вітіко.

– Мій сину, – мовив червоний вершник, – ось їде мій шлях на схід, у Моравію, а твій – на північ. Бувай здоровий і знайди своє щастя.

Після цих слів і він, і його супровід зрушили коней і помчали швидким клусом на схід, тож тільки закурилося за ними. Вітіко ступою подався на північ.

3

Зала була дуже велика

Року Божого 1140-го захворів богемський князь Собеслав. Торік восени він їздив на східний кордон своєї держави. А ще рік тому він, і теж восени, помер його приятель польський король Болеслав Кривоустий. Тепер Собеслав зміцнив свою державу проти Польщі, збудував замок Госту й жив неподалік від нього на своєму дворі в Хвойно. Він захворів напередодні Святвечора і звелів завезти його в замок Госту. Настала Різдвяна ніч, проминуло новорічне свято і свято Трьох Святих Царів, наближався місяць лютий. Князь лежав у покої з потинькованими стінами і трьома вікнами. Два вікна були завішані полотном, а крізь третє князь дивився в той бік, де лежали землі його покійного приятеля короля Болеслава. Надворі був мороз, тож тіло князя накрили ведмежою шкурою, поверх якої лежали його посивіла борода і руки. Поряд із хворим на дерев'яному стільчику сиділа жінка в темному вбранні. Князь заговорив до неї:

– Адельгайдо, дізнайся, чи юнак, який у неділю був у передпокої, ще є десь у замку або поблизу, і нехай він зайде до мене.

Жінка підвелася і вийшла. За хвилину повернулася й мовила:

– Він ще тут, його знайдуть і пришлють до тебе.

Сказавши, жінка знову сіла на своє місце.

Небагато минуло й часу, як слуга відчинив двері й завів Вітіко, що й далі був у шкіряному обладунку.

Князь кивнув слугі, щоб той вийшов, а потім сказав:

– Адельгайдо, ти здогадалася, кого я мав на увазі. Підступи ближче, Вітіко.

Вітіко ступив кілька кроків від дверей і підійшов до князя.

– Ти повинен підійти аж до ліжка, – мовив Собеслав.

Вітіко підійшов, зупинився і дивився на князя. З його непокритої голови звисали на плечі русьві локони. Шкіряний шолом він тримав у руці.

– Вітіко, – заговорив князь, – ти був розумним у нашому з королем Конрадом поході в Саксонію, ти не належиш до жодного шляхетного роду моєї держави, в тебе чесний погляд, і ти не зрадиш мене. Візьми найкращого коня, що є в замку, захистися добре від холоду та їдь у Прагу. Там у Вишеграді скликали з'їзд і радяться, що буде після моєї смерті. Дізнайся, що вони кажуть і що наміряються робити, і привези мені назад докладну звістку. Я дам тобі золотого хрестика, покажи його єпископові Сильвестру, він допомагатиме тобі. Ти заприязнився з людьми навколо мене і виконаєш моє доручення.

– Ясновельможний пане, – озвався Вітіко, – якщо я привезу тобі правдиву звістку, чи будеш ти потім карати ті землі, які діють проти тебе?

– Ні, мій юний вершнику, – відповів князь, – я лише почую, що діється, а потім помру.

– Тож я йду і принесу тобі правдиве повідомлення, – пообіцяв Вітіко.

– Нехай Господь береже тебе, – побажав князь. Потім сягнув рукою до дерев'яної скрині, що стояла за ліжком, і дістав звідти скриньку, обтягнену червоним оксамитом. Відкрив її і взяв золотого хрестика: – Ось хрестик, – додав він.

Потім знову закрив скриньку й подав її Вітіко, що взяв її й заховав у куртці. Потім уклонився князеві та жінці й пішов до дверей. Жінка підвелася, підступила до нього і сказала:

– Нехай Господь благословить тебе, юний вершнику, і зберігай вірність, допоки житимеш.

Вітіко промовчав, а жінка пішла попереду нього до дверей і першою вийшла. В кімнаті, до якої вони зайшли, на численних простелених на підлозі оленячих шкурах гралося троє хлопчиків. На лаві сидів священик.

– Собеславе, – сказала жінка одному хлопчикові, – глянь у кімнаті, чи є там Бореш, і погукай його. Твій батько хоче послати цього чоловіка.

– Добре, мамо, – відповів хлопчик, підскочив і вибіг за двері.

– Мамо, батько спить? – запитав другий хлопчик.

– Ні, Вацлаве, – відповіла жінка, – але йому треба спочити.

– Та ми завжди тихенько сидимо, – скривився хлопчик.

– Треба ще якийсь час посидіти тихо, – наполягла жінка.

Хлопчик, що виходив, повернувся в супроводі озброєного чоловіка.

– Бореше, – сказала жінка, – князь відправляє цього вершника посланцем. Він має вибрати собі коня і отримати все потрібне.

– Я підготую все якнайшвидше, – запевнив Бореш.

– Де Владислав? – запитала жінка.

– Поїхав у ліс і невдовзі повернеться, – відповів Вацлав.

– Скажеш, коли він повернеться, – попросила жінка. – Бувайте здорові, велебний отче, а тобі, Вітіко, щасливої дороги.

Жінка знову пішла до кімнати хворого. Священик, що був підвівся, знову сів, а Вітіко і Бореш пішли до іншої кімнати. Там товклося багато людей: слуг, священиків та інших. Чоловіки перетнули кімнату, вийшли в передпокій, спустилися сходами вниз і пішли до стайні.

Минула година, Вітіко відчинили браму, і він поїхав на чорному князівському коні по засніженій стежці на захід. Вітіко обмотав собі ноги в стременах у грубі тканини, прикрив хутром шкіряний обладунок, накрив шолом шматком ведмежої шкури, руки теж замотав у хутро. В правій руці він тримав коротенький дротик, а на поясі в нього висів меч. Він їхав так прудко, що вранці четвертого дня доїхав до Праги.

Пошукав заїзду, завів коня в стайню, почистив одяг і з'їв щось на сніданок. Потім пішов до дому єпископа. Постукав молоточком у двері. Воротар відчинив, повів Вітіко до сходів, а потім сходами до передпокою, де передав його чоловікові в сутані. Той запитав, чого хоче гість. Вітіко відповів, що він князів посланець і назвав своє ім'я. Потім його завели в теплу кімнату, де під балдахіном стояв великий хрест Спасителя. Двері коло хреста, сказав чоловік, ведуть до єпископа, проте Вітіко має зачекати, бо єпископ саме розмовляє з одним високим паном.

Вітіко став коло вікна й чекав. Чоловік сів на лаву.

Згодом двері коло хреста відчинилися, і вийшло двоє чоловіків. Обидва були у фіалково-синіх сутанах. Один мав високе чоло й темні очі, а каштанова борода спускалася йому на сунану. Другий мав сині очі й сиву бороду. В кожного висів на грудях золотий хрест.

Виходячи, чоловік із каштановою бородою сказав другому:

– Навчіться пізнавати його.

– Я знаю його, знаю, – запевнив чоловік із сивою бородою.

Потім обидва мовчки пройшлися по кімнаті до вхідних дверей. Там вони попрощалися, чоловік із каштановою бородою вийшов, а з сивою бородою повернувся в кімнату, з якої обидва були виходили. Тепер у ту кімнату подався й проводир Вітіко. За хвилину повернувся й завів Вітіко всередину.

Вітіко зайшов і побачив, що чоловік із сивою бородою та синіми очима стоїть серед кімнати. Проводир вийшов.

– Я єпископ Сильвестр, – промовив господар.

– Мене послав князь Собеслав, – пояснив Вітіко.

– Тож будь благословен і сідай на стілець, – запросив єпископ.

Вітіко сів, єпископ сів на другий стілець і запитав:

– Ну, а тепер скажи: як я розпізнаю твоє послання?

– Бо його кажу я, – відповів Вітіко, – а завдяки цьому знакові ви допоможете мені.

Вітіко витягнув із куртки червону оксамитову скриньку, дістав із неї хрестика й подав єпископу. Єпископ узяв його, поцілував і віддав Вітіко.

– Коли він дав тобі цього хрестика?

– Чотири дні тому вранці, – відповів Вітіко.

– Він дістав його з ліжка?

– Він підняв руку від ведмежої шкіри на ліжку, сягнув до скрині за ліжком, дістав звідти скриньку з хрестиком і вклав її мені в руку, – розповів Вітіко.

– Добре, – схвалив єпископ. – Чого ти хочеш?

– У Вишеграді провадять нараду, – відповів Вітіко, – і я повинен дізнатися, що вони кажуть і що задумують, і доставити князю правдиву звістку.

– Тож я, дитино, розповім тобі, що знаю і що можу розкрити, а ти тоді їдь до князя й перекажеш йому, – запропонував єпископ.

– Це означатиме, що я не дізнаюсь, які їхні наміри, і не принесу князеві правдивої звістки, – заперечив Вітіко. – Адже ви, превелебний єпископе, самі сказали, що не знаєте всього і не все можете розкрити.

– Що ж, і як ти хочеш дізнатися про це? – запитав єпископ.

– Я піду на з'їзд і слухатиму, що там кажуть і що вирішують, – відповів Вітіко.

– Хочеш піти туди! – вигукнув єпископ. – Бідолашна дитино, вони оголосять тобі вирок, а потім виконають його.

– Не знаю, – стенив плечима Вітіко, – але я повинен намагатися виконати свою обіцянку князеві.

– І як я можу допомогти тобі? – запитав єпископ.

– Щоб вони впустили мене і дали змогу слухати, – припустив Вітіко.

– Про це, напевне, я зможу подбати, – мовив єпископ, – і вони швидше погодяться з цим, ніж якби ти сам сказав їм про свій намір. А от те, що станеться потім, впаде вже на твою голову.

– Може впасти, – кинув Вітіко.

– Але ж у тому, щоб ти проливав тут свою молоду кров, немає потреби, – відраджував єпископ. – Ти впізнав чоловіка, який вийшов від мене?

– Ні.

– То був Здик, єпископ Оломоуцький, син Космаса, що описав долю наших земель. Він має великий вплив на нарадах наших народів і запевняє, ніби вже знає, хто буде князем. Ти бачив лікаря коло князя?

– Ні, – відповів Вітіко, – тільки його помічників.

– Він у Празі й заходив до мене, – сказав єпископ, – і розповів, що не мине й півмісяця, як князь помре.

– Лікар, може, й знає про це, – стенив плечима Вітіко, – а моє завдання зовсім інше.

– Це буде великий з'їзд, на який збереться багато людей, – розповідав єпископ, – і якщо на цьому з'їзді Господь Бог не подбає про утвердження правди, а далі випробуватиме її, князь тут уже нічого не змінить. Ти ще маєш батька-матір?

– Тільки матір.

– Тобі, мій сину, було б краще, – порадив єпископ, – посидіти коло матері, поки це все минеться.

– Це вже неможливо, – мовив Вітіко.

– А князеві байдуже, чи він ще тепер уже знатиме, що відбувається, а чи дізнається потім, – зауважив єпископ.

– Я ж пообіцяв йому, – нагадав Вітіко.

– А якщо я тобі анітрохи не допоможу? – запитав єпископ.

– Тоді я сам виконуватиму своє завдання, – не поступався Вітіко.

– Ти дав надто покvapну обіцянку, – дорікнув єпископ.

– Я обдумав її, – захищався Вітіко.

– Як обдумує молодість, – зітхнув єпископ. – Тож як тебе звать?

– Вітіко.

– Далі я не розпитую, – махнув рукою єпископ. – Іди до свого заїзду, не спілкуйся з людьми і не втручайся в розмови, скажи одному з моїх людей, де тебе знайти, і я потрібної години пришлю тобі звістку.

– Гарзд, – кивнув головою Вітіко, – я слухатиму вас.

– Ну, поведься добре, мій сину, – попрощався єпископ і легенько поклав руку на тім'я юнака, а потім прибрав її. Вітіко низько вклонився і вийшов.

У передпокої тепер було багато людей. Один чоловік провів Вітіко сходами вниз. Вітіко назвав йому свій заїзд. Потім воротар відчинив йому браму й випустив на вулицю. Тією самою дорогою, якою прийшов, Вітіко повернувся до заїзду.

Вітіко довелося чекати кілька днів. Він ходив у місто, придивлявся до кам'яниць, які стояли між дерев'яних будинків, виходив на довгий дерев'яний міст над Влтавою і знову повертався в свою кімнату. Він бачив багатьох людей і помічав, що вони приїхали здалеку, а в заїзді говорили, що, оскільки князеві недалеко до смерті, слід провести вибори і обрати його наступника.

Третього дня місяця лютого до заїзду Вітіко прийшов чоловік від єпископа Сильвестра і переказав прохання єпископа, щоб юнак наступного ранку був ошатний, бо прийде один священник і поведе його на з'їзд лехів. Вітіко пообіцяв.

Наступного ранку, коли почався четвертий день місяця лютого, Вітіко вдягнув свій добре вичищений шкіряний обладунок, шкіряний шолом на голову і почепив меч на пояс. Прийшов священник, і він пішов із ним по вулицях Праги. Всюди було повно людей у святочному вбранні,

які сновигали в різні боки й розмовляли про події, які мали відбутися того дня. Священик і Вітіко ступили на шлях до Вишеграду. Люди йшли в той самий бік. Деякі вершники їхали з великим почтом. Дехто йшов самотній по дорозі. Отак Вітіко зі священиком дійшли до Вишеграду і пройшли крізь браму.

На подвір'ї скупчилося вже багато людей. Священик повів Вітіко до сходів, потім сходами вгору й вивів у довгий коридор. Якщо десь стояли озброєні люди, священик казав якесь слово, і, почувши його, їх пропускали. З коридору Вітіко і священик зайшли до кімнати. Вона була простора, і там зібралось дуже багато людей. Серед них були і слуги, і пани, ба навіть жінки та дівчата. З тієї кімнати ще одні двері вели до другої кімнати, обидва зайшли туди, і там теж усюди стояли люди.

– Тут ми повинні зачекати, – мовив священик Вітіко.

У тій другій кімнаті були ще одні дуже високі двері, коло яких стояли озброєні люди.

Вітіко і священик прочекали десь годину, і з високих дверей вийшов чоловік і гукнув:

– Вітіко!

– Туди ти повинен іти сам, – шепнув священик.

Вітіко пішов повз озброєних людей у високі двері, оповісник – разом із ним, двері за ними зачинили, і Вітіко постав перед з'їздом.

Зала була дуже велика. В задній частині і з боків купчилися люди. Тільки там, де стояв Вітіко, був чималий вільний простір. Вітіко міг бачити всіх, і всі могли бачити його. Попереду зборів, там, де стояв довгий стіл із письмовим приладдям, сидів єпископ Празький Сильвестр. Ліворуч від нього сидів єпископ із темними очима і каштановою бородою, якого Сильвестр назвав Здиком, єпископом Оломоуцьким. Далі сиділи численні абати і духовні особи. Збоку сиділи священики, що належали до підлеглих єпископів і абатів. Попереду зборів сидів ще й чоловік в оксамитному темно-пурпуровому широкому вбранні, підперезаному поясом, на якому, проте, не було меча. На голові він мав темно-пурпуровий шолом з білою пір'їною. На його вбранні спадала сива борода. Поряд із ним сидів чоловік у сірому вбранні та зеленому шоломі з білою пір'їною і сивим волоссям. То був Сміл, один із воєнних проводирів, Вітіко бачив його під час походу в Саксонію. Поряд зі Смілом сидів чоловік у чорному вбранні, чорній шапці з сірою пір'їною і сивою бородою, а потім ще багато інших людей у дорогих шатах. Позаду них сиділи рядами ошатні й прикрашені шляхетні богемські пани. Кожен мав меч. Вітіко не знав нікого або ж нікого не міг упізнати серед такого скупчення. Серед тих, хто сидів у найдальшому кутку, Вітіко, як здавалося йому, помітив обличчя вершника, якого коло Чинова назвали сином Начерата. А ще побачив чоловіка, якого, здавалося, тоді назвали Велиславом. Помітив і ще одного чоловіка з того товариства, проте не знав його ім'я.

Зайшовши до зали, Вітіко лівою рукою зняв свій шкіряний шолом, уклонився, правою рукою пригладив локони і стояв, спрямувавши очі на збори.

У залі, коли Вітіко заходив до неї, панував гучний гамір, як звичайно буває, коли багато людей збираються в одному приміщенні, і той гамір, коли він зайшов, лише погучнішав. Багато хто підводився, щоб побачити його, а чимало людей позаду стали на ноги, щоб мати змогу краще дивитися вперед.

Коли гамір трохи вщух, підвівся один священик, що сидів коло єпископа, вийшов на вільний простір перед столом і гукнув:

– Я абат із Кладрубів!

Потім замовк, а оскільки ніхто не заперечив і запанувала майже цілковита тиша, заговорив:

– Дорогі можновладні та добромисні! Ми зібralися сьогодні в цьому замку на такий важливий і поважний з'їзд, яких було дуже мало в нашій країні. Коли лихо, яке видається тепер близьким, здавалось, уже загрожувало, чимало вірних людей почали радитись, яких заходів можна було б ужити, щоб не постало лихо, яке вже не раз виникало в наших землях під час

зміни на князівському престолі. Коли серед людей поширилася чутка, що так само може статися й тоді, коли наш ясновельможний князь Собеслав буде покликаний до вічного життя в товаристві своїх братів, батька-матері й предків, то прийшло дуже багато шляхетних планів нашої держави, які розповіли про своє становище та маєтності й вимагали пустити їх на з'їзд. Отож сьогодні в цій залі зібралась нарешті рада для поважних міркувань про справи і пошуків виходу. Але, перше ніж рада змогла зосередитися на предметі своїх роздумів, сталась одна okazія, яку й треба насамперед якось вирішити. Приїхав молодий вершник, якого прислав наш могутній князь Собеслав, щоб він дізнався, що вирішили шляхетні пани держави, і повідомив йому. Тому він хоче звернутися до з'їзду з проханням дозволити йому послухати всі обговорення і постанови. Але його перше клопотання полягає в тому, щоб рада дозволила йому самому викласти своє прохання. Оскільки внаслідок опитування розважливих людей, а потім на нашій раді ми вирішили, що його треба вислухати, і оскільки я сам провів це опитування і порушив дане питання на з'їзді, я повідомляю тепер, що оцей юний посланець стоїть перед вами, щоб сталося те, чому судилося, і щоб ті, хто ще хоче висловитись, перше ніж слухати його, сказали своє слово.

Виголосивши цю промову, абат з Кладрубів повернувся на своє місце й сів.

Після нього підвівся чоловік у чорному вбранні з сивою бородою, що сидів коло Сміла, вийшов на вільний простір й вигукнув:

– Я Бен, військовий проводир і другий голова цих зборів. – Коли люди приготувалися слухати його, він знову заговорив: – Тепер нехай виступають ті, хто зголосився говорити про допуск посланця. Перший знає своє місце, а кожен наступний знає свого попередника.

Сказавши, Бен знову сів.

Одразу по тому серед зборів підвівся чоловік у чорному вбранні, на його чорній ведмежій шапці стирчала вороняча пір'їна, він мав чорне волосся на голові й чорну бороду. Не сходячи з місця, він вигукнув:

– Я Богдан! – Хвилину почекавши, заговорив далі: – Превелебний абат із Кладрубів повідомив, що посланець, який стоїть перед нами, прийшов, щоб дізнатися про постанови князівського з'їзду, а потім повідомити про них князю Собеславу. Розвідник під час війни намагається дізнатися про дислокацію й наміри війська, щоб повідомити про них ворогові. Розвідник під час миру намагається дізнатись про думки й постанови, щоб повідомити про них туди, звідки може прийти війна і ще більше лиха, ніж війна. Тому я й кажу: киньмо цього молодика у в'язницю, вчинімо над ним суд, щоб він отримав вирок, а потім виконаймо той вирок.

Висловивши цю пропозицію, Богдан сів.

Тепер підвівся чоловік у червоному вбранні, що сидів на задніх лавах, він мав чорну шапку з червоною пір'їною, а на підборідді – пишну шпакувату бороду. Він вигукнув:

– Я Домаслав! – А потім заговорив: – Посланець, що стоїть перед нами, хоче доповісти князеві Собеславу про постанови, які ми ухвалимо. Ми тут зібралися з очевидним наміром порадитись, що слід робити після смерті нашого ясновельможного князя, яка, здається, вже недалеко, щоб нашу батьківщину обминули всі лиха, що можуть виникати в таких випадках. Навіть якщо наші постанови завжди будуть слухні, може статися, що вони не сподобаються князеві Собеславу, і його дух, потьмарений хворобою, може спонукати до наказів, які призведуть у країні до збурення і лиха. Те, що так не криючись намагається зробити цей молодий посланець, – зрада нашої батьківщини. Ми можемо запобігти цій зраді, просто вивівши посланця з наших зборів, але тоді однаково лишиться замах на зраду, і саме так слід розуміти його намір цієї миті. Тому я кажу, що молодика треба взяти під варту й віддати під суд майбутньому князеві.

По цьому промовець знову сів.

Тепер у лівій половині зали підвівся чоловік у темно-синьому вбранні, що мав руду бороду, руде волосся і білу пір'їну на темно-синій шапці. Він вигукнув:

– Я Бенеш! – А потім заговорив: – Навіть якщо те все, що казали люди переді мною, правда, то не менша правда й те, що найвищі чоловіки держави зібралися в цій залі, назва якої, якщо вигукнути її, відома всім, щоб узяти в свої руки долю людей, які живуть у нашій країні. Посланця, який стоїть перед столом, не знає ніхто, а його роки не дають йому ніякого права в цій залі. Тут злочин товаришує із зарозумілістю, і треба покарати їх обох. Тож я й кажу: не чекаймо наступного князя, а вчинімо суд самі і оголосімо вирок.

Сказавши, чоловік знову сів на своє місце, і посеред правої половини зали одразу підвівся якийсь молодик. Він мав русяві локони й сині очі, чорну шапку з білою чаплиною пір'їною він тримав у лівій руці, рукав свідчив, що в нього гаптоване золотом вбрання брунатної барви. Він вигукнув:

– Я Мілгост! – А потім заговорив гучним голосом: – Оскільки наші збори повинні подбати про порятунок країни, їм належить і найвища гідність, яка є в цій країні. Якщо вони мають довести свою мету до кінця, то повинні бути й найвищою владою, якій ніхто не може чинити опір і яку ніхто не може підточити, не підточивши сам себе. Тому я кажу: поставмо перед Вишеградом високу палю і повішаймо на ній цього молодика, щоб він висів там для постраху і науки аж до часу, коли лишиться година до миті, коли новий князь сяде в Празі на князівський престол.

Чоловік, якого звали Мілгост, знову сів на своє місце.

Після нього підвівся літній чоловік, що сидів на одній із передніх лав. Він мав темно-буре вбрання, чорну шапку без пір'їни і довгу сиву бороду. Він вигукнув:

– Я Болеміл!

Після цього вигуку запанувала глибока тиша, і Болеміл почав говорити:

– Я б тепер ще не виступав, бо вважав, що не настала ще пора говорити нам, але оскільки мої попередники вже висловились і дійшла черга до мене, я скажу наступне: я прожив багато років і багато бачив. Я знав ще давнього римського імператора Генріха IV, що сперечався зі святим отцем Григорієм і жив однієї пори з нашим князем Вратиславом, князем, що став королем. Відколи того князя коронували як короля, я прослужив ще понад п'ятдесят років. Такого свята в Богемії ще ніколи не було і ніколи вже не буде: в День Святого Віта князя і його дружину Сватаву, що померла чотирнадцять років тому, коронували в королівських шатах і помазали в соборі Святого Віта, коронував їх архієпископ Трірський Егільберт, а князі, єпископи, всі лехи Богемії і весь народ кричали: «Велике спасіння і благословення помазаному від Бога королю Вратиславу!» Тоді лунали пісні, які тепер уже майже забуті. Я дізнався, як той король упав із коня й помер. Я знав його сина Бржетислава, що правив вісім років, а потім його вбили в лісі коло Крживоклату. Я був свідком кривавих битв, які точилися за князівський престол, бо за панування Бржетислава скасували перехід престолу до найстаршого. Я знав брата і наступника Бржетислава Борживоя, що спершу був змушений воювати за владу з Ульріхом із Брно, а потім зі Сватоплуком з Оломоуца, зазнавши від нього поразки. Я бачив, як Сватоплук протягом свого дворічного панування знову був змушений воювати з Борживоем за престол і як він під час цієї боротьби з люті винищив увесь рід вршів, а потім убили і його самого по той бік Карконошів. Я знав і другого брата Бржетислава: доброго Владислава, змушеного провадити криваву боротьбу за свій князівський престол і в Празі, і в цьому замку з Борживоем та польським королем, його приятелем. Крім того, я знав і третього брата Бржетислава, нашого теперішнього доброго князя Собеслава, я був разом із ним у великій битві під Хлумецом, яку він був змушений провадити супроти зазіхань Оттона Чорного, щоб мати змогу лишитися князем у Богемії. Отак відбувалися ті події. Ми зібралися тут під час тяжкої хвороби, яка вразила нашого князя, щоб, коли його покличе Господь, не тільки дійти думки, як тепер уникнути глибоких ран, які були б завдані нашій нещасній країні та її людям, якби виникла боротьба за спадковість на троні, а й придумати, як можна уникнути таких лих у майбутньому. Можливо, чимало вас прийшли сюди з такими думками, але багато тих, кому бракує великого досвіду,

можуть це не дуже виразно розуміти, а дехто може мати в голові тільки власні бажання. Хлопець, який стоїть перед нами, не знає нічого, про що йдеться, князь не посилав його до нас, він сам прийшов до нас і не знає, що він не належить до нас. Та оскільки ми таки знаємо, чого він хоче, слід вивести його і сказати, що його присутність тут недоречна, дати йому пораду піти до своєї рідні й дозрівати там до майбутнього. Можливо, він ще може зробити щось добре. Отак каже Болеміл, старий чоловік, що вже не любить земних благ, ні до кого не відчуває ненависті й готується лише до поєднання з Богом і його святими.

Після цих слів Болеміл повільно, як і підводився, сів на своє місце.

Якийсь час панувала цілковита тиша. Потім у задніх лавах підвівся чоловік середніх літ, що мав каштанове волосся і каштанову бороду й був у чорному вбранні. Він вигукнув:

– Мене звать Немой, я такої самої думки, як і Болеміл!

Після нього озвався десь посередині старий чоловік у темно-синьому вбранні:

– Я Славибор і думаю, що досвідчений Болеміл сказав слушні слова.

Потім з правого боку зали підвівся чоловік, що зростом переважав усіх, хто доти вставав перед ним. Він був у темно-червоному вбранні, мав пишне чорне волосся і чорну бороду. Він гукнув:

– Я Пржедбор! – А потім заговорив: – Я згоден із тим, що казав Болеміл, але думаю, що зарозумілість і настирливість посланця заслуговують справедливого суду.

Після цього промовця в передньому ряду насилу підвівся старий чоловік із сивим волоссям і сивою бородою, вбраний у темно-зелений одяг. Він сказав:

– Мене звать Преда, я теж думаю, що ми повинні вчинити суд, навіть якщо й несуворий, над цим молодиком, який стоїть перед нами, бо, якщо ми, зглянувшись на його юні літа, випустимо його, в країні, що дивиться на нас, зменшиться повага до нас, а коли ми поступимось перед його волею, то не шануватимемо наших власних постанов і, можливо, невдовзі самі порушимо їх.

Старий насилу знову сів на своє місце, і тепер позаду нього підвівся молодик у яскраво-зеленому вбранні та з руськими кучерями, що мав на шапці одну довгу білу пір'їну:

– Я Коган! – гукнув він, а потім заговорив: – Як на мене, над посланцем треба вчинити суворий суд.

Після нього озвався чоловік у передньому ряду, що теж був руський, але в гарному брунатному вбранні, а на чорній шапці він мав одну плямисту пір'їну:

– Моє ім'я Дрслав, і я також кажу, що має відбутися суворий суд.

Після цих двох молодиків посеред зали промовляв старий чоловік у темно-сірій шубі і з сивим волоссям:

– Мене звать Хотимир, я вважаю, що поради Болемила досить.

Після слів Хотимира на якийсь час настала тиша. Більше ніхто не підводився, щоб говорити.

Трохи згодом зі свого місця підвівся єпископ із темними очима і каштановою бородою, підійшов до столу і тричі вдарив металевою штабою по дзвону, що дзвінко озвався в усій залі.

Коли всі, почувши цей звук, глянули вперед, він сказав:

– Я Здик, єпископ Оломоуцький і перший голова цих зборів.

Після цих слів почувся схвальний гомін, тож єпископ зачекав, поки настане тиша. Він і далі стояв за столом, повернувся обличчям до зборів і заговорив:

– Після Хотимира настала черга говорити й мені. Але я вже не говоритиму про справу, яку ми розглядаємо, а тільки подав дзвоном знак, що як голова зборів я не говоритиму як їхній учасник. А як голова я кажу: ті, хто виступав досі, розглядали не те, що слід. Вельмиповажний лех Болеміл сказав, що йому здається, ніби нам ще не настала пора говорити, і цим самим він повідомив, що тема обговорень інша. Оскільки превелебний абат із Кладрубів запитав, чи треба вислухати юнака, що прийшов у справах князя Собеслава, і чимало тих, хто присутній

тут, дали ствердну відповідь, то порядок такий: той, хто вважає, що, крім питання, чи треба слухати посланця, годилося б поговорити і про інше, нехай виступає, щоб потім ми послушали посланця і люди сказали, що з ним робити. Як я вже сказав, я відмовляюсь від свого слова, аж поки ми вислухаємо юнака.

Сказавши ці слова, єпископ знову пішов на своє місце й сів.

Після нього підвівся Бен, другий голова зборів, підійшов до дзвона і вдарив раз по ньому. А потім викрикнув, стоячи коло столу:

– Я Бен, другий голова зборів, закликаю тих, хто, за словами превелебного єпископа Здика, має промовляти перед тим, як заслухають посланця, щоб вони промовляли.

Не зголосився вже жоден промовець, і збори мовчали. Трохи почекавши, Бен заговорив знову:

– Коли решта промовців зрікаються свого слова, я запитую збори, чи знайдуть вони час вислухати посланця.

Майже всі підвелися на знак згоди.

Тепер Бен звернувся до Вітіко і мовив:

– Молодий вершнику, шляхетні пани держави, що прибули на з'їзд, хочуть вислухати тебе, говори.

Вітіко, що й далі стояв на своєму місці, вклонився, випростався й заговорив:

– Високі й могутні панове! Я син цієї країни. Ми маємо на півдні невеличкий маєток у Пржиці, ще один маленький у лісі в Плани і ще менший у Митіні. Мій рід за прадавніх часів був досить могутнім у великому лісі. Але, хай там є, тепер ми не могутні. Я народився в країні двадцять два роки тому. Мій батько невдовзі помер. Моя мати жила зі мною то в Баварії, то в нашому маєтку. Коли я навчився їздити верхи і володіти зброєю, я поїхав із Баварії через мою батьківщину до Праги, щоб служити Собеславу, князю нашої країни. Відтоді вже минуло півтора року. Я опинився серед людей, які служили в кінноті. Коли торік відбувався похід нашого народу в союзі з німецьким королем Конрадом проти Саксонії і я розвідав один шлях, по якому наше військо могло краще просуватись, я бачив князя, і він похвалив мене. Коли князь захворів, я поїхав у замок Госту, щоб дізнатись, як тяжко він страждає. Минулого місяця князь покликав мене до покою, де він лежав хворий, і сказав, що я повинен поїхати до Праги, там має відбутися з'їзд у Вишеграді, де будуть радитись, що буде після його смерті. Я мав дізнатися, що кажуть на з'їзді і що збираються робити, і привезти йому докладні звістки. На знак того, що я промовляю не від себе самого, він дав мені хрестика, завдяки якому мені мали повірити.

Вітіко розстебнувся, витягнув скриньку, дістав хрестика, ступив кілька кроків уперед і подав його єпископу Здику.

Той оглянув хрестика й передав його єпископу Сильвестру. Єпископ Сильвестр передав його в руки абатів і священників, які сиділи збоку від нього. Від них хрестик перейшов до решти священників, а від них – до світських панів. Чоловік у широкому пурпуровому вбранні докладно оглянув його, а потім дав іншим людям. Ті, хто вже оглянув хрестика, передавали його далі, тож він мало-помалу просувався в глиб зали. Потім хрестик знову передали наперед у руки єпископа Здика. Здик віддав його Вітіко, що відступив на своє місце й поклав його до скриньки, а скриньку заховав у своєму одязі.

Після оглядин хрестика на вільний простір у передній частині зали вийшов один священник, що сидів збоку від єпископів та абатів, і крикнув:

– Я Даниїл, син Магнуса, підпорядкований велебному старшому священникові Праги Оттону, а водночас разом із ним – і превелебному єпископові Сильвестру. Зі схвалення цих високих духовних осіб я прошу вельможних панів дозволити мені розповісти про цей хрестик.

Коли після його слів ушух гомін у залі, він став розповідати:

– Знак, який показав посланець, належить нашому ясновельможному князеві Собеславу. Це хрестик, якого він носив, відколи примирився зі своїм умирущим братом Владиславом. Цього хрестика освятив єпископ Майнгард. Я тоді стояв на службі Божій поряд зі своїм батьком і цілував хрестик. На ньому на щирому золоті написано ім'я Ісуса й початкові літери імен Владислава і Собеслава коло його ступень. Про освячення хреста зроблено запис у книзі єпископської церкви, і мої превелебні духовні пастирі, оскільки всі вже оглянули хрестик, уповноважили мене скласти свідчення.

Священик замовк, а єпископ Здик додав:

– Я також упізнав хрестик і знаю, що князь носив його.

Потім у першому ряду підвівся літній чоловік у темно-фіалковому плащі та з лискучим сивим волоссям і заговорив:

– Я Дівіш, колишній слуга і жупан князя, і знаю, що досі він тримав цього хрестика коло себе.

Тепер уже підвівся єпископ Сильвестр і вигукнув:

– Я Сильвестр, обраний єпископ Празький! – Потім став говорити: – Я розмовляв із юнаком, який стоїть перед нами, й він розповів мені подробиці, завдяки яким я пересвідчився, що князь сам поклав йому хрестика до рук.

Після духовних пастирів уже ніхто не висловлювався із приводу проміжного питання про хрестик.

Потім Бен запитав збори, чи повинен посланець говорити далі.

Збори озвалися схвальним гомоном, тож Вітіко знову заговорив:

– Коли князь дав мені це доручення, я запитав його, чи він, дізнавшись про все, вживатиме якихось ворожих заходів проти тих, хто діятиме супроти нього. Князь відповів, що він лише хоче знати, що діється, а потім помре. Тоді я сказав, що піду, і ось я тут. Я ніякий не розвідник, бо не прагну дізнатися щось потай і просив превелебного єпископа Сильвестра посприяти, щоб я мав змогу послухати високі збори. Я ні з ким не розмовляв про це завдання, а якби мене запитали, не відповідав би. Я ніякий не посланець, бо князь не посилав мене на з'їзд, я тут сам по собі і смиренно прошу з'їзд дозволити мені послухати постанови, щоб я не приніс князеві чогось неправдивого або перекрученого. Сам я не маю ніякого значення, хіба що як клаптик паперу, на якому чиясь висока рука написала рядок і який люди знаходять і поважають. Якщо збори терпітимуть тут мою присутність, я лишуся, а якщо виведуть мене, я піду, ні з ким не розмовлятиму і повідомлю князеві про перебіг подій, хіба що мене тут затримають і вживуть проти мене суворих заходів.

Сказавши, Вітіко знову вклонився і стояв мовчки.

– Це відданий хлопець! – гукнув чийсь голос у задніх рядах.

– Сміливий чоловік! – гукнув ще один голос посеред зали.

Єпископ Здик підійшов до дзвона і тричі вдарив по ньому. Вже ніхто не вигукував, але дехто гримотів мечем. Зрештою гамір ущух і єпископ звернувся до зборів:

– Порядок має бути таким, що промови і звернення мають іти по черзі, як записано. А тепер я запитую другого голову зборів, чи хоче він запитати юнака про що-небудь.

Сказавши, єпископ знову сів на своє місце, а Бен підвівся, обернувся до Вітіко й запитав:

– Твоє ім'я Вітіко?

– Вітіко, – підтвердив юнак.

– А яке ім'я мав твій батько? – запитав далі Бен.

– Мого батька звали Вок, – відповів Вітіко.

– Що ж, Вітіко, сину Вока, – мовив Бен, – я військовий проводир Бен, другий голова цих зборів, запитую тебе: князь Собеслав послав тебе на наш з'їзд?

– Мене не послали на з'їзд, – заперечив Вітіко.

– Тоді чому ти стоїш тут перед нами? – запитав Бен.

– Я стою сам по собі з проханням, яке вже висловив, – відповів Вітіко.

– А князь сам тобі дав золотого хрестика, якого ти показував? – запитав Бен.

– Своєю рукою він вклав його в мою руку, – пояснював Вітіко, – то мав бути лише знак, що я маю доручення від нього.

– А чому князь не послав на збори якого-небудь леха нашої держави? – запитав далі Бен.

– Чому не наполягав, щоб хто-небудь із цих зборів привіз йому звістку, а послав тебе, майже хлопця?

– Не знаю, – відповів Вітіко. – Він сказав: «Ти маєш чесне обличчя, ти виконаєш моє доручення».

Після цієї відповіді Бен мовчав і якийсь час вагався. Збори теж мовчали. Потім озвався Болеміл:

– Запитуй далі!

– Вітіко, – запитав Бен, – а коли тобі дозволять лишитися, ти теж захочеш говорити?

– Я б цього не робив, якщо до мене не звернуться з запитанням, – відповів Вітіко. – Я не учасник зборів, тож і запитував, чи можна мені слухати, а не говорити.

– Я більше не запитую, – кинув Бен і пішов на своє місце.

Тільки-но він сів, знову, як і тоді, коли заходив Вітіко, зала загомонила, бо сусіди або ж чоловіки, які сиділи неподалік один від одного, стали обговорювати питання.

Той годин тривав якийсь час, аж поки ударом у дзвін дали знак і в залі стало тихіше, а єпископ Дзик підвівся і мовив:

– Тепер настала черга нарад, що нам робити з посланцем.

Бен підвівся і оголосив:

– Першим записався до слова Дзик, превелебний єпископ Оломоуцький.

Бен сів, а єпископ Дзик вийшов трохи вперед на вільний простір, обернувся до зборів і заговорив:

– Любі вірні та розважливі люди! На сьогоднішніх дуже важливих зборах виникла одна перешкода, хоча було б краще, якби її не було. Оскільки ця перешкода й досі тут, я зі своїм невеликим розумом і доброю волею запропоную постанову, яку ви можете або схвалити, або відкинути. Дозвольте мені сказати спершу про те, що дає нам радість. Чеський народ жалів нашого князя Собеслава, коли він ще малим хлопчиком був змушений утікати зі своїм старшим братом Борживоєм; чеський народ любив його, бо він замолоду воював як добрий лицар, помилявся, але виправляв свої помилки; чеський народ дуже радів, коли він примирився зі своїм братом, великодушним Владиславом на його смертному одрі; чеський народ був удячний, коли після смерті Владислава він зійшов на князівський престол, і ви всі воювали разом із ним і допомогли йому перемогти під Хлумецом, коли Оттон Чорний із допомогою німецького короля Лотара хотів відібрати в нього князівський престол. Коли була викрита змова Мирослава і Стрежимира, що готували замах на Собеслава, і він повернувся до Праги, його зустріли бамканням дзвонів, зеленим гіллям і радістю, бо народ, як уже минула небезпека, співав і танцював. Князь Собеслав уклав мир з усіма могутніми князями, а подбавши про дружбу з ними, полегшив тягар народу, добре опорядив усі служби, збудував фортеці, спорудив кам'яниці в Празі і так добре опорядив замок, за мурами якого ми провадимо тепер раду, що він ще ніколи не був таким гарним; князь жив помірковано, в його келиху вже не було п'янок напоїв, він нагромадив скарб для наступника і переймався тепер захистом кордону від Польщі, звідки могла прийти небезпека. Наш обов'язок – ставитись до нього з удячністю і повагою, тож нумо доведімо це, вирішивши питання про теперішню перешкоду з удячністю і справедливістю, бо тільки так і можна вирішити його. А тепер я повинен сказати про сумне. Ясновельможний князь Собеслав захворів, лікар сказав, що невдовзі він відійде, князь уже не матиме змоги виховати до зрілості свого сина, визначеного наступника, щоб той син твердо взяв обидві землі в свої руки і міг керувати ними. Ми співчуваємо князеві, тож нумо вирішувати питання про

цю перешкоду зі співчуттям, бо тільки так його можна вирішити. Цей молодик прийшов сюди з волі князя Собеслава. Князь не міг послати на ці збори жодного леха чи якогось іншого належного посланця, бо він не скликав цей з'їзд, і він не міг чекати, поки котрийсь із панів держави принесе звістку, бо його підганяє час і він дізнався б про справи тільки тоді, коли вони вже давно минули. Молодий вершник мав дізнатися, що відбувається, й повідомити князю. Князь щиро признався, що хоче тільки знати, що відбувається, а потім помре, і молодий вершник щиро, не прагнучи з'ясувати з допомогою підступів, постав перед нами, просячи, щоб ми дозволили йому вислухати наші постанови. Тож вирішуймо це питання по щирості, бо тільки так і можна вирішити його. Князь послав юнака, ще майже хлопчика, бо ж вірить у його чесність, він не довіряє всім звіткам про нас, які доходять до нього іншими шляхами, і не довіряє нашим зборам. Отже, ми повинні засвідчити князеві, що й у думці не маємо нічого лихого проти нього, а також те, що цієї тяжкої пори, коли він має покинути нас, ми зібралися разом, прагнучи посприяти тому, щоб добробут країни не був ані порушений, ані втрачений. Сам князь, якби був присутній, мав би думати так, як і ми, бо ж він уже не може виховати свого сина і наступника, і навіть майбутній князь, якщо його оберуть на цьому з'їзді, не захотів би підніматися до своєї князівської гідності з ночі й таємниці, а хотів би неприховано й справедливо. Послати вісника до князя ми не можемо, бо князь не довірятиме йому або ж може померти ще до того, як усе скінчиться. Тож визнаймо чоловіка, якого прислав князь, за посланця й пустімо його на наш з'їзд, як свідка переговорів, щоб він розповів про них і підніс нас перед князем. Щоправда, князь не послав його до нас, але він тут із волі князя, тож відкинути його означало б відкинути самого князя. Цей молодик не належить до шляхтичів нашої держави, але князь ушанував його, давши йому таке важливе доручення, він добре вихований, як свідчать його мова і поведінка, бо вони такі, як у шляхтичів нашої країни. Навіть перед тими, хто з далеких країв спрямовує на нас свої очі, ми анітрохи не втратимо поваги, прийнявши цього юнака, а набудемо сили, бо наші дії не бояться світла гласності. Так, я благав би Бога, щоб ми могли засідати просто неба і всі, хто живе в Богемії та Моравії, підступили сюди і мали змогу чути, про що ми говоримо, і бачити, що ми робимо. Отак кажу я, бо хотів би дбати про всіх, хто живе в Богемії та Моравії, і в своїх молитвах я всякчас закликаю Господа, щоб при теперішній зміні влади не сталося ані лиха, ані проливу крові, як траплялося під час попередніх змін влади з такими важкими муками і страхіттями.

Єпископ замовк, і пролунав чийсь голос:

– Наш єпископ не менш справедливий чоловік, ніж святий Адальберт!

Але єпископ, ще стоячи на своєму місці, повідомив:

– Як голова цих зборів я заявляю, що порядок зборів не слід порушувати, а як єпископ стверджую, що на святого Адальберта можна дивитися тільки як на взірць, проте дорівнятися до нього неможливо.

Після цих слів єпископ покинув вільний простір і знову пішов на своє місце.

– Дозвольте говорити наступному промовцеві! – гукнув чийсь голос.

– Превелебний єпископ добре сказав! – похвалив інший голос.

– Неоціненні слова! – пролунав третій голос, і в залі піднявся схвальний гомін.

Єпископ Здик підвівся, підійшов до дзвона і тричі вдарив по ньому, нічого не кажучи. Він стояв коло дзвона, аж поки в залі запанувала тиша. Потім знову пішов на своє місце.

Натомість підвівся Бен і оголосив:

– Другий промовець – священик Даниїл.

Бен сів, священик Даниїл вийшов наперед і заговорив перед зборами:

– Вельможні, що зібрались отут! Якби я знав, що казатиме переді мною превелебний єпископ Здик, я б не записувався для промови і навіть тепер я б зрікся своїх слів, якби не мав додати ще дещо, що лежить глибоко в основі високого значення його слів, тож саме тому він і не згадував про це. Якщо припустити, ніби наш високий і ясновельможний князь Собеслав,

незважаючи на свої слова, все-таки схильний ужити яких-небудь ворожих дій супроти наших зборів і ніби внаслідок звістки, яку князь отримає про нас, ця ворожість, як вважає дехто, посилиться, вона, звичайно, стала б дуже велика, якби князь дізнався, що ми прогнали, ув'язнили або скривдили молодика, якому він дав доручення. А якщо дехто тут плекає думку, ніби князь може не схвалити наших найкращих постанов, бо його розум затьмарений хворобою, цілком могло б бути, що після такої прикрої оказії князь унаслідок свого хворого розуму міг би ухвалити надто покvapні постанови і виникло б саме те лихо, якого ми намагаємось уникнути. А якщо ми пустимо до себе цього посланця, князь чекатиме його відповіді, і ми виграємо час, а князь утратить час. Крім того, може статися, що князь не тільки тоді, якби міг бути присутній тут, побачив би, як сказав превелебний єпископ Здик, учинене тут добро, а й тоді, коли йому розкажуть про нього, погодився б із ним, незважаючи на пелену хвороби, і тоді все залагодилося б і скінчилося добром. Тож я й кажу, наскільки мій розум дає мені змогу бачити, що не тільки великодушність наших зборів, як уже розповів переді мною превелебний єпископ, а й розум вимагає, щоб ми допустили цього юнака, який стоїть перед нами, і він слухав перебіг наших обговорень.

Скінчивши промову, священник Даниїл знову пішов на своє місце. Аж тут вигукнув молодий Мілгост:

– Високий статус нашого з'їзду не повинен зазнати шкоди від розуму і не повинен боятися ворожості. Буде ворожість чи ні, байдуже: тільки сила і влада наших зборів повинні стояти над усім, що є.

Єпископ Здик щосили вдарив по дзвону й крикнув:

– Ти вже висловив свою думку з цього питання, тепер не твоя черга промовляти, тож я попереджаю тебе, Мілгосте, щоб ти не порушував порядку зборів!

– До порядку, до порядку! – загукали численні голоси.

Молодик сів, а єпископ Здик знову пішов на своє місце.

Потім підвівся похилий літами чоловік у темному вбранні, що сидів у другому ряду:

– Я Любомир і записаний у черзі на слово після велебного священника Даниїла. Після всього сказаного я мав би зректися свого слова, натомість стверджую тепер, що людяність – адже ми зібралися тут, щоб уберегти від лиха наш бідолашний край – вимагає від нас уникати за цих непевних часів сварок і розбрату. Немає ніякого значення, хто слухає: честь зборів залежить від їхніх дій, а не від присутності чи відсутності якогось хлопця.

Після цих слів Любомир знову сів, і тепер заговорив, підвівшись, чоловік середніх літ у зеленому вбранні з чорною пір'їною на шапці:

– Мене звать Юрик, і я кажу, що наші збори такі високі, що можуть ухвалювати свої постанови на очах усього світу.

Після Юрика підвівся і сказав своє слово літній чоловік у бурому вбранні, з сивим волоссям і зеленою пір'їною на чорній шапці:

– Я Вшебор і я кажу: наш обов'язок полягає передусім у повазі до тяжких страждань нашого князя, бо ми й досі його піддані.

Після його слів у залі знявся схвальний гомін, а потім у першому ряду підвівся військовий проводир Сміл:

– Я Сміл і керую тепер тільки словами: сила кожних зборів полягає в їхній поміркованості, а небезпека – в зухвалості, і ця небезпека виникає тоді, коли окремі люди, які не мають ні влади, ні авторитету, прагнуть домогтися їх із допомогою наших зборів.

Після Сміла посеред зали підвівся літній чоловік у темно-червоному оксамитовому вбранні і сказав:

– Я Божебор і зрікаюся свого слова.

Тепер у правій половині зали підвівся чоловік із чорним волоссям, чорною бородою і чорними очима. Він був у червоно-каштановому вбранні і мав біляву пір'їну на чорній шапці.

– Мене звать Бартоломеус, – сказав він, – і я зрікаюся свого слова, бо превелебний єпископ Здик уже сказав його.

Після цих двох чоловіків чийсь голос вигукнув:

– Не забувайте сказаного про покарання і суд над посланцем!

– Не забувайте про суд! – гукнув ще чийсь голос.

– І покарання! – знову гукнув перший голос.

– Покарання, покарання! – закричали численні голоси.

Здик на те вдарив по дзвону й мовив:

– Дотримуйтеся порядку! Ті, хто проти Вітіко, вже висловились. Ті, хто за Вітіко, теж висловились. Якщо записався ще хтось, хай говорить. Бене, оголоси.

Бен підвівся і мовив:

– Прошу тих, хто ще записаний, говорити.

Ніхто не підвівся.

Тоді Бен запитав:

– Є ще записані, що хочуть виступати?

Відповіді не було.

Тоді Бен заговорив утретє:

– Отже, виступи про князевого посланця скінчилися.

Бен сів, і тепер до дзвона підійшов Здик, тричі вдарив по ньому, а коли всі вже дивилися на нього, заговорив:

– Оскільки виступи з приводу перешкоди, яка сталася на нашому з'їзді, скінчилися, я закликаю з'їзд ухвалити постанову. Я кажу: кожен, хто дотримується моєї думки, що задля миру і порятунку країни цього посланця можна допустити, нехай підтвердить це, подавши знак: підведеться зі свого місця.

Здик і далі стояв коло дзвона і дивився на збори.

Єпископ Сильвестр підвівся і випростався. Підвелися абат із Кладрубів, абат із Бржевнова, абат із Вілемова, абат із Сазави, Отгон, старший священник Праги, Гуго, старший священник Вишеграду, священник Даниїл та інші священники, старий Любомир, старий Вшебор, військовий проводир Сміл, Дівіш, старий жупан із сивим і білим, мов сніг, волоссям; військовий проводир Бен, а після нього ще багато інших чоловіків, Юрик, Бартоломеус, Божебор і знову багато інших чоловіків, зокрема й численні молодики в останніх рядах: Велислав і син Начерата, а також Каста, що в лісі коло Чинова мав на шапці смугасту соколину пір'їну. Зрештою більша частина зборів стояла коло своїх місць, і Здик, єпископ Оломоуцький, вигукнув:

– Я закликаю всіх глянути навколо й пересвідчитись, що більша частина зборів погодилася з моєю пропозицією. Писар запише це на пергаменті.

Після слів єпископа всі, хто підвівся, знову посідали на свої місця. А сам єпископ Здик обернувся до Вітіко і сказав:

– Посланцю ясновельможного князя Собеслава! Ти допущений як слухач на наш з'їзд.

Після цих слів єпископа юнакові Вітіко принесли в залу стілець. Здик знову пішов на своє місце.

Вітіко шанобливо вклонився, пішов до стільця, який принесли йому, й сів.

Після цього обговорення в роботі з'їзду настала довга перерва. Люди підводились, розмовляли, знайомились, заходили і виходили, ба навіть де-не-де вже випивали щось. Із задніх рядів до Вітіко підійшов Велислав, подав йому руку й запитав:

– Ти ще пам'ятаєш мене?

– Ти Велислав, – відповів Вітіко.

– Так, – відповів Велислав, – можливо, ми дотримуємось протилежних думок, але сьогодні ти знову такий, як коло Чинова, і це тішить мене.

– Не знаю, чи наші думки протилежні, – зауважив Вітіко, – бо я ніякої думки не маю, а тільки чекаю, що станеться.

Підійшов до Вітіко й син Начерата. Він був одягнений у небесно-блакитний оксамит і знову мав білу пір'їну на чорній шапці, як і коло Чинова. Він сказав Вітіко:

– Я ж казав тобі, що ми знову зустрінемось. А ти затятий, Вітіко, і не поступаєшся.

– А ти поступаєшся?

– Коли змушують обставини, це робить кожна людина, – мовив син Начерата.

– Тільки для одних цей примус легший, ніж для інших, – зауважив Вітіко.

Підійшов і Каста:

– Вітаю, тебе, Вітіко!

– Я вже не пам'ятаю тебе, – признався Вітіко.

– Я Каста, – сказав чоловік, – я був коло Чинова в кавалькаді надто далеко позаду, щоб ти міг запам'ятати мене. А тобі сьогодні пощастило.

– Тут тільки про діло йдеться, – мовив Вітіко.

Після перепочинку знову тричі вдарили в дзвін, потім зачинили двері, розсілися на свої місця, запанувала тиша, Здик повільно вийшов наперед, обернувся обличчям до зборів, дививсь на них якусь мить, а потім заговорив:

– Любі, поважні та вірні! Настала мить, коли ми маємо вирішувати велике питання про спокій і добробут нашої країни. Нехай благословення найвищого проводиря військ спаде на голови, які будуть вирішувати, що справедливе і спасенне для країни. Наш ясновельможний, шляхетний і обачний князь Собеслав, що п'ятнадцять років правив у Богемії та Моравії, так тяжко захворів, що невдовзі покине цей світ. Лікарі кажуть, що незабаром його вже не стане. Вельмишановний лех Болеміл виразно нагадав нам, що в недавні минулі часи, коли відбувалася зміна володарів, виникали такі тяжкі нещастя, що тепер ми повинні палко намагатись уникнути їх. Але роки панування останніх двох князів – доброго Владислава і розумного та справедливого Собеслава – довели не тільки потребу уникати лиха при переході влади, а й необхідність навіть під час тривалого існування незмінної влади захищати від лихих намірів окремих осіб ті зерна щастя, які сходять і ростуть у країні під захистом володарів. Тим численним, хто приїхав сюди з різних частин країни і присутній тільки на сьогоднішньому останньому засіданні, я кажу: протягом небезпечної хвороби князя і окремі люди, і цілі гурти влаштовували зустрічі, присвячені цій темі. Визнано, що сварки при переході та утвердженні влади виникають тільки тоді, коли кожен із супротивників має багато прихильників, які підтримують його. Тому й вирішено з'ясувати, котрому представникові улюбленого роду святого Пржемисла засвідчує свою прихильність більшість панів наших обох земель і чи їхнє число таке велике, що їхній супротивник нічого не зможе вдіяти проти них, щоб потім князь, обраний цією більшістю, зійшов на князівський престол і кількістю своїх прихильників відлякував від спротиву, а в роки свого врядування помножував завдяки їм добро в країні, яке служить усім побожним. Досі існують ще численні галузки роду Пржемисла. Є Конрад зі Зноймо, син Лютольда, сина Конрада, є Вратислав із Брно, син Ульріха, сина Конрада, цей Конрад був братом короля Вратислава; є Оттон, що втік у Русь, син Оттона Чорного, сина Оттона Гарного, що був братом короля Вратислава. Крім того, є онуки великого короля Вратислава, передусім від його сина Борживоя: онуки Спітигнев, Леопольд, Болеслав, Альбрехт; потім від його сина Владислава Лагідного, що панував перед теперішнім князем: онуки Владислав, Дипольд і Генріх; потім від його сина Собеслава, нашого теперішнього ясновельможного князя: хлопці Владислав, Собеслав, Ульріх і Вацлав. Я назвав не всі галузки, бо ж ви знаєте їх. Два роки тому двадцять дев'ятого дня місяця червня наш ясновельможний князь Собеслав скликав з'їзд у Садській, де високі й низькі пани Богемії і Моравії на вимогу князя визнали його найстаршого сина Владислава його наступником на князівському престолі. Тепер треба з'ясувати, чи всі, а якщо не всі, то як багато людей і далі прихильні до сина Собеслава, юнака, якому виповнився лише двадцять

один рік, а чи вони дотримуються думки, що передчасна смерть князя так змінила ситуацію, що треба дійти якоїсь іншої постанови. В цій залі зібралось так багато чоловіків, ба навіть майже всі, з Богемії та Моравії, чиє слово має вагу серед народів, які живуть у цих землях, що справді можна виробити належну остаточну постанову про владу і пишноту володаря. Нехай князівський престол буде міцно утверджений великою одностайністю. Як голова цих зборів я закликаю тих, хто записався подати свій голос із приводу даної ситуації, виступити і сказати, що, на їхню думку, треба робити даної миті. Те, що тут відбувається, має велике і вирішальне значення, тож від нинішньої миті залежить, чи зі стін цієї зали вийде і утвердиться на довгі роки щастя країни, а чи одразу почнеться неозоре і плутане лихо. Я закінчив свій вступ до предмета обговорень.

Після цих слів у рядах пролунали крики:

– Дуже добре сказано! Слушно! Чиста правда!

Лунали й інші нерозбірливі схвальні вигуки. Здик пішов на своє місце й сів.

Коли знову запанувала тиша, підвівся Бен і вигукнув:

– Тим, хто записався, пора вже висловити згідно з визначеним порядком свою думку про це питання.

Бен знову сів.

Якийсь час стояла тиша і ніхто не підводився. Потім серед зали підвівся чоловік, що мав на собі чорну ведмежу шубу, а на чорній шапці – синю пір'їну. Він гукнув:

– Я Ровно з півдня Богемії і був на з'їзді в Садській. Там вияв волі був не вільний. Великі почули обіцянки, а ми, малі, боялися влади. Я не можу обстоювати Владислава, сина ясновельможного князя Собеслава.

Після нього підвівся чоловік у грубому чорному верхньому одязі і з півнячою пір'їною на ведмежій шапці. Він крикнув:

– Я Діт із Ветржні на півдні Богемії і згоден зі своїм земляком Ровно.

Після цих земляків із півдня підвівся Мілгост:

– Тепер настала таки моя черга промовляти, і я кажу: ганьба, що чоловіки, які мають дружин і дітей, сестер та наречених і зброю в руках, сидять у своїх садибах, служать якомусь панові, дають йому своє добро, коли він вимагає, і проливають свою кров, щоб він знову наказував їм і підпорядковував своїй волі. Високі й низькі пани Богемії і Моравії повинні панувати, бо вони й становлять країну. Я вимагаю, щоб збори, засідаючи в цій залі, виробили принципи, які зобов'язуть майбутнього князя і скують його нашою владою, щоб він, зійшовши на престол, міг виконувати тільки нашу волю задля добра обох земель, не зазіхав на нашу владу і не міг нас знищити, як учинив Сватоплук із вршами. Отак я кажу і не відступлю від своїх слів.

Після цих слів зала гучно схвально загомоніла, Мілгост сів, і тепер уже підвівся Богдан:

– Я був у Садській. Там усі казали одне і хтось один не може казати інакше. Князь зв'язав нас словом, але ми повинні розірвати передчасні зв'язки і обирати вільно, як велить нам душа.

– Це так, ми повинні обирати вільно! – крикнули численні голоси.

Тепер підвівся рудоволосий Бенеш і крикнув:

– Я тільки кажу, що молодий Владислав ніколи не зможе стати нашим князем, бо Собеслав завжди гнобив нас і зрештою заманив у Садску, щоб там позбавити нас нашої волі.

– Собеслав гнобив нас, він гнобив нас! – завзято й загрозово кричали голоси.

Потім підвівся Домаслав і мовив:

– Я тільки додам, що Собеслав дуже часто був проти нас. Хіба не він на шість років запроторив до в'язниці Конрада зі Зноймо, що був його супротивником? А хіба Вратислав із Брно не був змушений просидіти рік у в'язниці? Я вже не кажу про нещасного Бржетислава, сина того князя Бржетислава, що так трагічно загинув у лісі коло Крживоклату і був братом Собеслава. Хіба він не запроторив до в'язниць панів, які приятелювали з Бржетиславом? І хіба ви не сиділи у в'язницях, коли були проти князя? Хіба він не хотів, щоб селяни, купці, лихварі,

евреї і скрипалі розкошували? Тому народ і став таким зухвалим щодо нас. Нашадок такого князя не може стати князем панів Богемії і Моравії.

Після цієї промови знову довго не вщухав схвальний гомін.

Коли стало тихіше, підвівся Кохан і сказав:

– Не тільки князь Собеслав діяв супроти панів наших земель, а й усі князі, і тому я згоден із Мілгостом, але не з тим, що треба виробити принципи, які князь має підтвердити присягою, бо не повинно бути ніякого князя і знову мають, як і колись, панувати пани країни.

Ці слова теж привітали схвальними вигуками.

Тепер у лівій половині зали підвівся й заговорив чоловік середніх літ у темно-синьому оксамитовому вбранні, з каштановою бородою та волоссям і білою пір'їною на чорній шапці:

– Я Богуш і теж кажу, що всі князі були проти нас. Так було ще за найдавніших часів. Хіба Пржемысл не був першим паном, якого інші змусили замовкнути? Хіба Неклан, один із його нащадків, не звелів убити під час великої битви лукерського пана Властислава? Хіба Спітигнев і Вратислав, сини першого християнського князя Борживоя, не пішли до Регенсбурга на імперський з'їзд і не поставили нас у залежність від німців? Хіба вони не вбили Драгомиру, дружину першого Вратислава, та її свекруху святу Людмилу, а її син Болеслав – свого рідного брата, святого Вацлава? Хіба онук Болеслава, рудий Болеслав, не допоміг вршам винищити синів Славника, братів святого Адальберта, і хіба він сам не лютував проти вршів? Хіба брат Рудого, запальний Ульріх, не викрав Божену, вродливу доньку владики Кресини, і не зробив її своєю дружиною і хіба не змусив до втечі свого та її сина, першого Бржетислава, що був сміливим і мужнім, як грек Ахілл, і викрав прекрасну Юдиту зі Швайнфурта? Хіба Спітигнев, син цього Бржетислава, не запросив на імперський з'їзд триста моравів і потім утримував їх як заручників? Я вже не кажу про недавні часи, лех Болеміл уже змалював нам їх. Я згадаю лише одне: знищення вршів руками несамовитого Сватоплука. Чи було б це можливим, якби влада належала нам, а не князю?

Після цих слів почулося гучне схвалення, і багато голосів кричали:

– Авжеж, отак вони чинили! Отак воно діялось! Вони завжди були проти нас!

Після Богуша піднявся Дрслав і сказав:

– Якщо ми не беремо Владислава, то тим паче не візьмемо інших дітей Собеслава, бо вони ще й до хлопців не доросли.

– Ми не візьмемо їх! Не візьмемо! – лунали численні голоси.

Після Дрслава в другому ряду підвівся літній чоловік із сивим волоссям, що колись могло бути русявим, і темно-синіми очима. Він був у чорному вбранні без пір'їни й вигукнув:

– Я Мірета з півдня Моравії! – А потім заговорив уже тихіше: – Коли ми будемо тільки нарікати, то не досягнемо нашої мети. Колись було по-іншому. Оскільки всі народи жили на батьківщині невеликими племенами, ми могли й без володаря жити на своїй батьківщині й відбивали тільки принагідні напади, але, коли племена навколо нас об'єдналися, ми потребували князя, щоб об'єднав нас проти них і представляв нашу країну. Я пропоную обрати князем Конрада зі Зноймо, сина Лютольда, небожа короля Вратислава. Ми, живучи на півдні Моравії, знаємо цього князя. Роки його змушніння були мудрі та помірковані. Від лиха він замкнувся в собі. Високий князь Собеслав протримав Конрада у в'язниці шість років, бо той прагнув набагато більшого, ніж дозволяли межі його прав, і тримав спершу тут у Вишеграді, а потім у Генріха фон Гройча. Конрад зазнав покарання і тому в наступні шість років, коли знову жив коло нас, став лагідним до нас і уважним до наших прав. Чимало лехів із Моравії, скажімо, Дрслав, Зибота, Собен, Треба й Стібор, погодяться зі мною.

– Я згоден! – гукнув хтось у залі.

– Я теж! Я теж! – пролунали інші голоси.

Після старого Мірети підвівся чоловік середніх літ. Він мав на собі дуже товстий жовто-сірий вовняний одяг і вовчу шапку. Він викрикнув:

– Я Озел із півдня Богемії, дрібний землевласник, і кажу, що радше ми керуватимемо князем добром і зброєю, ніж дозволимо, щоб нас мучив один лех або кілька.

– Правда! Правда! – залунали численні голоси, а потім ще довго тривав схвальний гомін.

Тепер у першому ряду підвівся літній чоловік, який мав шпакувате волосся, сині очі, червонясте обличчя і був у бурому оксамитовому вбранні. Він вигукнув:

– Я Зната, син Таса! – В залі залунав схвальний гомін, а потім Зната казав уже далі: – Якщо ми не обираємо Владислава, сина нашого ясновельможного князя Собеслава, як наступника свого батька, я пропоную іншого Владислава, сина мудрого і лагідного князя Владислава, онука короля Вратислава, небожа нинішнього князя Собеслава. Це син чоловіка, який усі шістнадцять років свого панування завжди був тільки добрий, доброхіть відступив князівський престол своєму брату Борживою, а на смертному одрі дав нам доброго князя Собеслава, що тепер і сам на Божій дорозі. Цей юнак веселий і приязний, як і батько, спілкується з нашими родичами і буде виконувати наші справедливі вимоги.

– Так-так, – гукали голоси. – Так-так! – гукали ще численніші голоси і знявся схвальний гомін. Коли він ущух, підвівся Славибор:

– Думаю, ми не повинні забувати й про Вратислава з Брюнна, слід справедливо й докладно перевірили його права і риси.

– Авжеж, слід перевірити їх! – гукнув чийсь голос.

– Так-так! – лунали численні голоси.

– Вратислав! – гукали інші голоси, і зала знову схвально загомонила.

Тепер підвівся Сильвестр, єпископ Празький. Він вийшов на вільний простір, спрямував свої очі на збори, зупинився й заговорив:

– Любі, добрі й шановні! Після Славибора прийшла моя черга говорити. Ви бачите, що моє волосся сиве, а моя спина зігнута. Я промовляю не з радості чи неохоти і не за когось, а як чоловік, обраний верховним духовним пастирем цієї країни, дарма що я не гідний цієї посади і мене ще не освятив архієпископ Майнцький. Я не промовляв на користь юнака, якого прислав нам князь, щоб не здавалося, ніби мене спонукає говорити тільки прихильність до князя. Я промовляю до вас, бо ви християни. В Празі та у Вишеградському замку вже відбувалися з'їзди, а тепер тут сьогодні засідає великий з'їзд, на який з'їхалися майже всі пани Богемії і Моравії. Наш з'їзд у тяжкій ситуації намагається знайти порятунок і обрати князя. Але цей з'їзд не витримує погляду Бога. Наш князь живий і тяжко хворіє у фортеці Гості. Лікарі кажуть, що він помре від цієї хвороби, але той, хто підняв Лазаря і сказав каліці: встань і йди, ще може привести князя до нас і протримати його якийсь час на князівському престолі. Навіть коли на небесах визначено, що князя покличуть до блаженного життя, то й у такому разі князь ще є, і майже всі в цьому залі, скільки сягають мої очі, обрали як майбутнього князя Владислава, сина нашого ясновельможного князя Собеслава, якому німецький король Конрад два роки тому двадцять другого дня місяця травня на з'їзді князів у Бамбергу дав князівську корогву Богемії, і ми обрали наступника на з'їзді представників обох земель у Садській двадцять дев'ятого червня того самого року. Отже, Владислав, син нашого доброго князя Собеслава, постає як майбутній князь. Ще жерці облудних богів, яких шанували в Греції та Римі, а недавно і в нашій країні, тільки по-іншому, призначали суворі покарання за переступ кривоприсяжництва, і набагато тяжче каратиме за нього справедливий і єдино істинний Бог християн. Але християни дотримуються своїх обітниць не тільки через страх зазнати покарання, а й завдяки вірі. Тож коли рука кривоприсяжника відсихає, або виростає з могили, або коли Бог завдяки дивам і знакам насилає страх на душу кривоприсяжника, він отак лише повідомляє про огиду перед цим наймерзеннішим переступом. Навіть земна перевага, яку ви прагнете мати, вдавшись до кривоприсяги, не дістанеться вам. Об'єднання в несправедливості німічне, хоч яким міцним видаватиметься зв'язок, бо князь розбрату, що сплів нитки, знову розриває їх, бо ж розірвати їх легко, і зіштовхує між собою окремих членів, бо від несправедливості

дуже легко перейти до нової несправедливості; натомість об'єднання в справедливості міцне, хоч яким слабким може видаватися зв'язок, бо ж Господь зв'язав ті нитки, а відступати від справедливості страшно. Той, хто рукою хлопця Давида вбив велетня Голіафа, той, хто через суддю Гедсона заплутав у траві тисячу ворогів, той може через хлопця Владислава, якому ви завчасно присягнули, врятувати цю країну. Це перст Господній привів вас так багато до Садскої і спонукав там скласти присягу. Тому я й кажу і прошу вас із християнським смиренням: пошліть до князя Собеслава і скажіть: ми прийшли до тебе в твоїй тяжкій хворобі порадитися і визнали за слушне, що ми повинні просити Господа дати тобі одужання, а ми, якщо він коли-небудь візьме тебе в царство своє, служитимемо твоєму синові Владиславу як нашому князеві. Отак я кажу і вважаю таку постанову за слушну.

Коли єпископ промовив ці слова, повставали один за одним усі священники, встали абати і низько вклонилися йому, а в деяких частинах зали почувся радісний гомін. Єпископ пішов на своє місце і сів.

Минув якийсь час, люди вже поглядали, хто буде наступним промовцем, і тоді підвівся старий Болеміл:

– Після превелебного єпископа Сильвестра прийшла моя черга. Мої слова, звичайно, будуть марні, бо молодь і багато людей ідуть за своїми примхами, але я промовляю до вас, бо винен перед вами. Я мушу знову почати з давніх часів. Коли правив король Вратислав, теж траплялися суперечки: бувши князем, він часто сварився зі своїм братом Ярославом, тодішнім єпископом Празьким, а ставши королем – зі своїм братом Конрадом із Брно, мав і прикрий конфлікт зі своїм рідним сином Бржетиславом; я, будучи молодим васалом, сам був свідком тієї борні, але ті сварки завжди були розпалені тільки несамовитим підбурюванням, яке буває властиве людям, і залагоджували їх із болем каяття і братерними та дружніми сльозами, як-от коли лагідний король перед Брно дав за дружину своєму братові Конраду австрійку Гільбургу. Тоді завжди знали, хто князь, його права ніхто не ставив під сумнів, люди виконували свій обов'язок і всі видатні люди вшановували короля і князя, та й народ загалом, про що казали навіть вороги короля, любив його, і то всі, від найзаможніших шляхтичів Богемії до найбідніших музик. Був тоді один чоловік, ви, певне, чули про нього, його звали Боржетех, він був абат і керував монастирем у Сазаві; цей абат малював гарні картини і виготовляв із дерева, каменю та кості святих та небесні створіння, тож туди приходили люди і з подивом та сльозами роздивлялися їх. То був шляхетний і веселий чоловік, і король Вратислав дуже любив його. Одного разу на врочистій месі він випередив єпископа Космаса і сам поклав корону на голову короля. Єпископ через те так розсердився, що наказав йому вирізьбити хрест із розп'яттям заввишки в людину, понести його на плечах до Рима і поставити в соборі Святого Петра. І Боржетех справді зробив так, як йому наказали. А де тепер знайти чоловіка, який, навіть якби він знав, що таке послух, засвідчив би отаке визнання святості порядку? Це все зникло. Тоді князі змінювали один одного на престолі без суперечок. За поривним Ульріхом ішов перший Бржетислав, що видав закон про перехід престолу до найстаршого в роду, після Бржетислава йшов вродливий Спітигнев, а після нього – його брат, наш король Вратислав, потім його брат Конрад, а за Конрадом, сином Вратислава, – другий Бржетислав, який поклав край наступності за віком. Потім настали тяжкі усобиці, про які я вже розповідав сьогодні. До утвердження наступності за віком, оскільки сини князя по смерті батька завжди поділяли землю, теж точилися криваві й запеклі битви. Закон про наступність за віком поклав край цим суперечкам, натомість породив інші. Князь, прихильний до своїх дітей і братів, із більшою охотою прагнув бачити їх як наступників, ніж найстаршого в роду, що міг бути дуже далеким від його любові, а оскільки князь мав владу, він намагався скористатися нею. Несамовитий другий Бржетислав ще замолоду під час одного військового походу внаслідок необережного купання в річці, яким він привабив до себе ворогів, прирік на смерть багатьох видатних людей держави, що охороняли його; він убив Здерада, приятеля свого батька Вратислава, бо той Здерад якось дорік-

нув йому цим, тож унаслідок цього вбивства виникла недовіра між ним і батьком, ба навіть спалахнула гріховна синівська війна. З допомогою своїх лехів та жупанів Бржетислав, відступивши від закону про наступність за віком, забезпечив наступність своєму братові Борживою, бо законний наступник його двоюрідний брат Ульріх дратував його. Ви знаєте, як скінчив Бржетислав. У лісі коло Крживоклату його вбив один чоловік, кажуть, то була помста вршів Боржея і Мутини, яких він спровадив у вигнання. Той, хто вбивством засвідчує неповагу до людського життя, дає іншим науку, що його власне життя теж не слід поважати. А загалом Бржетислав був добрий чоловік, правив задля добробуту країни, тож князя, коли його спіткала отака сумна смерть, оплакували і молоді, і старі. Після його панування настала, як і мала настати, цілковита невизначеність щодо наступності. Адже в Борживоя, якого він призначив, владу відібрав Сватоплук, а після вбивства Сватоплука у військовому таборі військо обрало собі на чужій землі князя, і то Оттона, брата Сватоплука, натомість виборчий з'їзд на батьківщині обрав Владислава, брата Борживоя і єдинокровного брата Бржетислава, але згодом дійшли до компромісу, внаслідок якого Оттон зрікся своїх претензій. А Владислав на смертному одрі з власної волі призначив своїм наступником Собеслава, нашого теперішнього князя, що зійшов на князівський престол серед народної радості, і тепер, коли князь ще живий, а наступного князя вже призначено й визнано, ми зібралися знову, щоб обрати князя. Що може статися з цього всього? Через невизначеність наступності внаслідок дій того Бржетислава загинуло кілька сотень видатних людей країни і пішло в могилу багато тисяч простолюду, міста обернули в попіл, села зрівняли з землею, родючі поля перетворили в пустища, і країна знову потрапила в залежність від чужоземців, бо кожен, хто домагався князівського престолу, шукав ще й зовнішньої допомоги, як Борживой, Сватоплук, Оттон і навіть сам шляхетний Владислав. А лиха, які спіткали нас за теперішніх часів, сягають глибше і охоплюють більше складових частин країни, ніж ті, які відбувалися раніше. Якщо так триватиме й далі, князівський престол затремтить, стане примарою і опиниться під владою якого-небудь чужинця. Найважливіше питання тепер – не те, хто буде князем, а як визначити наступність. Якщо сьогодні на з'їзді ми оберемо найкращого, що є на землі, і якщо він довго житиме і протягом свого довгого життя добре правитиме обома землями, ми тільки відсунемо лихо, тож після його смерті воно постане знову, і якщо й тоді буде змога знову обрати найкращого і так далі, кожен обраний князь матиме владу стримувати тих, хто не визнаватиме результату виборів як закон. Мені здається, я помітив, ніби пани Богемії і Моравії схильні затверджувати князів після смерті попередника тільки на основі виборів, але в такому разі було б краще повернутися до вже відкинутого поганого закону про наступність за віком, ніж ставити все в залежність від виборів. Видається ймовірним, що в результаті виборів завжди буде змога обирати найкращого, але я прожив довгі літа і бачив багато людей; є дуже мало людей, які тямлять обирати, і вкрай мало тих, яким можна обирати. Хоча пани Богемії і Моравії представляють усю країну, все-таки є ще селяни та інші люди, про яких вони повинні думати, і навіть якщо вони думають про них, то є дуже багато людей, які передусім думають тільки про себе, і навіть не так власне про себе, як про свої забаганки. Ті, хто прагнутиме зійти на князівський престол, даватимуть обіцянки, а коли обраний князь діятиме всупереч деяким людям, вони об'єднаються, щоб обрати нового князя, який буде поступливішим, а потім знову якогось іншого, і робитимуть це тим частіше, що більшою мірою внаслідок війни, яка супроводитиме ці дії, ставатимуть несамовитіші та пожадливіші. Вони не матимуть єдності між собою, аж поки якийсь чужинець забере ослаблений престол, як за сумних часів Болеслава Рудого це вже зробив польський король Болеслав. Нехай тоді той чужинець простирає над нашими землями лагідну, мудру і могутню руку. Мої очі, хоч які старі, здатні все-таки бачити, що багато тих, хто сьогодні голосуватиме за Владислава, сина колишнього князя Владислава, знову відкинуться від нього, як оберуть його, і збройно підуть проти нього. Тому я повинен сказати з християнською вірою: дотримуйтеся своєї обіцянки, даної Владиславу, синові нашого князя Собеслава, і вшануйте його по смерті

батька як князя. Об'єднайтеся навколо нього, і разом з ним, дарма що він молодий, ви будете сильні в правді, як сказав превелебний єпископ Сильвестр, бо інакше будете слабкі. Обіцянка в Садській була невимушена, бо туди нікого не гнали і звідти можна було вийти, не давши обіцянки. Натомість якщо разом із вами панування цього Владислава міцно утвердиться, тоді поєднайтеся з ним і визначте під час тривалої і мудрої ради наступність володарів, щоб можна було уникнути і нинішнього лиха, і будь-яких майбутніх лих. Отак я кажу, і в моїх літах думок уже не міняють.

Доказавши, Болеміл знову сів. Оразу почулися вигуки:

– Так, наше становище дуже прикре! Він має слухність, ми дійшли до гніву й боротьби! Країна котиться до лиха! Це треба змінити! Ми не хочемо знову втрачати майно і проливати кров!

Потім вигуки стали нерозбірливі й перейшли в гамір.

Коли завдяки наполегливим знакам єпископа Здика той гамір ущух і настала така тиша, що можна було почути слова, він вигукнув:

– Тепер уже моя черга промовляти! – Коли запанувала цілковита тиша, він заговорив: – Я маю казати небагато, але обдумайте мої слова. Коли два роки тому ми були в Садській, то виконали добру роботу. Ми визначили майбутнього князя, щоб при переході влади був забезпечений порядок у державі. Наш шляхетний князь Собеслав був не такий старий, щоб ми могли думати про його швидкий відхід, і ми сподівалися, що свого сина Владислава, якого ми визнали, князь виховає на наших очах до сильного володаря, яким був він сам. Але сталося по-іншому, наш князь близький до смерті, а його син Владислав має лише двадцять один рік. Але часи тепер складні і думки спрямовані в такі різні боки, що молодий князь не зможе поєднати їх і зі своїм м'яким юнацьким серцем дотримуватиметься їх по черзі, а ми внаслідок цього підемо назустріч війні та руїні. А не дотримавшись обіцянки, даної в Садській, ми не скоїмо ніякого гріха, бо попередня умова, про яку всі ми думали, даючи обіцянку, не дотримана. Дотримавшись обіцянки, ми б запровадили лихо, якого прагнули уникнути, давши обіцянку. Тому я вважаю, що нам слід обрати іншого князя, такого, що вже тепер міг би керувати, натомість від сина Собеслава ми могли б сподіватися такого тільки в майбутньому. Я знаю чоловіка, здатного керувати. Якби моє мізерне життя взяли запорукою за нього і якби це життя вимагали, щоб обрати його, я б поклав його. Це Владислав, син нашого колишнього князя Владислава, що правив із добротою та мудрістю і на своєму смертному одрі дав нам нашого теперішнього князя. Син Владислава ще такий молодий, що здатний до шляхетної діяльності, і вже такий старий, що має розум і досвід, його тіло гарне і сильне, він може дожити до похилих літ, його дух ясний і розумний, вдача зичлива й товариська, він любить нас, він шануватиме права країни, зміцнить її добробут, і в ньому є те, завдяки чому, можливо, він піднесе її до ще вищої пишноти. Я промовляю на основі ретельних спостережень, я говорю не від себе. Я кажу: оберімо Владислава, сина нашого колишнього князя Владислава, нашим наступним князем і посадимо його, якщо невдовзі настане смерть Собеслава, на князівський престол. Та коли Господу всемогутньому буде до вподоби повести нашого неоціненного ясновельможного князя Собеслава від теперішньої тяжкої хвороби знову до здоров'я, сьогоднішня постанова не матиме чинності і знову набуде чинності обіцянка, дана в Садській. Отак кажу я і прошу вас узяти мої слова до уваги.

Після цих слів Здик пішов на своє місце.

У залі знову знявся галас, заворушилися люди, але годі було щось розібрати, аж поки прорвалися окремі голоси:

– Нехай кажуть далі! Нехай кажуть далі!

Зала трохи заспокоїлася, і зі свого місця підвівся Дівіш і, коли всі обернулися в його бік, щоб слухати, проказав:

– Я старий і простий чоловік і тому кажу: дотримуйтеся свого слова.

У залі знову залунали безладні вигуки. Потім якусь мить більше ніхто не промовляв і зрештою в першому ряду підвівся чоловік із сивою бородою в широкому темно-пурпуровому оксамитовому вбранні, ступив кілька кроків на вільний простір, обернувся до зборів і мовив:

– Я Начерат, син Таса.

Ці слова зустрів загальний радісний гомін. Коли він відлунав і запанувала глибока тиша, Начерат заговорив:

– Дорогі, розважливі й шановні панове! Я незначний чоловік у наших великих і могутніх землях.

– Найзначніший! – гукнув чийсь голос.

– Незначний, – повторив Начерат.

– Ні! Ні! Ні! – пролунали численні голоси.

– Мої слова не мають значення, – казав далі Начерат.

– Мають! Мають! – заперечували голоси.

– Дорогі й шановні, – мовив Начерат, – коли ви такі ласкаві до мене, то слухайте мене.

– Слухайте його! – загукали голоси.

Настала тиша, і Начерат заговорив:

– Я незначущий на цих високих зборах. Мої слова будуть недоречні і на шальках терезів, які ви тримаєте у ваших мудрих руках і на яких невдовзі все зважите, нічого не зміниться, але я думаю, що за цих тяжких часів мають промовляти і великі, й малі, щоб засвідчити свою участь. Ці високі збори важливі, але миролюбні, я прийшов без зброї, бо ви працюватимете в мирі та злагоді, як колись у минулі часи нашою країною правили в щасті та мирі. Ви повинні знати, і про це написано гарними латинськими словами, що наш народ був спокійний, він лише відбивав напади чужинців і обирав задля цього військового ватажка, який потім знову не мав ніякої влади. Таким був батько Чех, що сімсот років тому привів наш народ у цю землю. Після нього не було ніякого володаря. Таким був Само п'ятсот років тому, після нього знову не було ніякого володаря. Про добробут і право громади дбали старші громади, яких через те називали старостами. З'їзд старост усіх громад порядкував усією країною. Той, хто завдяки своєму майну і досвіду мав видатні здібності, міг стати старостою навіть у молодому віці. Отак з'явилися такі назви, як лехи, кмети, владики. Якщо хто-небудь славився своєю мудрістю, інші доброхіть слухалися його, наче князя, і він мав батьківську владу. Таким був Крок. Але, як і діти тоді після смерті батька поділяли спадщину і обирали для керування нею владуку зі свого числа, так інколи й діти країни теж обирали для керування нею владуку країни, який потім ставав їхнім князем. У пізніші часи це ставалося дедалі частіше. Але дітьми країни завжди були лехи, кмети і владики. Ці діти зібралися тепер у цій залі. Князь править тільки через вас і разом із вами. Ваші права слід забезпечити раніше від прав князя, бо князь походить від вас. Тільки так може настати щаслива і миролюбна доба, за якої хтось один не може тільки для себе вживати та марнувати всю силу і добро. Але серед князів траплялися такі, які не шанували прав дітей країни і думали тільки про власний добробут. Навіть наш шляхетний, ясновельможний і славетний князь Собеслав – нехай Господь дарує йому одужання – не завжди просив ради великих і часто лишав їх осторонь. Тому я й не підводився за його посланця на нашому з'їзді, хоча мені аж ніяк не кривдно, що він сидить отут перед нами на стільці. Оскільки вам тепер як дітям країни треба обирати князя, ви, звичайно, зважите все аж до останнього висновку, хто має бути майбутнім князем і чи поважатиме він ваші права. За ці дії ми можемо висловити вам лише найглибшу подяку, бо завдяки вам на наші поля знову повернуться щастя, спокій і багатство, як і було колись. Дехто з нас до вашої появи в цьому місті й цій залі провадив багато різних зустрічей і спрямовував свої думки й на ці речі. Нам прийшов на думку чоловік, якого раніше вже називав мій брат Зната і якого порадив превелебний єпископ Оломоуцький: Владислав, син нашого колишнього шляхетного князя Владислава. Він добрий і приязний, любить наших дітей, поділяє їхні радощі і страждання, дослухається до їхніх думок, грає в їхні ігри і

поважає їхні права, шанує їхніх батьків і поради цих батьків. А якщо ви оберете іншого Владислава, сина Собеслава, то, безперечно, тільки тому, що переконані, мовляв, він ще краще захищатиме ваші права, ще більше дослухатиметься до ваших порад, дасть ще більше щастя дітям нашої країни. Я закінчую свою промову, що й так уже тривала задовго.

Начерат знову пішов на своє місце.

Пролунали вкрай гучні, майже оглушливі вигуки:

– Не сина Собеслава! Твого Владислава! Владислава! Владислава! Владислава!

Син Начерата відстебнув свого меча разом із піхвами від пояса і на radoщах підкинув його над головою. Більшість присутніх почали ляскати долонями по піхвах мечів, усюди гуркало і бряжчало. Мало не всі попідводились, чимало людей стояли на своїх стільцях.

Коли знову можна було розібрати голоси, й далі лунало лише одне слово:

– Владислава! Владислава! Владислава!

Коли крики стихли, стали чутні голоси, які вимагали:

– Годі балачок! Годі балачок!

Могутній чорнявий Пржедбор крикнув страхітливим голосом:

– Владислава обрано!

Потім цей крик лунав наче з єдиних вуст усієї зали:

– Владислава обрано! Владислава обрано!

Зрештою, коли збігло досить багато часу, Здик підійшов до дзвону і щосили вдарив по ньому. А коли галас трохи ущух, крикнув:

– Навіть якщо ви обрали таким способом, усе-таки слід викликати тих, хто уповноважений говорити, а потім провести голосування.

Наперед вийшов Бен і вигукнув:

– Як другий голова зборів я прошу виступити тих, хто ще записаний!

– Ми вже не говоримо! – гукнули численні голоси.

Бен знову звернувся до з'їзду:

– Якщо більше ніхто не хоче виступати, відповідь треба дати мовчанням. Отже, я ще раз закликаю говорити наступного промовця.

Відповіді не було.

– Отже, дискусії про вибори князя припинені! – вигукнув Бен.

– Припинені! – озвалося чимало голосів.

Здик тепер тричі з довгими інтервалами вдарив по дзвону, то був знак готуватися до голосування. Потім крикнув:

– Щоб можна було голосувати, учасники з'їзду повинні сісти.

Коли всі сіли, Здик говорив далі:

– Я, Здик, єпископ Оломоуцький, перший голова цих високих зборів, прошу підвестися зі своїх місць усіх, хто вважає, що після смерті нашого славетного князя Собеслава князем Богемії і Моравії має стати Владислав, син ясновельможного покійного князя Владислава!

Начерат підвівся зі свого місця, за ним Зната, старий Мілота, Ктибор, підвелася вся молодь, вставало дедалі більше людей, навіть священики, аж поки нарешті майже всі збори стояли коло своїх місць.

Здик тепер крикнув ще гучнішим голосом:

– Про випадок смерті князя Собеслава пани Богемії і Моравії обрали князем наших земель Владислава, сина останнього померлого князя Владислава! Про цей вибір запишуть на пергаменті.

Усі раділи, аж тремтіла зала і здригалося повітря. Минуло чимало часу, і тільки тоді можна було розчути окремі крики:

– Тепер усе скінчилося щасливо! У країні тепер знову щастя! Нарешті ми вирішили! Тепер усе добре!

Здик подав знак, що хоче говорити. Коли після великих зусиль залу нарешті трохи вгамували, він повідомив:

– Тепер я доручаю відправити посланця до обраного, що перебуває тепер у Відні, а також посланця, який повідомить князя Собеслава про те, що сталося.

Підвівся й заговорив Начерат:

– Я думаю, що це доручення добре, пошлімо вісника до Владислава, і я пропоную, щоб ми за три дні зібралися на раду щодо послання до Собеслава.

– За три дні до Собеслава! За три дні до Собеслава! – кричали майже всі.

Знову лунали радісні вигуки.

Єпископ Сильвестр вийшов на відкритий простір, підняв руки вгору й помахав ними на знак, що хоче говорити. З його синіх очей на сиву бороду й на одяг котилися сльози.

– Єпископ промовлятиме! Єпископ промовлятиме! – лунали численні голоси.

Коли запанувала тиша, єпископ Сильвестр заговорив гучним голосом:

– Я Сильвестр, обраний єпископ Празький, як найвищий духовний пастир Богемії заперечую цей вибір. Він нечинний і гріховний перед триєдиним Богом. Якщо святий Адальберт, що править нам за взірець, відмовився від своєї посади, бо не міг відповідати за те, що його піддані не зреклися поганських звичаїв, то і я не можу відповідати за те, що довірені мені люди доброхить і з радістю порушили заповідь Господню, і зрікаюся своєї посади. Молитва моя далі полягатиме в тому, щоб Господь не покинув цю країну через те, що її найкращі сини згрішили.

Після цих слів знявся несамовитий лемент. Єпископ із похиленою головою пішов на своє місце й сів. Більшість присутніх ладналися покинути залу.

Здик підійшов до єпископа Сильвестра, поклав йому обидві руки на плечі, глянув йому в обличчя й заговорив:

– Мій батьку й товаришу, з яким я в Єрусалимі молився на Гробі Господньому, тут немає ніякого гріха. Тут радше помилився Собеслав, що думав тільки про своїх дітей. Наш обранець урятує країну від занепаду, і прикро розчаруються ті, хто пов'язує з ним легковажні та егоїстичні сподівання.

Сильвестр витер полою сльози і проказав:

– Мій сину, це все-таки гріх. Навіть коли милосердя Господнє поведе через вашого обранця країну на вершину спасіння, кара все-таки спаде на голови кривоприсяжників.

– Станеться те, що має статися, – відказав Здик, – а кожен може бути покараний тільки за те, де він прогрішив.

– Таж так, – кивнув головою Сильвестр і підвівся, щоб вийти з зали. Чимало священників обступили його і провели до дверей.

Вітіко підвівся й вийшов крізь двері, в які був заходив, у передпокій. Там він таки побачив священника, що привів його в залу і чекав тепер. Далі вони пішли разом.

Вони вже йшли по коридору, як із бічного хідника вийшов єпископ Сильвестр зі своїми священниками. Вітіко відступив і хотів пропустити старого. Але єпископ зупинився коло юнака і сказав:

– Моя добра і люба дитино, їдь до князя й повідом йому, що тут сталося, і скажи йому, що я позбувся всіх посад і невдовзі приїду.

Сказавши, єпископ зробив пальцями знак, немов благословивши, і пішов зі своїми священниками далі. Вітіко зі своїм проводирем ішов за ним трохи позаду.

На подвір'ї, куди вони вийшли, вже зібралося чимало людей. Люди стояли майже впритул одне до одного. Почасті вони прийшли з міста, а частіше повиходили з замкових приміщень. Посеред двору сидів верхи на коні Начерат у білих шатах, його обступили друзі та інші люди, бажаючи йому щастя. Син Начерата в розкішному вбранні сидів на коні поряд із батьком. Там були Велислав, Каста, Сміл з обома синами, військовий проводир Бен, а також чимало слуг, які тримали коней для своїх панів, і багато хто вже сів на коні. Від брами крізь юрбу, сидячи

верхи на білому коні, до Начерата пропихався молодий і гарний, вбраний у каштанові шати чорнявий Одолен, син Стрижа. Були там і русявий Дрслав, чорноволосий Богдан, гінкий Пржедбор, Мілота, Немой, Юрик, Бартоломеус, а червона пір'їна Домаслава височіла над головами решти вершників. Русявий, вбраний у зелене, Кохан верхи на чорному коні шукав собі дороги крізь юрбу до брами, за ним їхав Мілгост. Нагорі в одному вікні замку стояв єпископ Здик, поряд із ним священник Даниїл, абат із Бржевнова та інші. В усіх вікнах тиснулися люди. Там можна було побачити й чимало вродливих жінок. Дівчата та жінки з простолюду стояли на подвір'ї. Лунали радісні вигуки, вряди-годи вигукували ім'я нового князя, бажали йому щастя і благословили його. З одних дверей на подвір'я вийшов старий Болеміл. Навколо нього купилося чимало молодих хлопців, які скидалися на його синів та онуків, в отакому супроводі він і пішов до брами.

На Вітіко ніхто не звертав уваги. Зі своїм священником він ішов уздовж муру до виходу. Звідти він заквапився до міста. По дорозі йому траплялися люди, які спішили у Вишеград. Інші люди йшли або їхали верхи після заїзду в місто. Вітіко ще раз побачив єпископа Сильвестра, що зі своїми священниками повільно йшов до Праги. Вітіко в гурті кількох людей проминув його.

Дійшовши до заїзду, Вітіко розпрощався зі священником, який супроводив його, подякував йому й попросив сказати превелебному єпископові Сильвестру, що він уже не може зайти до нього, бо повинен негайно їхати до хворого князя. Священик пішов, і Вітіко зайшов до заїзду. Там оглянув коня, попросив щось поїсти, а коли і він, і кінь покріпилися, знову накинув шубу на свій шкіряний обладунок, загорнув ноги, взяв дротик, сів верхи і виїхав із міста.

Вітіко їхав на північ, наближаючись широкою дугою до замку Гости. Він дозволяв собі зупинятися тільки для того, щоб кінь міг поїсти та відпочити. Перепочинки на ніч робив лише такі короткі, які давали йому змогу робити знання дороги і пора року. Дев'ятого дня місяця лютого він добувся до Гости і одразу пішов до князя.

– Ти привіз новини? – запитав князь.

– Так, – відповів Вітіко. – Четвертого дня місяця лютого на велелюдному з'їзді у Вишеграді, де були присутні багато високих і низьких панів обох земель, князем Богемії і Моравії обрано в разі твоєї смерті Владислава, сина твого покійного брата Владислава.

– Від кого ти маєш цю звістку? – запитав князь.

– Від себе, – відповів Вітіко, – я був присутній на з'їзді.

– Ти був присутній на з'їзді? – здивувався князь. – Як таке стало можливим?

– Я попросив превелебного єпископа Сильвестра посприяти, щоб мене вислухали, – пояснив Вітіко. – Вони вислухали мене і пустили на з'їзд.

– Мені шкода тебе, мій сину, бо я довго не житиму, – зітхнув князь. А за хвилину запитав: – Хто виступав?

– Зната, син Таса, висловив пропозицію, – відповів Вітіко, потім Здик, єпископ Оломоуцький, вихваляв твого небожа, а згодом Начерат, другий син Таса, відрекомендував його в довгій промові, а потім усі гукали його ім'я і вже ніхто більше не виступав і нікого не слухали.

– А що казав єпископ Сильвестр? – запитав князь.

– Він прокляв цей вибір, – мовив Вітіко, – а оскільки вони не відступилися від нього, зрікся своєї посади. Він просив передати, що скоро буде тут.

– А решта? – запитав князь.

– Старий лех Болеміл довго промовляв за тебе, а також жупан Дівіш, – відповів Вітіко.

– А де хрестик? – запитав князь.

– Вітіко поліз у свою шкіряну куртку, дістав червону оксамитову скриньку й подав князеві. Князь узяв її, дістав хрестика, поцілував, знову поклав до скриньки і сховав її до дерев'яної скрині за ліжком.

– Гаразд, – сказав князь і махнув рукою Вітіко, щоб той вийшов, а сам обернувся до стіни і вже не розмовляв. Вітіко вийшов із покою.

Наступного дня князь викликав Вітіко. В покої були ще його дружина Адельгайда, донька угорського князя Альмуса, князева донька Марія, дружина австрійського маркграфа Леопольда, крім того, його найстарший син Владислав, Бореш, каштелян Гости, два священники, двоє богемських панів і лікар.

– Я скликав вас, підступіть ближче, – мовив князь. Коли всі підійшли, він казав далі: – Тобі, Вітіко, я винен велику подяку, моя княгиня подбає про неї. А ви, решта, слухайте. Мій батько, король Вратислав, збудував у Вишеградському замку нову церкву. Він похований у ній. Моя мати Сватава лежить коло нього. Поховайте мене коло них, як я помру. А тепер ідіть.

Того самого дня княгиня Адельгайда через Бореша викликала Вітіко до себе. Бореш завів його у велику комору, де лежали різні речі. Там стояла і Адельгайда з двома жінками. Побачивши Вітіко, вона пішла йому назустріч, подала йому білу руку й мовила:

– Вродливий юначе, ти виконав важливе завдання. Князь високо цінує його. Ми дуже вдячні тобі. Я висловлюю цю подяку добрими і щирими словами. Візьми оце вбрання, візьми оцю зброю, візьми оцю кольчугу і візьми оцю скриньку з золотом, ти ще молодий, воно стане тобі в пригоді. Можеш узяти ці речі, подарунки князя вшановують і значних, і малих. А ще я тобі скажу наступне: лишайся таким, яким ти є тепер.

– Висока пані! – мовив Вітіко. – Я, звичайно, недосвідчений, але буду намагатися вивчити, чого потребує чоловік. Я не заслужив цих подарунків, але приймаю їх як ласку від доброго й бідолашного князя і від вас, ясновельможна княгине, я завжди берегтиму їх зі щирою вдячністю.

Княгиня пучками правої руки поправила Вітіко локони, зобразила хрест на його чолі й махнула, щоб він пішов. Вітіко вклонився і вийшов. Чоловік, що прийшов разом із Борешом, заніс йому подарунки до кімнати.

Наступного ранку маркграфиня Марія поїхала назад в Австрію. Вона мусила їхати, бо її чоловік покинув замок на горі Каленберг і знову готувався до війни з Баварією, до якої спонукав його єдиноутробний брат німецький король Конрад, що посів місце Генріха Гордого, і яку він сподівався виграти. Марію супроводили чоловіки, що мали гарні лати під шубами, і жінки в зимових уборах. То були австрійські шляхтичі та лицарі і придворні дами Марії. Молодий Владислав і чимало богемських панів приєдналися до супроводу. Вітіко з вікна своєї кімнати дивився на від'їзд гостей.

Десь опівдні того самого дня прибув абат з Острова, трохи згодом приїхало багато богемських панів: старий Дівіш, Боржебор, старий Любомир, Вшебор і Хотимир.

Пополудні приїхав єпископ Сильвестр. Із ним були Отгон, старший священник Праги, Гуго, старший священник Вишеграду, абат з Кладрубів, Даниїл і кілька священників. Єпископ пішов до кімнати хворого. Князь, побачивши його, заговорив:

– Сильвестре, товаришу моїх юних літ, відпусти мені мої гріхи, якщо Господь зможе простити їх мені.

Єпископ став перед ліжком навколішки на ослінчик і проказав коротку молитву. Потім удалися до приготувань, щоб князь прийняв увечері від єпископа останнє причастя.

Наступного дня, дванадцятого дня місяця лютого, князь попросив, щоб усі його родичі, а також пани і священники, присутні в замку, і Вітіко прийшли до нього. Коли всі зібралися, князь махнув рукою, щоб його син Владислав підступив ближче, і заговорив:

– Мій первородний сину Владиславе! Німецький король Конрад дав тобі у володіння Богемію та Моравію, а пани обох земель на з'їзді в Садській визнали тебе. А тепер вони у Вишеграді обрали князем про випадок моєї смерті твого двоюрідного брата Владислава, сина мого покійного брата князя Владислава. Скорися йому і слухай його, щоб не сталося гріхів, які були за моєї молодості. Начерат не переможе Владислава. Ви почули мої слова, ти, Вітіко, ще

молодий, і збережеш їх на багато років, а Адельгайда перекаже їх решті моїх дітей, коли вони виростуть. А тепер можете йти.

Люди один за одним повиходили з покою.

Тринадцятого дня місяця лютого приїхало ще багато панів із Богемії та Моравії.

Чотирнадцятого дня місяця лютого князь уже не розмовляв, він дививсь у незавішене вікно на схід, де жило ще багато галузок його роду, а коли в тому напрямі простяглися пополудневі тіні, його руки під ведмежою шкурою заворушилися, князь намагався скласти їх. Єпископ подав князеві срібного хреста, щоб той тримав його. До покою заходило дедалі більше людей. Лікар пильнував коло князя, священники стиха бурмотіли молитви, і, день ще не згас, як князь кілька разів глибоко вдихнув, потім повіки йому опустилися, риси обличчя застигли. Лікар подав рукою знак, що вже кінець.

– Сталося, – мовив єпископ. – Він отримає велику винагороду за те добро, яке вчинив, і простять йому те мале, де він грішив. А от проти нього грішили дуже багато.

Адельгайда підійшла до великого хреста Спасителя, що стояв у покої, стала навколішки і обіруч обняла його. Її обличчя зблідло, як у небіжчика, а очі запали ще глибше, ніж у нього. Владислав стояв біліший за побілену стіну. Решту дітей вивели до іншої кімнати.

Вітіко пішов, подався до своєї кімнати і дозволив потоку сліз ринути зі своїх синіх очей.

Тільки-но князь склепив повіки, з брами виїхав посланець. Начерат мав у замку людей наготові, а в усіх селах між замком Гостою і Прагою мав запасних коней.

Отож сімнадцятого дня місяця лютого Владислав, син князя Владислава, зійшов на престол князя Богемії.

Натомість Владислав, син князя Собеслава, втік до Моравії.

Тепер до замку Гости зібралися значні люди обох земель: Начерат, Здик, Сміл з обома синами, військовий проводир Бен, Домаслав, Славібор, Немой, Зната, Мілота, Собен, Бенета та інші. З навколишніх жуп походилися жупани, а з Праги прибуло багато високих і низьких людей.

Вісник, якого єпископ Здик посилав до князя, не встиг доїхати до його смерті.

Після попередніх готувань, пишно оздоблене золотом, чорним оксамитом і самоцвітами тіло померлого князя повезли до Праги на прикрашених конях у супроводі тих, хто був у фортеці, й тих, хто приєднався по дорозі. Новий князь, коли вони доїхали до Праги, виїшов назустріч їм і з усіма своїми радниками, воїнами, священниками, заможними міщанами і панами, які приїхали здалеку, а також простолюдом провів тіло до церкви Святого Віта, а потім до церкви у Вишеграді і, нарешті, до останнього місця спочинку, де Собеслава поховали коло його батька Вратислава і матері Сватави.

Вітіко був присутній на похороні. Його ноги ще ступали по рештках ялицевих гілок, які використовували під час свята зішестя на князівський престол, а очі ще бачили сліди на снігу, де товкся простолюду, якому кидали монети.

Коли минули врочистості з приводу зішестя на престол Владислава і похорону Собеслава, з Праги виїхали троє вісників.

Перший їхав до овдовілої княгині Адельгайди, щоб привітати її й висловити співчуття з боку князя.

Другий поїхав до найстаршого сина Собеслава в Моравію, щоб він, якщо хоче, повернувся в Богемію, його приймуть із приязню та любов'ю і щедро забезпечать.

Третій вісник поїхав із високими панами в їхніх найкращих уборах і довгою вервечкою коней, які везли одяг, золото і самоцвіти в замок на горі Каленберг коло Відня, щоб для богемського князя посватати в Леопольда, маркграфа Австрійського, його сестру Гертруду.

Вітіко викликали до князя. Він мав їхати до нього у Вишеград. Коли Вітіко завели в кімнату до Владислава, князь сидів у каштановому вбранні на дерев'яному стільці за дерев'яним

столом. Навколо нього сиділо чимало його друзів у пишних уборах. Князь був дуже поважний і блідий.

– Вітіко, – мовив він, – сядь на один із тих стільців.

Вітіко сів.

– Бачиш, – казав далі, всміхаючись, князь, – те, що приписав мені жартівник, таки справдилось!

– Ти не пам'ятатимеш моїх слів із лихою думкою, – зауважив Вітіко.

– Я пам'ятатиму їх із доброю думкою, – поправив його князь. – Наша дружба, що почалася коло Чинова, повинна тривати далі. Вітіко, мій дядько звернув на тебе увагу, я хочу вчинити так само.

– Високий пане, – заперечив Вітіко, – я прошу тебе, щоб ти мені тепер ще дозволив іти своїм шляхом.

– Отже, ти вважаєш мене за лихого князя, якому не хочеш служити, як ти й казав тоді, – мовив князь.

– Ні, – знову заперечив Вітіко, – я б тільки хотів зібратися з думками.

– Тож нехай буде так, як є, – погодився князь.

– Високий пане, якщо мені можна говорити, – сказав тепер син Начерата, – я б сказав, що він тепер зовсім інший, ніж тоді, як я думав про нього коло Чинова. Він стоїть навпроти тебе, і його, мабуть, треба ув'язнити, а коли провина його ще тяжча, то й покарати. Прихильники Собеслава затяті й заміряються на владу. Є Болеміл зі своїми численними синами та онуками, крім того, Дівіш і його прихильники, лихий Любомир, могутній у Дудлебах, потім Вшебор, Боржебор та інші. Вони занапащать тебе, коли ти не дослухаєшся до нашої поради, а ми ж вірні тобі.

Цієї миті в двері зайшов Начерат у дуже гарному білому вбранні. Він тихесенько сказав кілька слів князеві й вийшов.

– Вітіко, – озвався князь, – іди своїм шляхом. Я накажу, щоб тебе ніхто не ображав і не кривдив.

Вітіко підвівся зі свого стільця, вклонився і вийшов. На своєму сивому коні він поїхав до Сильвестра, що, зрікшись своєї посади, знову жив у монастирі в Сазаві, де раніше він був абатом. Вітіко подякував йому, а потім знову поїхав на південь країни.

4

Майоріли корогви

На шостий день після зішестя на престол князя Владислава в Празі відбулися вибори єпископа, бо Сильвестр наполягав на своїй відмові від посади. Єпископом Богемії обрали Оттона, старшого священика Праги, і одне посольство поїхало до святого отця в Рим, а друге в Обергіртен до архієпископа Майнцького, під чиєю патерицею перебувала й Богемія.

З Праги мало-помалу розїхалися люди.

Ще раніше виїхав Лех Болеміл зі своїми синами, онуками та почтом на захід Богемії, Дівіш – у свою жупу в Жатец, Немой – у Нетоліце, Хотимир – у Дечин на північ, Ктибор – в Усті, Любомир зі своїми людьми – в жупу Дудлеби, а Здик знову подався на свою єпископську кафедру в Оломоуц.

Натомість інші люди знову їхали до Праги. Серед них були молоді сини панів, найманці, ремісники, різноманітні митці, вчені, блазні, співці, гравці на козі, євреї, шльондри, міняйли тощо.

Владислав ще заповнював посади. Він лишив людей, які служили за Собеслава, на їхніх посадах. Найближчими до нього були його брати Дипольд та Генріх і старий лех Начерат.

Невдовзі після вибору єпископа Владислав зі своїм почтом молодиків поїхав у замок Госту. В замку Адельгайда, вдова Собеслава, звеліла завісити покій, де помер князь Собеслав, темними тканинами; ліжко з ведмежою ковдрою і скриня, з якої покійний князь діставав хрестика для єпископа Сильвестра, і дерев'яний стілець, на якому вона сиділа, доглядаючи князя, й далі стояли в покої. Хрест, який Адельгайда обняла після смерті Собеслава, прибили в простінку й поставили перед ним ослінчик. Коло задньої стіни покою княгині поставили ліжко, де вона спала вночі. Владислав, підїхавши до замкових мурів, послав до Адельгайди чоловіка запитати, чи можна йому прийти до неї. Вдова переказала через того чоловіка, що чекає князя. Князь зайшов до фортеці з двома друзями – Велиславом та Одоленом, – і його провели до темної кімнати. Коли він зайшов, Адельгайда підвелася, обоє вклонилися одне одному, служниця подала князеві дерев'яний стілець, обоє сіли, і вдова запитала:

– Чого ти хочеш, мій ясновельможний родичу?

– Ясновельможна тітко, я приїхав, – відповів Владислав, – щоб власними вустами висловити своє співчуття з приводу тяжкої втрати, якої ти зазнала внаслідок смерті твого чоловіка славетного князя Собеслава, і власною персоною запропонувати тобі захист із боку моєї влади, а також запевнити, що я дбатиму про твої потреби і потреби твоїх дітей, ти зажди матимеш змогу жити в будь-якому місці країни, ти маєш вільний вибір.

– Мій любий і добрий небоже, – відповіла Адельгайда, – ти вже в перші дні свого володарювання прислав мені вияв співчуття, і я через твого посланця подякувала тобі, а тепер ти прийшов сам висловити своє співчуття, і я теж сама висловлюю тобі свою вдячність. Ти любив мого чоловіка, він знав про це і теж любив тебе. Він мав іншу думку про тебе, ніж твої ближні, і його думка була й моєю думкою. Добре, що так склалося. А оскільки людина має думати й про земне, і то не для себе, а для своїх дітей, я дякую тобі за твою пропозицію дбати про мене й відхиляю її, бо нашого майна досить для мене і моїх малих дітей, уживай свою владу на те, щоб жоден шляхтич твоєї країни не зашкодив їй. Вибір мого житла нехай припадає на цей замок, я не бажаю ніякого іншого.

– Нехай буде по волі твоїй, – кивнув Владислав, – і, поки Господь дає мені владу, я захищатиму тебе. Я допомагатиму виховувати твоїх малих дітей для піднесення нашого роду, а з більших Марія вже в добрих руках Леопольда, маркграфа Австрійського, і буде через його сестру Гертруду ще тісніше пов'язана зі мною і з країною, а твого сина Владислава я запрошу з Моравії в Богемію, щоб виділити йому майно, як і личить молодій галузці священного дерева роду Пржемысла. Лишайся зі своїми дітьми в цьому замку, поки в країні мир, і так довго, як хочеш, ти ж бо бережеш пам'ять про Собеслава.

– Ця пам'ять не зміниться ніколи, – промовила Адельгайда.

– У цьому домі твоє серце не одужає, – зауважив Владислав.

– Але мені тут найкраще, – відказала Адельгайда.

– Тож нехай буде так, – погодився Владислав.

– Нехай, – зітхнула Адельгайда, – і нехай не зникне моя довіра до твоїх слів.

– Я візьму цю довіру з собою в дорогу як радість, – усміхнувся Владислав.

– А тепер накажи своїм людям, – запропонувала Адельгайда, – зайти в замок, щоб їх почастували. Тут ще є припаси з часів Собеслава. Бореш подбає.

– Я не вестиму своїх людей у замок, щоб вони не заважали тобі, – відмовився Владислав. – У нас є свої припаси на в'ючних конях і ми можемо споживати їх де завгодно. Бореш лишиться твоїм каштеляном, тільки в питаннях розбудови цього замку та його безпеки він повинен слухатися мене.

– Тоді, моя любя Агнесо, принеси три келихи вина для трьох чоловіків, – звеліла Адельгайда.

Одна з жінок, які були коло Адельгайди, вийшла з кімнати і принесла на таці три срібні келихи з вином. Адельгайда взяла найгарніший келих, відпила з нього й подала Владиславу.

Він підніс його до вуст і випив вино. Два інші келихи подали Велиславу та Одолену, і вони теж випили.

– Ну, тепер ти вже почастивала нас у своєму домі, – мовив Владислав, – і ми прощаємось. Дозволь мені, ясновельможна родичко.

Владислав підступив і поцілував Адельгайду в чоло. Потім став перед нею, та вона підняла вгору руки, поклала йому на голову і теж поцілувала його в чоло.

– Нехай Господь освятить усі твої дії, – промовила Адельгайда.

– Нехай твоя молитва лише забезпечить, що найкращі дійдуть до своєї мети, – відповів Владислав. Потім ще раз узяв Адельгайду за руку і обернувся, щоб іти. Тримаючись за руку князя, вона пішла поряд із ним аж до дверей. Потім обоє вклонилися, пустили руки, Владислав вийшов, Адельгайда повернулася в кімнату.

Від Гости Владислав зі своїми людьми знову поїхав до Праги. Прибувши до міста, послав вісників до панів Юрика, Богуслава і Здеслава. Коли всі троє приїхали до нього, сказав їм:

– Приготуйтеся ви, троє, і їдьте до міста Києва, там ви знайдете чоловіка з роду нашого святого Пржемисла. Це Оттон, син Оттона Чорного, сина Оттона Гарного, що був братом короля Вратислава. Після битви під Хлумецом, у якій його батько загинув від вояків Собеслава, він утік і вже не повернувся. Скажіть йому: Владислав, князь Богемії і Моравії, переказує тобі своє вітання і звелів сказати: Оломоуцьке князівство належало твоєму дідові Оттонові, належало твоєму батькові Оттонові й належатиме тобі, третьому Оттонові. Їдь із нами і йди до князя Владислава, щоб він передав тобі твою землю. Я накажу приготувати листи, які ви маєте передати тому чоловікові. Тим часом оберіть собі супровід і впорядкуйте свої справи.

Троє чоловіків пообіцяли виконати все і вийшли з покоєм.

Потім князь послав посланців до панів Богдана, Сезими і Звеста. Вони прибули, і князь сказав їм:

– Вас, чоловіки, я прошу поїхати до Моравії до міста Зноймо. Там у князя Конрада живе первородний син покійного князя Собеслава на ймення Владислав. Скажіть йому: Владислав, князь Богемії та Моравії, переказує тобі з любов'ю та приязню, що, оскільки першим послам, які запросили тебе до Богемії, ти відповів, що охоче б приїхав, він просить тебе, щоб ти не погребував супроводом цих людей по дорозі до Праги, бо ж він тобі як брат, він дасть тобі те, чого вимагає твій статус і походження, і ти уславиш будь-яке місце, де захочеш оселитися. А якщо ти не приїдеш до нього разом із його людьми, він із жалем побачить, що ти неприязно ставишся до нього. Приготуйтеся, а потім візьмете листи, які напишуть йому.

Князь відпустив тих панів, і вони вийшли. А вже обравши собі супровід, спорядившись і отримавши листи, поїхали в Зноймо.

Місяць березень уже наближався до кінця, і в Богемію приїхала Гертруда, наречена Владислава, сестра Леопольда, маркграфа Австрійського. З нею приїхав численний почет дам і панів. Там були Хунрад фон Ашпарн, Бруно фон Пузінберг, Вернгард фон Брун, Гадмар і Альберо фон Хунрінг, Генріх фон Гундрамсдорф, Мархард фон Гінтберг, Генріх фон Містельбах, Гартунг фон Руенег і Вольфтрігіль фон Штайн. Князь вислав їй назустріч таке саме число людей, поїхали Начерат, Сміл, Бен, Зната, Мілота, Бартоломеус, Вецел, Дрслав, Домаслав і Стибор. Вони вирядились в усю пишноту, яку давало змогу забезпечити їхнє багатство, чекали процесію на кордоні й провели її до Праги. Там відбулися заручини, а потім князь Владислав і княгиня Гертруда одразу поїхали у Вюрцбург, щоб сьомого дня місяця квітня зустрітися в тому місті з німецьким королем Конрадом, єдинокровним братом Гертруди.

Владислав, повернувшись, поїхав із почтом по своїх замках. Приїхав у перший, оглянув, дав розпорядження. Потім у другий, теж оглянув і розпорядився, і так далі.

А Вітіко, попрощавшись із Сильвестром, поїхав на південь через містечка Добріш, Пісек і Нетоліце, аж поки добувся до великого лісу, що на півдні й на заході відокремлює Богемію від Баварії. Тепер на гіллі й на землі між стовбурами лежав сніг і часто дуже довго панувала зима

тиша. Вітіко заїхав у ліс і їхав по ньому. Подекуди він брав провідників. Опівдні третього дня, їдучи поміж дерев, Вітіко вибрався пологим схилом на рівну загострену, але безлісну гору, на вершині якої стояв червоний хрест. Вітіко проминув гору й підїхав на південному схилі до церкви з високими вікнами, на червоно-бурій гонтовій покрівлі її дзвіниці снігу вже не було. Навколо церкви на невеликій відстані від неї тягнувся мур. Від церкви земля полого опускалася на південь, і на тому схилі видніли два ряди хат і хижок. Позаду них і між ними ще росли лісові дерева. Далеко внизу простерлася гола долина, а по той бік долини здіймалася лісова стіна, вища та могутніша за всі ті, які досі доводилося проїздити Вітіко. На південь від тієї стіни мали бути ліси та луки, по яких Вітіко приїхав два роки тому, коли попрощався з Генріхом і його родиною.

Вітіко підїхав до муру навколо церкви, а потім заїхав поміж хат. Трохи далі на схід від місця, де вже кінчалися хати, стояла кам'яниця. Вітіко відхилився від напряму свого руху й поїхав вузькою сніговою стежкою, яка тягнулася перед ним до кам'яниці. Доїхавши, заїхав у відчинену браму в мурі, що стояв перед будинком, на подвір'я. Його формували сама кам'яниця, брама, мурована клуня, мурована комора й мурований хлів. На подвір'ї Вітіко спішився. З кам'яниці вийшов літній чоловік. Побачивши його, Вітіко крикнув:

– Бувай здоровий, Мартине!

– Вітіко, це ви! – гукнув старий чоловік. – Господи, яка радість! Тепер слід одразу подбати про коня.

Обидва повели коня в стайню, розсіддали та розгнуздали його, прив'язали недоуздром і накрили грубою вовняною попоною, щоб тварина остигала повільно. Потім добре зачинили двері стайні й пішли до будинку.

– Давно вас тут не було, Вітіко! – мовив старий.

Вітіко скинув грубий вовняний плащ, зняв із голови шкіряний шолом, поклав його на стіл і сам сів на стілець.

– Так, це я, – сказав Вітіко, – і довгенько поживу тут.

– Для мене це велика радість, – усміхнувся старий, – але як ви зможете жити взимку в лісі?

– Узимку, а може, й довше, – відповів Вітіко.

– Ну, тоді треба підготувати дім, – кивнув головою старий, пішов до дверей кімнати, прочинив їх і гукнув: – Люсіе! Люсіе!

Зайшла служниця, вбрана в коротку темну сукню зі зборками, білий фартух і білу хустку на голові. Запитала, чого старий хоче.

– Син господині цього дому житиме тут і взимку, і влітку, а можливо, ще й довше, – пояснив він. – Ти повинна зварити йому їсти, розпалити в печі й належно опорядити дім.

– Зараз розпалю, – відповіла дівчина, – поставлю страву на плиту, а коли все закипить, піду до Доротеїної Агати, щоб вона разом із сестрою допомогла мені прибрати в домі.

– Гаразд, роби, – мовив старий, і служниця вийшла зі світлиці. Потім старий звернувся до Вітіко: – Ми вже поїли, тож вам треба трохи почекати, поки вам приготують щось нове.

– Чекати не важко, – кинув Вітіко.

– А вас довго не було в цьому вашому домі, – зауважив старий.

– Що ж, тепер я вже тут, – сказав Вітіко.

– Нехай вам тут добре живеться, – побажав старий.

– Так, як тут є, буде добре й для мене, – мовив Вітіко, потім підвівся, відстебнув меч від пояса, поклав на стіл і додав: – Тут він мені, звісно, не знадобиться. – Згодом зняв із рук хутрянні рукавиці й поклав коло меча. Знову сів на стілець і докинув: – Отже, я тепер тут.

Старий теж сів на стілець трохи поодаль від Вітіко й не запитував, звідки приїхав юний вершник. Вітіко теж нічого не казав, і отак вони сиділи якийсь час мовчки. Зрештою Вітіко заговорив знову:

– Нам треба далі подбати про коня.

Чоловіки підвелися й пішли до стайні. Вітіко помацав тварину рукою, чи добре вона охолола. Потім насипав їй у жолоб чистого вівса. Старий поклав чистої соломи про випадок, якщо кінь потім захоче лягти і спочити. Трохи згодом приніс йому ще й води. Потім чоловіки ще кілька разів навідувались до коня, аж поки остаточно подбали про нього.

Минула десь година після приїзду Вітіко, і в світлицю зайшла служниця з білим обрусом, зняла меч, шолом і рукавиці зі столу на лаву і накрила стіл обрусом. Потім поклала перед Вітіко дерев'яну тарілку і столовий прибор. Згодом принесла хліб, варену і копчену свинину, квашену капусту, галушки з житнього борошна і пиво.

Вітіко їв страви, поки втамував голод, і пив пиво, поки втамував спрагу. Потім зі столу прибрали.

Люсія відчинила двері, які вели в кімнату поряд зі світлицею. Прийшли ще дві дівчини з водою в шапличках, зі жмутками соломи та піском і почали терти підлогу. Впоравшись із цією роботою, відчинили вікна, щоб холодне зимове повітря висушило підлогу. Потім до каркаса, зробленого з ялицевих брусів і дощок, поприв'язували свіжу чисту соломку, накрили її зверху полотном, а на полотні поклали солом'яний матрац і вовняні укривала та хутра, готуючи Вітіко місце ночівлі. Після цього зачинили вікна, посипали суху підлогу білим піском, запалили в грубці вогонь із ялицевих полін. Коли кімната нагрілася, туди перенесли плащ Вітіко, його меч, шолом і рукавиці, частину тих речей поклали на лаву, а частину – на скриню, що стояла в кімнаті. Зрештою вже й Вітіко запросили зайти до кімнати.

Вітіко перейшов до кімнати, а дівчата тепер заходилися терти підлогу у світлиці і прибирати в ній, протирати лаву, інші лави навколо печі, стільці та стіл. Як вони вже скінчили роботу, посипали підлогу піском, нагріли світлицю і прибрали свої причандалля, старий відчинив двері кімнати, вивів Вітіко і сказав, що обидва покої будуть його житлом, поки йому до вподоби жити в цьому домі.

Старий ще говорив, як до світлиці зайшов чоловік у короткому баранячому кожусі, в баранячій шапці і з сокирою на плечі. Старий сказав йому:

– Цей молодий вершник – син нашої господині, він житиме тут у домі, поки вважатиме за слушне.

Потім старий звернувся до Вітіко:

– Це слуга Раймунд. Він був у лісі, де колов дерево, а тепер повернувся, бо вже сутеніє. Отже, ми троє доглядаємо будинок: я, слуга Раймунд і служниця Люсія. Поденниці, яких ми наймаємо, допомагають тільки під час великих робіт.

– А де живете ви, якщо відступили мені для життя простору світлицю цього дому, та ще й кімнату? – запитав Вітіко.

– У будинку ще вдосталь місця, – відповів старий. – Може, ви не знаєте, але ми ніколи не живемо у світлиці та кімнаті, я живу в покоїку, що навпроти світлиці, його вікно виходить на подвір'я, Люсія спить у кімнаті коло кухні, а слуга – у дерев'яній загородці в стайні. А є й інші місця.

– Яюсь пристосуємось, – мовив Вітіко.

– Ми служитимемо вам в усьому, чого ви потребуєте, – запевнив старий.

– Мартине, я багато не вимагатиму, – махнув рукою Вітіко, – і допомагатиму вам, де зможу, у вашій роботі.

– Це було б неправильно і несправедливо, – заперечив Мартин.

– Авжеж, неправильно! – підтримав його слуга.

– Та не сперечаймося, – мовив Вітіко, – яюсь воно буде.

– Так, так, – погодилась прислуга.

Потім слуга подав Вітіко руку і вийшов із кімнати.

Тим часом настав вечір. Вітіко з допомогою Мартина доглянув коня, поїв трохи юшки, яку принесла Люсія, замкнув двері світлиці, коли Мартин уже пішов, і ліг спочивати в кімнаті на ялицевому ложі.

Наступного дня вранці, тільки-но засіріло, Вітіко запитав Мартина, чи той може знайти йому взуття, в якому можна було б ходити по глибокому снігу. Мартин сказав, що так, і привів шевця, що виготовляв таке взуття. З принесених чобіт Вітіко вибрав собі пару міцних шкіряних чобіт із високими халявами, заплатив за них і одразу взувся. Споживши сніданок, який Люсія приготувала з молока та борошна, доглянувши коня, Вітіко, коли сонце вже показалося над сосняком, що ріс на схід від села, вийшов із кам'яниці й вирушив на прогулянку. Він пішов вузькою стежкою до хат, пройшов між ними нагору, проминув церкву і став вибиратися на гору, де стояв червоний хрест. Він не знайшов стежки, тож був змушений чалапати по снігу. Вітіко йшов поміж синюватих кущів ялівцю, які де-не-де визирали з-під снігу, і зрештою добувся до червоного хреста. Там він проказав коротеньку молитву, а потім роззирнувся. Коло його ніг під горою лежало село зі сніговими покрівлями хат і хижок. Із коминів де-не-де курився дим. Далі внизу тягнулася видовжена біла поверхня долини. Вітіко знав, що там тече Влтава, але річки не бачив, усе було вкрите однаковим білим сніговим укривалом. Долину обступав густий ліс. На схід від хатин не дуже далеко від них ріс сосняк. Далі на південь від нього тягнувся широкий і могутній вкритий лісом гірський хребет, край якого, на відстані, певне, чотирьох годин ходу, вже видавався синюватим. Вітіко знав його дуже добре. То був ліс святого Хоми, на краю якого там, де був образ святого апостола Хоми, він стояв два роки тому з провідником Флоріаном, а потім спустився звідти до Влтави і хат Фримбурка. Вітіко довго дивився на ліс. Потім глянув на південь, на лісову стіну, по той бік від неї мав бути Айген, звідки він вийшов разом із провідником Флоріаном. Потім Вітіко спрямував свій погляд на захід, на ще вищу лісову стіну, вряди-годи позначену скелястими хребтами, видними в ранковому світлі, десть там було Чорне озеро, на яке він із Вольфом дивився зверху і про існування якого з такої далечини навряд чи можна було здогадатися. На півночі дуже близько до своєї гори Вітіко бачив лісову завісу, крізь яку проїхав учора верхи і за якою ген далеко лежала Прага, яку два роки тому він відвідав із наказу князя Собеслава і яку знову тепер покинув.

Вітіко, вволю насолодившись краєвидами, перехрестився перед хрестом, проказавши звичайні слова, і сліпучими снігами став спускатися вниз.

Наблизившись до хат, він пішов до маленької кам'яниці, що стояла коло церкви, зайшов усередину і ступив до кімнати. Там перед грубою книжкою сидів старий із сивою бородою. Коло грубки сиділа і пряла стара жінка.

– Радий бачити вас, вельмишановний пане, – промовив Вітіко, – я зайшов до вашої кімнати, щоб привітати й відвідати вас.

– Агов, Вітіко, – сказав старий, підводячись, – ти знову повернувся в Плану? Який ти гарний і свіжий! Щиро вітаємо тебе!

Бабуся встала від прядки, протерла своїм синім фартухом стілець і подала гостеві, щоб він сів. Вітіко сів.

– Тож ви й досі парох у Плані? – запитав Вітіко старого.

– Так, я ще й досі тут, – відповів старий, – і хотів би й лишатися тут, а невдовзі й померти як парох Плани. Ви б бо знаєте мою сестру Анну?

– Авжеж, – відповів Вітіко і глянув на пряху. Жінка відповіла йому приязним поглядом синіх очей.

– Плана – дуже гарне село, – похвалив парох. – Воно чудово розкинулось у лісі й має велике значення. Коли християнство ще не поширилось, а вся Богемія ще дотримувалася поганства, тут жили двоє християн-відлюдників, які обробляли латку землі, що через те й дістала назву Горні Плана, і поширювали християнське вчення. Через те тут і церкву збуду-

вали, вона дуже давня. Численні відлюдники у великому і широкому лісі були першими проповідниками християнського вчення в цьому краї. Ви надовго сюди приїхали?

– Можливо, пробуду тут довше, ніж звичайно, я ще не знаю, – відповів Вітіко.

– Тоді ви часом і до мене зазирнете і дозволите, щоб і я вітав вас у вашому домі, – промовив парох.

– Буду заходити, і для мене буде радістю бачити вас у себе, – сказав Вітіко.

Стара Анна, що була вийшла з кімнати, тепер повернулася і принесла на тарелі хліб, сіль і пивний мед у склянному келиху. Поставила те все перед Вітіко на стіл і проказала:

– Ласкаво просимо почастуватись!

Вітіко взяв скибку хліба, посолив і став їсти. Потім ковтнув із келиха. І одразу підвівся, щоб іти.

Старий парох зняв баранячий кожух із цвяха на стіні, вдягнувся і вивів Вітіко з дому.

Трохи нижче від дому пароха Вітіко проходив повз кузню. Там підковували коня. Вітіко підійшов ближче, зазирнув, оглянув коня, а потім розмовляв із ковалем і власником коня про коня і про деякі інші речі.

Вітіко розмовляв отак із багатьма чоловіками і жінками, що, коли він проминав їхні оселі, виходили привітати його.

Опівдні Мартин, Люсія і Раймунд уже мали їсти разом із Вітіко за великим столом у світлиці.

Пополудні Вітіко поїхав на своєму коні на схід у ліс і за дві години повернувся.

Увечері, коли коня вже доглянули, а Раймунд і Люсія впоралися з доглядом худоби і Люсія занесла молоко з хліва в комору, на світнику коло стіни завдяки повним сосновим шишкам горів такий яскравий вогонь, що сяяла вся кімната. Мартин, Раймунд і Люсія мали приходити до світлиці, щоб сидіти там увечері, як вони звичайно й сиділи, коли не було Вітіко. Треба було пускати до хати навіть Мартинового сірого смугастого пса. Люсія пряла коло світника, Раймунд трохи далі лагодив ціп, а Мартин сидів без роботи на лаві коло печі. Вітіко сидів на стільці. Собака лягав під стіл.

Після сьомої години вечора до покою зайшов чоловік у кожуху, смушковій шапці, грубих білих вовняних штанах і важких чоботях.

– Слава Богу! – проказав чоловік.

– Дякувати Богу! – відказали присутні.

– Томе Йоганнесе, скрипалю, ти ще живий! – зрадів Вітіко. – Мене страшенно тішить, що ти відвідав нас! Як там твоє мистецтво?

– Агов, Вітіко, – відповів чоловік, – тож ви ще пам'ятаєте мене! – А як мистецтво? Весіль уже майже немає, а на танцях музик щораз більше стає. З ріпи на своєму полі я можу жити краще, ніж із мистецтва.

– То живи тепер і з ріпи, і з мистецтва, – мовив Вітіко.

– А що вас привело до нас узимку? – запитав чоловік.

– Так склалося, – мовив Вітіко.

– А ви тепер побудете в нас довше, ніж раніше? – запитав чоловік.

– Як складеться, я й сам ще не знаю, – відповів Вітіко.

Поки точилася розмова, Мартин поклав на стіл буханець чорного житнього хліба та ніж, поставив сіль. Чоловік сів за стіл, відрізав собі скибку хліба, посипав сіллю і їв.

Потім вони розмовляли про всяку всячину: про тих, хто помер, і тих, хто взяв шлюб; про тих, хто пішов у широкий світ, і тих, хто прагнув війни у внутрішніх землях, щоб піти туди і розжитися здобиччю. Розмовляли про рільництво, плекання худоби, про те, що діється в лісі, і загалом про те, що є нового у світі, та про інше.

Коло дев'ятої години чоловік підвівся, побажав на добраніч і пішов. Люсія винесла з покою прядку, Мартин із собакою і Раймундом пішли спати, а Вітіко вмовився на своєму

ялицевому ложі, лишивши двері з кімнати до покою відчиненими і давши дотліти сосновому поліну на світнику.

Наступного ранку Вітіко оглянув, як оглядав учора вдень гору, долину і ліс, дім, у якому він жив, і своє господарство. Оглянув два запряги волів, корови, вівці, свині, птаство, а також клуні, дровітню, возівню, комору і льох. Потім пішов до трьох найближчих сусідських хат і провідав їхніх мешканців. Поївши, знову поїхав на своєму коні в ліс. Пополудні наказав, щоб прийшов кравець, і замовив собі вбрання з грубої біло-сірої вовняної тканини, яке можна було б виготовити і одягати в лісі. Через Мартина придбав собі й сіру повстяну шапку.

Увечері в освітлений покій до Вітіко прийшло четверо чоловіків у кожухах: скрипаль Том Йоганнес, стельмах Стефан, ткач Христ Северин і тесля Давид. Мартин знову поставив перед гістьми хліб та сіль, і вони їли, як і Том Йоганнес учора. Люсія сиділа коло світника і пряла, Раймунд нарізав із букових колод довгі скіпки, Мартин плів широкий пояс, Вітіко також. Як і вчора, розмовляли про різні речі, а близько дев'ятої години гості попрощалися й пішли додому.

Третій день був приблизно таким самим, як і два попередні.

Четвертого дня десь опівдні до кам'яниці підїхав на винохідцеві якийсь чоловік. Він був у дуже бахматому темно-бурому вбранні й підперезався шкіряним поясом. На голові мав чорну смушкову шапку, що закривала вуха й потилицю. Він сидів на винохідцеві поміж двох в'юків із невичинених борсучих шкур. Коли вершник заїхав на подвір'я, Вітіко і Мартин вийшли з дому. Прибулець спішився і мовив:

– Вітіко, Бореш щиро вітає тебе, тут нічого не бракуватиме!

– Добре, – мовив Вітіко. – Коли ти виїхав із замку Гости?

– Дев'ять днів тому, – відповів чоловік. – Сніг дуже заважав мені їхати.

– Але ти щасливо добувся, – всміхнувся Вітіко. – Раймунд допоможе тобі відв'язати в'юки, а ти заведи коня до стайні й заходь до покою, тобі треба покріпитись.

Мартин гукнув Раймунда, а коли той прийшов, вони відв'язали в'юки від коня і Раймунд заніс їх до кімнати Вітіко. Вітіко пішов за ним. Чоловік завів коня в стайню і пішов до покою. Там він скинув своє вовняне верхнє вбрання, смушкову шапку і сів за стіл. Йому подали пиво і хліб.

Вітіко пішов у кімнату, невдовзі вийшов і тримав у руці зашитий у лисячу шкуру пакуночок.

– Ось річ, що була замотана в одному з в'юків, я не знаю, що це, – мовив він.

– Усе гаразд, – відповів чоловік. – Бореш дав мені і сказав, що я повинен дуже пильнувати цю річ, тому я й замотав її у в'юк.

Вітіко розрізав шов, і показався поганенький пояс із лисячого хутра. Пояс мав залізні пряжки й був підшитий шкірою. Вітіко, ще раз оглянувши хутро, знайшов папірець, на якому рукою Бореша були написані слова: «Ясновельможна княгиня Адельгайда подарувала багатьом людям покійного князя якусь князеву річ, тож і тобі, Вітіко, дарує пояс, який князь одягав у саксонському поході, вона дарує його тобі, бо князь сказав, що ти в тому поході засвідчив свій розум, і дає ще й тому, що князь сказав, що ти їздив задля нього в Прагу, наражаючись на велику небезпеку».

Вітіко якийсь час тримав пояс у руках і розглядав його. Потім пішов у кімнату й поклав його до скрині. Після цього розкрив грубі в'юки і дістав складені речі. Там були одяг і спорядження вершника. Вітіко склав усе в скриню, де вже лежав пояс. Потім вийшов у світлицю й мовив:

– Усе гаразд. Побудь у нас так довго, як хочеш. Я дам тобі потім винагороду, і ти знову зможеш рушити в путь.

– Коли ваша ласка, я відпочину один день, а потім вирушу назад, – мовив чоловік.

– Роби, як тобі до вподоби, – погодився Вітіко. – А де тепер ясновельможна княгиня?

- У замку Госта, – відповів чоловік.
- Отже, вона ще досі в замку, де помер її ясновельможний князь, – відзначив Вітіко.
- Вона спить у покої, де помер її ясновельможний чоловік, – повідомив посланець.
- А хто коло неї? – запитав Вітіко.
- Її малі діти.
- А де Владислав? – запитав Вітіко.
- Утік до Моравії, бо боїться нового князя, – відповів посланець.
- Її біль уже стихився? – розпитував далі Вітіко.
- Так, – підтвердив посланець, – вона вже навіть не згадує.
- А вона довго перебуватиме в Гості?
- Не знаю, – відповів посланець.
- Гаразд, – зітхнув Вітіко і замовк.
- Я маю ще лист від Бореша, – мовив посланець.
- Що ж, давай його.

Посланець розстебнув свій камзол, дістав звідти сірий папір, розгорнув його й подав паперовий пакуночок, перев'язаний рожевим шнурком і запечатаний воском. Вітіко розгорнув складений лист, прочитав написані рядки й проказав:

– Я напишу відповідь.

Вітіко пішов до своєї кімнати.

Посланець і цей день, і наступний гостював у кам'яниці. Спати він лягав на сіно в стайні, де стояв його кінь. Уранці третього дня він уже готувався до від'їзду. Отримав від Вітіко винагороду і взяв лист до Бореша. Потім у своєму бурому вбранні та чорній смушковій шапці поїхав вузькою, протоптаною в снігу стежкою до хат, далі вгору між хатами, проминув гору з хрестом і лісовий схил, по якому шість днів тому приїхав Вітіко.

Після від'їзду посланця в кам'яниці все знову було так, як і раніше. Вітіко вдягав уже пошите біло-сіре вовняне вбрання, а на голову – сіру повстяну шапку. Вбрання складалося зі свити з застібками і штанів, поверх яких взували чоботи. Вітіко тепер щодня одягався так. Разом із Мартином він порядкував домашніми справами, радився з ним, наказував зробити те або те і сам багато працював. На своєму коні він щодня майже їздив години на дві до лісу. Крім того, їздив і в гори, і в долини та досліджував їх. Часто виїздив на Кржижову гору, де стояв хрест, і оглядав околиці. Свого коня Вітіко доглядав сам із допомогою Мартина.

Увечері, коли у світнику палахкотів вогонь, завжди сходилися чоловіки. Тепер інколи навідувалися ще й коваль Петер Лауренц, муляр Пауль Йоахім, полотняний ткач Адам, шинкар Захарія, а також Матіас, Норберт, Якоб та інші. Коли в світлиці у Вітіко відбувалися посиденьки і сходилися з прядками дівчата та жінки, щоб прясти за розмовами, заходили ще й парубки та юнаки, скажімо, гірник Філіп, Маз Альбрехт, рожевощокій Урбан, що був родичем коваля Лауренца, Віт Грегор, цимбаліст Ламберт, Вольфганг, Андреас, дудар Августин і багато інших. Інколи співали дівчата, інколи хлопці, інколи дівчата з хлопцями разом або по черзі. О дев'ятій годині вечора всі розходилися.

Не раз увечері Вітіко заходив до якоїсь іншої хати, і так само й Мартин, слуга Раймунд і Люсія, коли йшла до когось прясти. Тоді Вітіко їв хліб та сіль, що ними частували його, сидів у світлі світника й розмовляв із чоловіками або жінками, присутніми в домі. Інколи він навідував прядильні посиденьки, сідав поміж співаків і співачок, які пряли, і хвалив якусь пісню або ганив, якщо вона не подобалася йому. Він приглядався до розваг, скажімо, коли були танці і скрипаль вигравав на скрипці, дудар грав на дуді, цимбаліст – на цимбалах або коли люди ковзались на кризі, інколи він і сам брав участь у тих розвагах. Вітіко провідував одного за одним усіх жителів села, а коли йшов по вулиці і здивався з кимсь або коли гуляв десь пішки чи верхи і бачив кого-небудь, хто, скажімо, вивозив на грубих дощаних санях гній на поле, або віз ліс додому, або йшов кудись на роботу чи в ліс, то зупинявся коло нього й розмовляв.

Вітіко часто навідувався до сивого пароха, та й парох часто ходив до нього. У святкові дні Вітіко ходив до церкви, де збиралися всі селяни, а також люди з багатьох хатин, захованих у навколишніх лісах.

Вітіко спостерігав, як працюють селяни, намагався з'ясувати, як вони зберігають свої припаси і розподіляють їх для споживання, як вирощують свійських тварин і виготовляють рілницьке знаряддя: плуги, борони; а також ткацькі верстати, шаплики, цебра, кошики тощо, як вони з допомогою сокири, пилки та молотка опоряджують свої хати або найлегшим способом підвозять до них на санях ліс, який рубають узимку; як із допомогою нечисленних ремесел вони задовольняють усі інші потреби свого життя.

Вітіко брав участь у спільних роботах, коли, наприклад, треба було прокласти дорогу крізь сніг, або знайти стежку і позначити її тичками, бо стара стежка разом з її тичками вже десь зникла, або вирушити на лови, щоб уполювати вовка або якогось іншого звіра, чи вжити заходів, щоб дикі тварини не заходили в село.

Вітіко брав участь і в інших громадських справах, скажімо, в нарадах та інших спільних діях.

Отак минав час, іноді світило яскраве зимове сонечко, інколи лютувала заметіль, справжня буря, а іноді зимовий туман чіплявся за гілля ялиць.

Дні подовшали. Сонце вранці набагато раніше сходило над соснами, а ввечері синя поверхня озера ще довго відображувала золоте небес. Уже не чулося вовчого виття, натомість лунали крики оленів, заклики глухарів, швидкий спів перших жайворонків.

Ліси втратили свій сніговий покрив і вже почорніли, сніг струмками збігав із гір у долини, аж поки вже ніде не видніло жодної білої латки. На довгастій поверхні долини луки простиралися тільки в її нижній частині, де серед блідої зимової трави ясніла синя стрічка Влтави. Вище вгорі тягнулися бурі смуги зораних ланів, а то й зелені, де росла озимина, далі вже ріс ліс.

Почалися весняні роботи, і Мартин та Раймунд подалися зі своїми воловими запрягами в поле, їм допомагали наймити, Вітіко теж був там і докладав, де виникала потреба, рук, аж поки луки і лани стали доглянуті й можна було приглядатись, як тихо ростуть трави і збіжжя.

Озимина була висока й зелена, прокльовувалась ярина, луки темніли зеленню, лісові черешні, що родили влітку маленькі чорні ягоди, вкрилися білим цвітом, квітнули терен і крушина, а також груші, після них лісові яблуньки, ялиці пускали нові світло-зелені пагони і нарешті розпукли п'ятипелюсткові квіти світлих і темних лісових троянд, які росли серед чагарників та на узліссях.

Сільські пастухи гнали свої стада і отари на верховини, де в лісах поміж сосон та інших дерев траплялися галявини, діти гралися на сонечку, дівчата співали тепер просто синього неба, несучи з лісу свіжу пашу. Дівчата не мали широких уборів, як у внутрішніх частинах країни, а одягали короткі спіднички зборками та фартухи, білі або червоні хустки на голову та плечі й часто заплітали дві коси, які поверх жилетки спускалися аж до спідниці.

Коли минули весняні роботи, а в чагарниках та поміж камінням цвіли п'ятипелюсткові квіти диких троянд, Вітіко одного разу, поснідавши, взяв свій шкіряний обладунок, одягнув його, осідлав коня, послав за Бенедиктом, сином шинкаря Захарії, щоб той був йому за провідника, і вирушив разом із ним у східному напрямі в ліс. Бенедикт ішов попереду з довгою палицею, Вітіко їхав за ним. Під соснами вони добулися аж до найвищого гребеня. Потім буковим лісом і поміж ялиць знову спустилися в долину, де дзюрчав струмок. Вітіко побачив козулю, що пила воду, і оленя неподалік від неї. Разом із провідником він перейшов струмок. Ліс тепер став полого підніматися вгору, вийшовши нагору, вони опинились на пласкій височині. Там уже не було високих дерев, траплялися тільки невисокі й тоненькі хирні сосни, подекуди взагалі не видніло жодного дерева. Стелилась сіра й суха трава, а земля, що де-не-де проступала, мала темну попелясто-сіру барву.

– Тут дивний ґрунт, – пояснив Бенедикт, – коли змастити ним осі коліс до воза, колеса крутяться так м'яко, наче змащені жиром.

– Треба дослідити цей ґрунт, – мовив Вітіко.

– Авжеж, треба, – погодився Бенедикт.

Вони йшли вздовж височини, сонце, здавалося, світило за товстим запиналом хмар. Дійшовши до краю височини, почали спускатися вниз. Там знову почався високий ліс, полого спускаючись у долину. Оскільки вже сутеніло, Вітіко спішився і вів коня за собою. За годину вони вийшли на відкрите місце і почули в лісі чийсь крик. Зупинилися, всюди стояла тиша. Аж раптом знову пролунав крик. Вітіко і Бенедикт стояли й далі. Те місце було дуже дивним. Полискувала вода в струмку під місяцем, блищала трава навколо води, блищали й відображені в ній кущі, серед них височіли темні виступи, скидаючись на покрівлі, а вгорі виднів місяць поміж жовтавих хмар. На узліссі стояли три постаті, вбрані в широкі убори, натягнуті аж на голови. Здається, то були жінки. В лісі знову пролунав крик, потім знову запанувала тиша. Згодом крик пролунав ще раз, але тихіше, потім почувся спів немов багатьох голосів. Спів був спокійний і повільний. Невдовзі спів урвався і настала тиша. Потім залунав знову.

– Це якісь поганські обряди, – тихо шепнув Бенедикт Вітіко. – Певне, помер хтось. Цього не можна робити на могилі, бо священик заборонив, тому люди йдуть у ліс і справляють обряди там. Я знаю цей спів, моя бабуся не раз співала отак, а одного разу я навіть чув цей спів у лісі над Горецом.

– А хіба цим людям не давали настанов? – запитав Вітіко.

– Вони ж роблять це потай, – відповів провідник, – і нічого не розповідають, щоб їх не покарали їхні боги.

– Тоді мають, звичайно, прийти нові покоління, які забудуть гріхи давніх, – зауважив Вітіко.

– Так воно й буде, – погодився провідник.

Спів припинився, знову залунав і нарешті замовк остаточно. Вітіко зі своїм провідником ще трохи постояли. Згодом до тих жінок підступили постаті з лісу. Вони теж були закутані в широкі убори й підперезані поясом. Серед них були чоловіки і жінки. Вони зупинялися коло жінок, і їх ставало дедалі більше. Потім усі розійшлися. Дехто пішов униз стежкою на узліссі, по якій Вітіко і його провідник мали йти далі, інші пішли назустріч Вітіко і пройшли в лісі повз нього. Одні проминали його мовчки, інші віталися:

– Слава Спасителю!

– Слава Спасителю! – відповідали Вітіко і його провідник.

Зрештою вже не бовваніло жодної постаті, три жінки покинули своє місце, ніщо не ворухилось, і тільки осяяні місяцем хмари тихо пливли по небу.

Аж тепер Вітіко і його провідник знову пішли своїм шляхом. Вони спускалися вниз стежкою на узліссі і після буйних трав знову зайшли в густий ліс. Але дорога в лісі була широка і добре втоптана. Хлопці повільно йшли по ній, інколи крізь листя аж до них проривалося місячне сяєво.

Ступаючи цілу годину по тій дорозі, Вітіко і Бенедикт знову вийшли на вільний простір. То була широка долина, яку зусібіч обступав ліс. У долині видніли чагарники, лани і луки, де-не-де, здається, полискувала вода. З водяного блиску здіймалася вгору велика чотирикутна чорна башта.

– А ми йшли довше, ніж я гадав, – мовив Вітіко.

– Плутані стежки і коріння перешкоджали нам, – пояснив провідник, – а бур'яни подожжили нам шлях.

– Добре й так, – кинув Вітіко, знову сів верхи на коня й поїхав до башти. До неї можна було добутися тільки по вузькій смужці землі між очеретом і водою. Брама була зачинена.

На брамі висів воловий ріг. Провідник узяв його й подув. Трохи згодом відкрилося вічко в брамі й визирнув чоловік:

– Здоров будь, Бенедикте! – вигукнув він і відчинив браму.

Вітіко заїхав в арку брами і опинився на подвір'ї. Браму позаду нього знову зачинили. На подвір'ї Вітіко спішився. Провідник і чоловік, який відчинив браму і знову зачинив її, допомогли йому завести коня до стайні. Коли коня там прив'язали й накрили, чоловік завів Вітіко й провідника до світлиці, дуже просторої й зі світником на далекому краї. Від нього аж до дверей тягнувся дуже довгий стіл із ялицевих дощок. Коло світника сидів чоловік із непокритою головою в бахматому чорному вбранні з розв'язаним поясом. Поряд із ним сидів інший чоловік у сірому вбранні, цей уже підперезаний. Він теж не мав шапки на голові. За довгим ялицевим столом сиділо перед кухлями багато чоловіків і юнаків. Всі вони теж були в бахматих уборах, підперезані, й не мали шапок на головах.

Побачивши Вітіко з провідником, чоловік у чорному вбранні коло світника підвівся й гукнув:

– Я владика Ровно, чого ви бажаєте?

– Мене звать Вітіко, – відповів Вітіко, – я родом із півдня Богемії і прошу тебе про гостинність. А це мій посланець.

– Вітіко, підходь до верхнього краю столу, – запросив Ровно, – а Бенедикт має сісти на нижньому краї.

Вітіко пішов до верхнього краю столу, а коли підійшов до Ровна, той подав йому руку й мовив:

– Ласкаво просимо, візьми собі стільця й сідай коло нас за стіл. Зараз тобі дадуть, чим покріпитися, а твій провідник теж отримає страву і питво.

Вітіко сів, як сказав йому Ровно, а той теж сів на своє місце. Чоловіки і юнаки за столом підвелися, вітаючи Вітіко, а потім знову сіли.

Тепер прийшов чоловік, що на широкій таці приніс смажене свиняче філе, й поставив її перед Вітіко. Другий чоловік приніс кухоль пива і буханець хліба.

Вітіко відрізав собі м'яса, відрізав хліба й почав тамувати і голод, і спрагу.

Провідникові на нижньому краї столу теж принесли їсти і пити.

Тільки-но Вітіко трохи поїв, Ровно підняв свій ріг і мовив:

– Я п'ю, Вітіко, за твій прихід.

Вітіко підняв кухоль і відповів:

– Я п'ю до тебе!

Обидва випили, і Ровно потім сказав:

– Вітіко, це ж ти той хлопець, що в день виборів у Вишеграді просив, щоб тебе пустили на з'їзд як посланця князя Собеслава?

– Так, це я, – відповів Вітіко, – і я знаю, що й ти був у Вишеграді. Я живу тепер як твій сусід у домі своєї матері у Горній Плані й гостинно запрошую тебе.

– Я подякую за твою гостинність, коли приїду до тебе, – відповів Ровно.

Тепер підвівся другий чоловік, що сидів коло світника й мав на собі сіре вбрання. Підійшов до Вітіко й заговорив:

– Я Озел, я теж бачив тебе у Вишеграді, де ти промовляв. Я перебуваю в Ровно завдяки його гостинному запрошенню і завтра вранці, тільки-но благословиться на світ, їду далі. Якщо приїдеш у Дуб, де ми живемо в нашому домі, ти будеш у нас бажаним гостем.

– Дякую за запрошення, – мовив Вітіко – і ти теж будеш любим гостем у мене.

– Дякую, – всміхнувся Озел. – Адже ти Вітіко з Пржица, що лежить трохи далі, і туди від Дуба дорога не дуже далека.

– Ми маємо маєток у Пржиці, – кивнув головою Вітіко, – але я забрався ще глибше в Лісовий край.

– Ти забрався глибше в Лісовий край, – підхопив Озел, – бо належиш до тих, хто був проти князя Владислава.

– Я належав тільки Собеславу, – заперечив Вітіко, – і виконав його доручення. Все інше мене не обходить.

– Після виборів ти одразу поїхав до Собеслава і бачив його смерть? – запитав Ровно.

– Одразу після виборів я поїхав у замок Госту, – підтвердив Вітіко, – і був у покої, як князь склепив повіки, був і серед тих, хто проводжав його до склепу.

– Ми теж віддали йому таку честь, – додав Ровно, – і сам великий князь проводжав його. Собеслав був для країни добрим володарем аж до зборів у Садській. Як ти після його похорону зміг виїхати з Праги?

– Великий князь наказав, щоб мене безперешкодно випустили з міста, – відповів Вітіко.

– Слушно, – схвалив Ровно. – Князь уже зійшов на князівський престол, люди раділи, і він надто поринув у себе. Ти бачив святкування?

– Я був коло покійного князя в Гості, – нагадав Вітіко.

– А в Празі тим часом вітали живого, – дорікнув Ровно. – Всі, хто там був, із радісним криком зверталися до великого князя, бо він зійшов на престол Пржемисла і завдяки цьому пощастило уникнути вбивств та руїни, які приходять тоді, коли на князівському престолі сидить слабкий чоловік, а інші намагаються захопити той престол. Навіть якщо лихо не так легко приходить у наш Лісовий край, бо тут непрохідний ліс, тепер воно все-таки може статися, бо точиться війна, яку провадить маркграф Австрійський Леопольд за Баварію, а тим часом добре, що воно оминає нас.

– Я ще надто недосвідчений у цих справах, – мовив Вітіко. – Дозволь, Ровне, щоб я відійшов на короткий час і доглянув свого коня.

– Гаразд, якщо тобі так хочеться самому доглядати його, – погодився Ровно.

Вітіко вийшов зі світлиці і трохи згодом повернувся.

– Отже, люди, – озвався він, – таки чогось бояться.

– Бачиш, є старий Болеміл і старий Дівіш, – сказав Озел, – а ще й Любомир, усі вони бачили попередні війни. Постарівши, вони стали боязливі і всякчас думають, що можуть знову настати страхоття. Лехи, кмети і шляхтичі хотіли б, правда, завжди панувати, і тому їм хотілося б сіяти невдоволення, але ми і тисячі інших людей воліємо обстоювати одного могутнього чоловіка, що захищає нас, ніж терпіти утиски від багатьох, щоб вони розкошували й походжали в блискучих уборах.

– На вашу думку, це могло б призвести до чвар? – запитав Вітіко.

– Проти мужнього мужності забракне! – запевнив Ровно. – Наші старі священики розповідали, що проти Пржемисла, чоловіка Лібуші, жоден несамовитий пан не намагався підняти зброю.

– Нехай тільки наш Владислав завжди буде таким Пржемислом, – побажав Озел, знову пішовши на своє місце.

– Превелебний єпископ Здик поручився за нього своїм життям, – нагадав Ровно.

– Коли ясновельможний князь Собеслав лежав при смерті, – додав Вітіко, – я чув, як він сказав своєму синові Владиславу: «Скорися Владиславу, Начерат не переможе його».

– Люди в Празі розповідали, що він справді казав таке, – підтвердив Ровно.

– Та він це сказав при смерті, коли йому розум скаламутився! – крикнув Озел. – Начерат привів князя Владислава на князівський престол, він могутній чоловік у Богемії, тож навіть якби родичі Болеміла, Дівіш, Божебор, Вшебор і Любомир захотіли спробувати посадити на князівський престол молодого Владислава, сина Собеслава, вони б нічого не наважилися вчинити проти Начерата.

– Князь на початку свого правління одразу подбав про військо, – зауважив Ровно. – Він збільшив його кількість і поїхав по країні, щоб зміцнити замки. Він звелів запросити назад

Оттона, сина Оттона Чорного, і дав йому Оломоуцьке князівство, а молодий Владислав, син покійного князя Собеслава, перебуває коло нього в Празі й має честь та багатство. Отак великий князь здобув собі двох друзів. Він узяв шлюб із двадцятидворічною Гертрудою, сестрою маркграфа Австрійського Леопольда, і став таким чином родичем німецького короля Конрада і швагром маркграфа Австрійського, що, якщо зможе вирвати в прихильників Генріха Гордого Баварське герцогство, яке дав йому в ленне володіння король Конрад, стане в німецьких землях наймогутнішим володарем.

– Він вирве його, бо Генріх Гордий помер, а його син – лише тінь того Генріха, – промовив Озел.

– Що ж, це правда, і тоді все гаразд, – погодився Ровно, – і ми маємо на батьківщині простір для руху. В Лісовому краї, Вітіко, теж усе рухається вперед. У Гленицях будують церкву, і церков ставатиме дедалі більше, бо в лісах там і там будуватимуть хати, більшатиме людей. У Фримбурку викорчують ліс, у Горещі знову збудували нові будинки, а на місці, де Влтава тече до лісу святого Хоми, – те місце називають Дольні Вітавіце, – збудували великий заїзд, щоб подорожні, які їдуть там по глибокій улоговині в Баварію, в Айген або ще далі, у Фельден до суду, могли завітати туди й покріпитися. Владики повинні збільшувати свою могутність. Ми поширюємо наші володіння в бік Лісового краю, і ти, Вітіко, теж повинен намагатися діяти так само, тож із допомогою Бога і Святої Діви Марії та наших святих Вацлава і Адальберта, а також святих божеств та віл на небесах ми досягнемо нашої мети і присадимо великих і владолюбних.

– Два місяці тому, – повідомив Озел, – я врочисто обтяв волосся своїм трьом синам, щоб вони вступили в юнацький вік, були міцні й брали участь у нашій роботі.

– Ну, а я сам, і моя сила маленька, – зітхнув Вітіко.

– Великий рід завжди засновував хтось один, – мовив Ровно.

Чоловіки та юнаки за столом лише дослухалися до цієї розмови, а коли й розмовляли між собою, то тихо, щоб не заважати.

Вітіко ще раз провідав свого коня. Коли повернувся, за столом точилася розмова про справи в Лісовому краї, про те, що роблять його жителі, і як слід упорядкувати те або те.

Находила ніч, і Ровно підвівся, запрошуючи всіх на спочинок. Разом з ним усі підвелись і розпрощалися.

До Вітіко підійшов слуга з запаленою буковою скіпкою, щоб провести його до кімнати. Він повів Вітіко сходами нагору в кімнату, де на дерев'яному настилі йому приготували місце для снання. Слуга вставив скіпку в залізний світець, прикріплений на стіні, під світцем на підлозі стояла велика залізна миска, куди падали згорілі частинки скіпок. Він поклав під стіною ще багато скіпок, які ніс під рукою, і вийшов. Вітіко взяв двері на великий дубовий засув, що був на них, роздягся, повісив одяг на кілочки і спокійно ліг, давши дотліти скіпці в залізному світці.

Тільки-но засіріло, Вітіко вже підвівся й пішов до коня в стайню. Там він ще раз побачив Озела, що загнуждав і осідлав коня, готуючись покинути башту.

– Озеле, – звернувся Вітіко до нього, – приїзди незабаром до мене.

– Так, незабаром, – пообіцяв Озел. – А ти до мене.

– Авжеж, – сказав Вітіко, – і бувай здоровий!

– І ти теж, – побажав Озел, сів верхи і виїхав із брами.

Вітіко, доглянувши коня, пішов у світлицю. Там уже зібралося багато людей. Там тепер були й старші чоловіки, яких Вітіко не бачив учора ввечері. Прийшли навіть жінки і дівчата. Більшість їх стояли. Коло одного вікна стояв Ровно. Він, як і вчора, був у чорному уборі, але сьогодні підперезався. На голові він мав сіру повстяну шапку. Поряд із ним стояла жінка з ніжними щокми. Її світло-сірий одяг плавно спадав донизу, мала вона ще й блакитний пояс. Збоку від неї стояли хлопчик і дівчинка. Далі стояла вродлива дівчина в темно-синьому вбранні з фіалковим поясом. Її коси були чорні, очі – чорні, щоки – рожеві, а уста – не менш червоні,

ніж вишні в саду. Далі стояли чоловіки і юнаки. Здебільшого вони були в бахматих темних уборах. Ніхто з чоловіків не мав зброї. А жінки та дівчата мали широке темно-сіре або буре вбрання й гарно вишиті пояси.

На столі стояла величезна макітра з теплим молоком, яке наливали в кухлі й подавали людям. Якийсь слуга подав кухоль й Вітіко. Вітіко випив, поставив кухоль на стіл і підійшов до Ровна. Той привітав його, повів до жінки з ніжними щокми і представив свою родину:

– Це Людмила, моя дружина. – Потім підвів до дітей і пояснив: – Це Міш, мій синочок, а це Дюрантія, моя донечка.

Потім підвів до дівчини в темно-синьому вбранні й представив її:

– Це Дімут, моя сестра.

Потім показав на чоловіків, які стояли далі, й пояснив:

– Це Ярош, мій дядько, зі своїм первородним сином Лутою та іншими родичами, а це мій дядько Стан зі своїм первородним сином Бранішем та іншими родичами, це мій дядько Бетлеб із сином Пореем, цей мій двоюрідний брат Вацлав, це мій двоюрідний брат Мішек, це мій брат Дуда, а це мій брат Веліш.

Потім Ровно повів Вітіко до жінок і мовив:

– Це Сватислава, дружина Стана, це Млада, дружина Бетлеба, це Рікса, дружина Браніша, а це Юта, дружина Пореея. Молодших чоловіків та дівчат я не називаю, ти й сам познайомишся з ними. Всі вони прийшли привітати тебе, а потім підуть у своїх справах.

Обернувшись до всіх родичів, Ровно вигукнув:

– Це Вітіко з Плани, наш сусід і наш гість!

Після цих слів чимало людей підійшли ближче і подали Вітіко руку. Інші просто вклонилися, люди мало-помалу почали виходити з кімнати.

Вітіко підступив до Людмили, дружини Ровна, і сказав:

– Я приїхав до Ровна, бо бачив його в день виборів у Вишеграді і він мій сусід, я провідав його для розмови з ним.

– Ласкаво прошу до нашого дому і до нашого роду, – запросила Людмила. – Потім обернулась до Дімут: – Ви, звичайно, теж не відмовите чужинцеві в гостинності в цьому домі.

– Друзі мого брата – мої друзі, – відповіла дівчина.

Після цих слів ранкові привітання скінчилися і люди розійшлися.

Ровно вивів Вітіко надвір. Вони вийшли з брами на смужку землі, що вела від башти. Там Вітіко побачив, що велика чотирикутна башта стоїть серед боліт. По греблі вони вийшли на мокру луку, де вряди-годи полискували озерця та струмки. Зрештою, там, де земля піднялася, почалися лани, збіжжя на них уже половіло. За ланами ріс ліс.

Зрештою Ровно та Вітіко вийшли на широку тверду місцину, де стояло чимало хат і халуп. Над деякими курився дим, перед деякими гралися діти, тут і там із дверей виходила якась жінка і дивилася їм услід.

За хатами знову тягнулися лани, на них де-не-де працювали люди. За ланами піднімалися вгору луки, там росли поодинокі дерева і паслися корови, отара овець, свині та кози, походжали пастухи. А вже за луками починався непрохідний ліс.

– Ми доглядаємо маєтності, успадковані від наших предків, неподільно і спільно, – розповідав Ровно. – Мене обрали головою роду, після моєї смерті оберуть когось іншого. Ось вони розкинулись перед тобою: башта, луки, лани, знову луки і ліс. Більша частина володінь, які належить нам, покрита лісом. Але ми намагаємось викорчувати його і збільшити наші орні землі. Коли число наших родичів зростає, ми завжди будемо новий дім або хату. В башті є досить місця для всіх людей із їхнім харчем і всіх тварин із їхнім фуражем. Коли нам загрожує ворог, ми можемо піти в башту і боронитись, аж поки він відступить: адже довго він стояти не зможе, бо в лісі зголодніє. А якщо він спалить хати та хижі, потім ми відбудуємо їх. Але від

часів наших прадідів таких нападів не ставалося. А тоді точилася війна. А чи були війни ще раніше, ми не знаємо, бо немає нікого, хто б міг розповісти що-небудь про таку давнину.

З лук коло лісу Вітіко і Ровно пішли дугою через лани вже іншою дорогою до смужки землі, яка вела до башти. В башті Ровно показав Вітіко приміщення і комори, де можна було б розмістити тварин і припаси, показав і стайні. Потім повів його сходами нагору в громадські кімнати, де не жив ані він, ані його родина. Всі кімнати були побілені вапном і мали прості ялицеві меблі. В більшій кімнаті зберігалася зброя: довбні, булави, бердиші, металльні сокирки, бойові сокири, списи, мечі, арбалети і катапульти. Деякі кімнати були підготовані для оборони. З найвищої кімнати Ровно і його гість вийшли на покрівлю. Вона була зроблена з грубих дощок, трохи нахилених досередини, а також мала пристрій, який давав змогу спорудити швидко з балок горизонтальну поверхню, щоб поставити на них великі катапульти. Покрівля мала навколо грубі муровані бруствери, а оскільки дощова вода стікала всередину, для її відведення спорудили дерев'яний жолоб, який випускав воду далеко від мурів над болотом.

З башти можна було оглянути долину, але годі було щось побачити поверх навколишніх лісів.

Опівдні до світлиці принесли обід. За обідом були присутні Людмила, Дімут та інші жінки. А загалом було менше людей, ніж уранці, коли всі вітали Вітіко, бо ті, хто мав родину, обідали з нею в своїх хатах і хижах. На стіл подали телячу печеню, рибу, птицю, пиво і житній хліб.

Вітіко гостював у Ровна три дні. Четвертого дня, коли зійшло сонце, він поїхав далі на схід. Вітіко проминув луги, лани і луки, що стелились навколо башти, і знову заїхав у ліс. Там тік струмок у східному напрямі і вздовж струмка тягнулася стежка. Вітіко їхав по тій стежці. Він цілу годину повторював вигини струмка, долаючи коріння, болітця і каміння. Потім струмок змінив свій напрям і по довгому, порослому лісом схилу потік на північ. Вітіко ще з півгодини їхав уздовж струмка. Потім струмок повернув удруге і знову біг на схід. Вітіко дві години їхав по густому лісу, аж поки поміж двох скель разом із бурхливою водою дійшов до Влтави. То було місце, де стояв Крумлов.

Вітіко шукав для себе і для коня заїзду, щоб покріпитися. Він пробув там дві години. І знову вчинив так, як і першого разу. Вийшов на скелю над Крумловом і споглядав місцевість. На південь від крутої скелі містився потрійний закрут Влтави, всередині якого стояли хати Крумлова, на півночі тягнулась ущелина, по якій приїхав Вітіко, на заході скеля переходила в пологу й дедалі ширшу ділянку землі, придатну для ланів і городів, на сході скеля теж поголого опускалася.

Покріпившись і нагодувавши коня, Вітіко поїхав далі. Він знову обрав східний напрям. Вітіко їхав поміж високих скель і Влтавою, поки річка текла на схід. Коли вона повернула на північ, Вітіко покинув її і їхав по пагорбах, дотримуючись свого напрямку. Ліс уже скінчився, і Вітіко їхав тепер поміж ланів, лук, лугів, чагарників, гаїв і розкиданих де-не-де осель. Коли сонце було вже на вечірньому прюзі, він добувся до жупного містечка Дудлеби. Вітіко їхав місточком через річку Мальше, а потім поміж хат до жупної садиби. Садиба стояла окремо, мала сірі стіни і круті гонтові покрівлі. Садибу захищав міцний мур. Вітіко підїхав до низенької брами, над якою височіла велика надбрамна арка з давніх часів. Брама була відчинена, тож Вітіко заїхав на подвір'я, яке обступили стайні, клуні, повітки тощо. Якийсь чоловік запитав Вітіко, чого він хоче. Вітіко відповів, що хоче бачити жупана. Чоловік притримав Вітіко стремено, коли той спішувався, й допоміг йому завести коня до стайні. Потім повів його на друге подвір'я, а звідти – в простору залу, де стояло багато кам'яних столів. За одним з них на кам'яному нерухомому стільці, застеленому килимом, сидів жупан Любомир. Він був у широкому темному вбранні, на яке спадало його нічим не прикрите сиве волосся. Коло столу стояв чоловік у сірому вбранні з поясом, жупан розмовляв із ним. За кілька кроків позаду чоловіка стояла жінка в не дуже широкому синьому вбранні, підперезана сплетеним з лика поясом. Чоловік,

що завів Вітіко, знаком звелів йому зупинитись на кілька кроків позаду жінки й чекати, а сам вийшов із зали. Любомир далі розмовляв із підперезаним чоловіком у сірому вбранні. Нарешті той чоловік ледь уклонився, немов дякуючи, і вийшов із зали. Тепер до Любомира підійшла й заговорила жінка, він відповів їй, жінка знову щось казала, жупан відповідав далі. Розмова тривала досить довго. Потім жінка захотіла поцілувати край одягу жупана, але він не дозволив, і вона вийшла з зали. Тепер підійшов Вітіко. Коли він став перед Любомиром, той запитав:

– Чого ти хочеш, мій сину?

– Моє бажання полягає тільки в тому, – відповів Вітіко, – щоб ви дозволили мені подивитися на вас і я подякував вам, бо ви одного разу заступилися за мене.

– Тож зайди до моєї кімнати прийняти, – мовив Любомир, підвівся й пішов до дверей, Вітіко – за ним. Любомир відчинив двері й повів Вітіко кам'яними сходами вгору. Вони зайшли у великий передпокій із темно-сірими стінами, де було багато озброєних людей. Любомир сказав:

– Славо, піди вниз і стій у кам'яній залі на варті, раптом ще хто-небудь захоче говорити зі мною до заходу сонця.

Один з озброєних чоловіків пішов сходами вниз. Любомир завів тепер Вітіко в другий передпокій, що був, проте, набагато меншим за залу. В тому передпокої перебували троє неозброєних слуг. Любомир сказав одному:

– Радиме, принеси вино і пироги.

Слуга пішов, а Любомир і Вітіко перейшли з передпокою до просторої світлиці. То була наріжна кімната, що мала по чотири вікна на кожній зовнішній стіні. Вона вся була оббита в'язовими панелями, та й стеля була вирізьблена з в'язу. Підлогу вкривали шкури козуль. У світлиці стояли три великі столи з в'язового дерева і багато стільців із того самого дерева. Над дверима і над кожним вікном висіли пишні оленячі роги. Вздовж стін і навіть у заглибинах вікон тягнулася лава, теж в'язова. Лава уривалася тільки в чотирьох місцях, і на тих місцях на високих підставках стояли чотири вирізьблені з дубу великі людські постаті.

Коли чоловіки дійшли до середини світлиці, Любомир зупинився й проказав:

– Ласкаво прошу, Вітіко, за що ти хочеш подякувати мені?

– Ви знаєте мене? – здивувався Вітіко.

– Ти був зі мною коло смертного одра доброго князя Собеслава, – відповів Любомир, – і виконав для нього завдання, яке могло погано скінчитися для тебе.

– Я зворушений, що ви були коло вмирущого Собеслава, – мовив Вітіко, – а дякую вам за те, що ви заступилися за мене у великій залі Вишеградського замку.

– Я заступався не за тебе, – поправив його Любомир, – а за справу. Але мені дуже сподобався твій учинок і я радий, що ти приїхав подякувати. Бачиш, ми тут живемо серед того, що може запропонувати земля, яка межує з великим Лісовим краєм: лісової деревини і шкур та рогів лісових тварин. Постаті, які тут стоять, належать до давньої історії держави: Само, Крок, Лібуша і Пржемисл. Їх вирізьбив абат Боржетех, що був приятелем мого батька й подарував їх йому. Від мого батька вони дісталися мені.

Тільки-но Любомир сказав ці слова, як у світлицю повернувся Радим, якого послали за вином, і приніс на таці два срібні келихи з вином і невеличкий круглий пиріг. Поставив тацю на середній стіл і вийшов.

– Ну, Вітіко, бери вітальне вино і відламай шматок пирога, яким частують у домі, – припросив Любомир.

Вітіко взяв один срібний келих і відпив трохи вина. Поставивши келих на місце, відламав шматок пирога і з'їв. Любомир пив із другого келиха і теж відламав шматок пирога. Потім сказав:

– Вітіко, я з радістю приймаю тебе в своєму домі і тебе шануватимуть тут як гостя так довго, скільки захочеш побути тут. Сядь тепер коло мене на цей стілець.

Любомир показав на стілець коло столу, де стояло вино, Вітіко сів, а Любомир сів на стілець поряд із ним.

– Я дякую вам за добре прийняття, – подякував Вітіко. – Якщо дозволите, я побуду у вашому гостинному домі лише кілька днів.

– Чини, як воля твоя, ми цю волю завжди пошануємо, – мовив Любомир.

– А я постараюсь не зневажити гостинність, яку ви засвідчуєте мені, – відповів Вітіко.

– Вітіко, після зішестя на престол Владислава ти виїхав із Праги, ми багато чули про це в нашому краї, – казав далі Любомир.

– У лісі, що тягнеться до Баварії, є будиночок, що належить нам, – пояснив Вітіко, – а в тому будиночку живе один старий управитель, і я пішов туди, бо вже давно не бачив його.

– Він стоїть у лісі на Влтаві, – додав Любомир.

– Понад день їзди звідси в лісі на захід, – уточнив Вітіко, – і не зовсім на Влтаві, а коло села Плани, де є й церква.

– Знаю, – кивнув головою Любомир, – там усю долину обступає великий ліс.

– Якраз перед тим лісом, – додав Вітіко.

– Там ще досі є рисі, ведмеді та вовки, – промовив Любомир, – і було б ще більше, якби не суворі зими.

– Бо ж вони дають хутро людям, які не дуже бояться звірини, – зауважив Вітіко.

– Лісова церква у Горній Плані дуже давня, – говорив Любомир, – її збудували задовго до навернення князя Борживоя, там хрестили лехів із півдня країни і там молився самотник Ципрін.

– Десь так само мені розповідав і священник із Плани, – докинув Вітіко.

– Що ж, дбай тим часом про свій дім, як дає тобі змогу твоя молода сила, – наставляв Любомир.

– Я допомагаю і дбаю, як можу, – запевнив Вітіко. – Земля там для збіжжя бідна, а для плодів ще бідніша.

– Там, де бідна земля, суворі люди, – прорік Любомир, – але люди не знають ані того, ані сього.

– Люди живуть у нас із того, що родить земля, – розповідав Вітіко, – і з того, що вони беруть у лісі. Дехто намагається шукати заробітку навіть десь зовні.

– Якщо той заробіток дістається не завдяки війні, до прибутку від якої звикли, – мовив Любомир.

– За давніх часів таке, звичайно, траплялося, – підтвердив Вітіко. – Люди ще досі розповідають про це і мають речі, які дісталися їм завдяки війні.

– Як і всюди, – кивнув Любомир.

– Тепер вони мало знають про час і його значення, – відзначив Вітіко.

– Ми всі мало знаємо, – доповнив Любомир. – Час, мій сину Вітіко, ще не дозрів. Дві волі, які забезпечили висування нового князя, мають розпастися, і тоді в країну прийдуть лихо і пролеться кров, від чого, як здавалося декому, вони вбереглися. Серед усіх був, напевне, лише один чоловік, що ясно бачив майбутнє, а саме: князь Собеслав, але тепер він уже небіжчик. Він хотів запобігти лихові і тому сказав своєму синові Владиславу, щоб той скорився своєму двоюрідному братові, та й закликав ще свідків для своїх слів, зокрема таких молодих, як ти, щоб вони ті слова передали для пізніших часів, але це не зарадить. Собеслав діяв під примусом як умирущий чоловік з умирущими силами. Якби він жив, то, напевне, зупинив би все.

– Багатьох людей я не можу збагнути та пізнати в їхніх учинках, – зітхнув Вітіко.

– Вони самі себе не можуть збагнути, – сказав Любомир. – Їх поганяє несамовитість їхніх поривів, а вони не можуть визначити, що вони здатні зробити даної миті. Якщо старий Болеміл доживе до дев'яноста літ, як він бажав своєму батькові, його очі ще, може, побачать, що він їм напорочив. Новий князь хотів затримати тебе коло себе?

– Так, – відповів Вітіко, – але спершу мені треба зорієнтуватися.

– Дитино моя Вітіко, ти, напевне, ще з'ясуєш, що слухне для тебе, – сказав Любомир. – Зусилля спершу мають стати відвертіші, і тоді багато хто ясно побачить, що йому треба робити. Князь усюди прагне зміцнитися. Він збільшує навколо себе число своїх людей, намагається укріпити частини країни, щоб мати друзів. Сину Оттона Чорного він знову дав Оломоуцьке князівство, а Владислава, сина князя Собеслава, що раніше сидів там, запросив до Праги, щоб мати його перед очима. Князь дав йому багаті маєтності і всюди висуває його наперед. Навесні зі своєю молодю дружиною він їздив до німецького короля у Вюрцбург.

– Таж німецький король Конрад – єдиноутробний брат Гертруди, дружини Владислава, – мовив Вітіко.

– Це теж може бути причиною, чому вони поїхали до нього, але вони могли б і союз там укласти, – заперечив Любомир. – Ті, хто був присутній у Вишеграді в день виборів, почасти були за Владислава, а почасти були розпорошені, але ж вони завжди можуть зібратися знову. Нехай тепер буде так, як є, слід почекати, що станеться.

– А ви знаєте щось про ясновельможну княгиню Адельгайду? – запитав Вітіко.

– Дещо знаю, – відповів Любомир. – Вона й досі з дітьми Собеслава Ульріхом і Вацлавом живе в Гості.

– Узимку один посланець казав мені, що вона тоді була там, – додав Вітіко.

– Вона й досі там, – мовив Любомир, – і далі житиме там і справлятиме жалобу. Вона має необмежену владу над замком, а князь призначив Бореша її каштеляном.

– Це добре для неї, – зауважив Вітіко.

– Авжеж, добре, – підтвердив Любомир.

– Але ж у країні всюди спокій, – мовив Вітіко.

– Тепер спокій, надто в нас, бо ж ми живемо на відшибі. Народ тут живе і не відає, що станеться, обробляє поля і любить гру на козі й танці. Ми, що поставлені в країні як вартові турботи про народ, не можемо робити чогось іншого, як задовольняти його бажання, давати йому поради й допомогу і сприяти вірі, завдяки якій він стає моральніший і щасливіший.

– Чотири дні тому я чув, як люди під місяцем у лісі співали поганських пісень, – сказав Вітіко.

– Вони справляли тризну, – пояснив Любомир, – таке стається раз по раз і, мабуть, триватиме ще довго. Народ любить давні звичаї, і це добре. Якби народ змінився за одну мить, це означало б перевернути і країну, і людей. Хоча тут, на півдні, віра набагато давніша, ніж на півночі, що лежить ближче до поганських земель, тут теж збереглося багато звичаїв, які нагадують про давні часи, і вони зберігатимуться ще багато років. Якщо ці звичаї не становлять віровчення, вони не дуже й шкодять. Коли-небудь настане час, коли все змішається, і люди вже не знатимуть, чи той звичай поганський, а чи християнський. Якби ти коли-небудь був тут під час сонцестояння, ти б побачив на всіх пагорбах давні вогнища, які вони запалювали колись, відзначаючи поворот сонця. Коли тутешні люди звертаються до Святої Діви Марії, чимало їх ідуть до священних дерев або священних скель і співають їй, прикладаючи руки до чола. Крім того, ворожать на різних знаках, замовляють худобу, коли вона вперше виходить на луки, і вважають яструба за священного птаха.

– Я всюди, де бував раніше, – підтвердив Вітіко, – бачив вогнища на честь сонцестояння, баварці на Дунаї, Інні, Трауні та Енсі теж чинять так.

– Отже, цей звичай дуже поширений, – підсумував Любомир, – тож і зникне не дуже повільно. А загалом наш народ тут добрий та лагідний і цілком заслуговує, щоб його захищали, берегли і не змушували до страждань, бо ж він ні в чому не завинив. Я спершу покажу тобі світлицю, яку ми виділимо тобі в цьому домі для проживання, щоб ти відпочив або якось інакше, як воля твоя буде, використав свій час, а потім я поведу тебе до своєї дружини і ти повечеряєш із нами. Про твого коня добре подбають.

– Якщо дозволите, я подбаю про нього сам, – мовив Вітіко.

– Добре, що ти так робиш, – похвалив Любомир, – бо коні часто краще віддячують за догляд своєму доглядачеві, ніж будь-якому іншому вершнику. Роби, як ти звик, я дам тобі когось, щоб служив тобі. А тепер випий ще трохи зі свого келиха і потім ми вийдемо звідси.

Сказавши ці слова, Любомир узяв свого келиха й випив. Вітіко теж узяв келих. Потім обидва підвелися й пішли до дверей. У передпокої Любомир сказав:

– Радиме, піди з цим молодим вершником і роби, що він накаже. А я, Вітіко, тепер попрощаюся з тобою, а потім сам проведу тебе на вечерю.

Любомир вийшов із кімнати.

Вітіко попросив Радима повести його в стайню до коня. Той привів, Вітіко доглянув коня, а потім звелів слугі показати кімнату, де він мав спочивати. Слуга повів його двома різними сходами нагору, а потім через передпокій у простору світлицю, що мала три вікна. Там Вітіко сказав:

– А тепер можеш іти, я вже не потребую твоїх послуг.

Слуга вийшов у двері, а Вітіко ступив уперед і оглянув кімнату. Вона вся була оббита підпаленим ялицевим деревом і мала підлогу з червоного тису. На підлозі лежали сплетені з очерету мати. Ліжко, на якому лежала постіль із м'яких укривал та хутр, стіл і чимало стільців, козла для одягу, умивальник і дві лави, що стояли вздовж стін, були виготовлені з натертого воском дубу.

Вітіко пройшовся кілька разів по кімнаті. Потім сів на стілець. Згодом підійшов до вікна і глянув на містечко Дудлеби. В жовтаве вечірнє небо здіймалися причілки, покрівлі, комини, дах великої церкви та дзвіниця. Вітіко побачив, що містечко стоїть на видовженій смугі землі, утвореній довгою петлею річки Мальше. На сході ця смуга поєднувалася з рештою суходолу. Понад хатами він бачив горбкувату місцевість, де можна було розрізнити лани, луки, луги, ліси і людські оселі. Потім ішла темна смуга – ліс, із якого він вийшов. Та смуга тягнулася на захід аж до обрію. З містечка долинав гамір людського життя.

Згодом Вітіко знову пішов до стайні, щоб закінчити догляд свого коня. Доглянувши, повернувся до кімнати.

Коли сутінки вже майже переходили в півноч, прийшов Любомир і повів Вітіко до їдальні. Вони зайшли в двері, за якими стояло двоє вартових, що потім пішли вслід за ними. Пішли сходами вниз, далі по довгому коридору і зайшли до їдальні. То була довга зала з великими арковими вікнами на обох кінцях. Стіни з гранітних брил до висоти людського зросту, а то й вище були оббиті гладенькими ялівцевими панелями. Вздовж обох стін тягнулися дубові лави. Вздовж зали стояв стіл, накритий білим обрусом і заставлений стравами. Зі склепіння над столом звисали три великі світники, в кожному з них горіло кілька скіпок.

У дверях зали стояло багато чоловіків. Любомир повів свого гостя повз них до верхнього краю столу. Там стояла жінка в широкому темно-каштановому вбранні, підперезаному гаптованим золотом поясом. Золота сіточка притримувала на її голові пишні сиві й білі, мов сніг, коси. За тією жінкою стояли дві молодші жінки, а за ними – троє дівчат. Любомир підвів Вітіко до жінки і сказав:

– Болеславо, я привів до тебе юнака Вітіко, що з наказу князя Собеслава приїхав на з'їзд у Вишеград, потім князь Собеслав повідомив йому при свідках свою останню волю щодо наступності, а тепер він живе в будинку в лісі неподалік від нас.

Жінка з приязню на обличчі обернулася до Вітіко і сказала:

– Наш пан і жупан Любомир, мій чоловік, казав мені, що ви наш гість. Я з радістю ласкаво запрошую вас і прошу задовольнитися тим, що є в нашому бідному домі і що двоє самотніх людей змогли приготувати для вашої втіхи.

– Висока пані, ви засвідчуєте мені велику прихильність, – відповів Вітіко, – гостинно приймаючи мене в своєму домі, і я вдячний вам за це.

Любомир обернувся до чоловіків, які стояли коло дверей, і, показавши на першого, мовив:

– Це Растислав, мій родич, що допомагає мені в моїх обов'язках.

Потім показав на другого й мовив:

– Це Видимир, мій родич, він теж допомагає мені в моїх обов'язках.

Потім показав на третього й мовив:

– Це Вентислав, мій родич, і він допомагає мені в моїх обов'язках.

Потім показав на цілий ряд чоловіків і мовив:

– Це Кодим, Момир, Диш, Дерад, Вацлав, а це Гостивіл. – І після кожного імені додавав:

– Це мій родич, що допомагає мені в моїх обов'язках. – А в кінці додав: – Я всім їм удячний, і ми запевнили одне одного у взаємному захисті.

Після цього Любомир напівобернувся до Вітіко і вигукнув:

– Цей юнак – Вітіко, наш сусід у Лісовому краї і, поки йому подобається, наш гість.

– Ласкаво просимо! – гукнув один із чоловіків.

– Ласкаво просимо! – гукнув другий.

– Ласкаво просимо! – гукнули всі.

Коли вітання скінчилися, відчинилися двері, принесли в різних посудинах наїдки та напої і поставили їх на стіл.

– Помолімося Богові! – закликав Любомир.

Чоловік у бахматій темній сутані, що стояв геть позаду, підійшов до столу і вголос проказав молитву, яку решта повторювали.

– Сіме, покажи місця, – звелів Любомир.

Чоловік у білому вовняному вбранні, який відчиняв двері, коли слуги принесли страви, показав Вітіко стілець і рухом руки, що був зрозумілий усім, показав стільці решті чоловіків. Любомир і Болеслава сіли самі.

Любомир сидів на чолі столу. Праворуч від нього сиділа Болеслава, ліворуч – Вітіко. Коло Болеслави сиділи її жінки. Троє дівчат стояли позаду їх. Чоловіки сіли по обидва боки столу. Сиділо ще й кілька юнаків. На нижньому краї столу сидів чоловік, який проказував молитву.

Страви склалися з телячої печені, птиці, риби, дичини, а також хліба і різних пирогів. Напоєм було вино, яке з великого цебра наливали в срібні келихи. Наготові стояли і кухлі з пивом.

– Багато років тому зі мною за стіл сідали і мої сини та доньки, – проказав Любомир, – але тепер усі, слава Богу, роз'їхалися, коло мене не лишилося жодного, але всі заснували свої родини і живуть із ними.

– Таж так, – мовила Болеслава, – замолоду людина живе з батьком-матір'ю, згодом із дітьми, а на старість сама.

– Та все ж не сама, – заперечив Любомир, – бо ми тут у замку серед людей, а як вийдемо на мури або на пагорб десь за мурами, то бачимо чагарники, ліси й пагорби, за якими живуть наші діти, а вони знову-таки мають коло себе своїх дітей, що теж належать до нашого роду. Ми думаємо тут, вони думають там, ми їздимо туди, вони їздять сюди.

– Моя мати в Пржиці дуже часто довго жила сама, – сказав Вітіко, – а потім поїхала до родички в Ландсгут. Я тепер завжди сам.

– Не так, мій сину, – заперечив Любомир, – благословення твоєї матері та її бажання йдуть за тобою і щоразу повертаються до неї.

– Авжеж, мої думки повертаються до неї, – мовив Вітіко, – а її, звичайно, йдуть до мене.

– От бачиш, – мовив Любомир.

– Усі люди шукають свого майбутнього, – докинула Болеслава, – і вважають, що можуть досягти чогось доброго.

– А коли не шукають, – додав Любомир, – життя зупиняється. Ще добре, коли з чужини не приходять нічого, що пантеличить людей і збиває їх із пуття.

– Крім того, ще можна намагатися робити добро тим, хто живе навколо тебе, – мовила Болеслава.

– Я вже не сподіваюсь ніякого нового майбутнього і, коли буваю за мурами з людьми, які живуть навколо нас, – розповідав Любомир, – і вони запитують мене, або просять чогось, або ж я розмовляю з ними, то навколо мене таке добро, якого я їм бажаю.

– Дії та вчинки людини – теж її товариство, – сказала Болеслава. – Правда, шановний батьку?

– Те, що людина робить зі смиренням, – проказав чоловік на нижньому краї столу, – це її спадщина, яка лишається по ній, хоч яка незавершена.

– Якщо тільки щастя нашої країни ніхто не порушить, – спохмурнів Любомир, – і не прийде лихо в невинні хати, будинки і поля.

Після вечері одна дівчина підійшла до Болеслави і стала тримати під її руками срібну миску, друга дівчина зі срібного глечика почала зливати їй воду на руки, Болеслава помила пальці й витерла руки білим рушником, який тримала третя дівчина. Слуги подали кожному за столом миску для вмивання рук і рушник для витирання їх. Потім усі підвелися. Чоловік на нижньому краї столу знову, як і перед вечерею, проказав молитву, яку решта повторювали. Потім Любомир сказав Вітіко:

– Тебе проведуть у твою кімнату, хай тобі добре спиться під нашим дахом.

– Нехай ваш перший нічний спочинок у нашому домі буде добрим, – побажала Болеслава, – і прокидайтесь радісно, як властиво у ваші роки.

– Амінь, – закінчив Любомир. – Бувайте здорові, мої родичі!

– З Богом! – гукнули чоловіки.

Чоловік у білому вбранні тепер знову відчинив стулку дверей, одна з жінок пішла попереду з восковою свічкою, Болеслава – вслід за нею, після Болеслави пішла друга жінка і троє дівчат. Потім вийшов Любомир, присвічував йому Слава. А Вітіко сказав чоловікам, які стояли навколо:

– Бувайте здорові і не згадуйте лихом!

Після цих слів чоловіки підступили до Вітіко й подали йому руки.

– На добраніч із нашою гостинністю і нашою охороною в цьому домі! – побажав чоловік, якого Любомир назвав Растиславом.

– На добраніч! Бувай здоровий! Нехай тобі добре ведеться! – гукали інші чоловіки.

– На добраніч! – побажав їм Вітіко.

Коли всі відступили від Вітіко, стало видно чоловіка, що сидів на нижньому краї столу. Він сказав:

– Спочивайте з Богом, і ти, молодий гість, спочивай із Богом.

– Спочивайте з Богом, велебний отче! – відповів Вітіко.

Чоловіки розступилися і хотіли пропустити Вітіко до дверей. Але він сказав:

– Спершу ви.

– Спершу Вітіко! – гукнув хтось із них.

Вітіко вийшов із дверей, Радим попереду світив йому. Потім пішли зі скіпками решта. Останнім ішов чоловік у темній сутані.

Радим провів Вітіко до його світлиці, запалив там гніт срібної лампи і вийшов. Вітіко ще походив трохи по кімнаті, посидів трохи на стільці, проказав вечірню молитву, роздягнувся, погасив лампу і ліг на ліжко. Його сон був такий, як йому бажали, а прокинувся він так, як і казала Болеслава.

Прокинувшись, Вітіко одразу пішов у стайню доглядати свого коня.

Коли зійшло сонце, Радим покликав Вітіко до Любомира і повів його сходами до великої світлиці, оббитої дубовими панелями. В ній стояв високий дубовий хрест із розп'ятим Спасителем. Там було багато стільців, довгий стіл і чимало молитовних ослінчиків. Вікна були розмальовані образами Спасителя, янголів і святих. У тій залі зібралися всі, хто вчора був присутній на вечері.

– Я запрошую тебе, Вітіко, – промовив Любомир, – побути з нами на службі Божій.

– Звичайно, буду, – відповів Вітіко.

Потім усі, хто був у залі, пішли сходами вниз, вийшли з подвір'я і пройшли між хатами до великої і високої благочинної церкви. В церкві їм приготували місце поблизу від вівтаря, де вони й сіли. В церкві було багато народу, всі молилися. Дехто був у широкому вбранні зі зборками та поясом, поширеному в чеських землях. Інші були у вузькому вбранні з застібками і в штанах, так одягаються в Баварії, а дівчата й жінки мали сукні зі зборками і нагрудники, фартухи і хустки. Деякі жінки були вбрані дуже строкато, інші – майже однобарвно. На головному вівтарі кілька священників освячували Святі Дари, серед них був і той, який у домі жупана проказував молитви за вечерю. Після служби Божої всі родичі Любомира повернулися до його дому. Священик, що проказував молитви за столом, ішов останнім.

Усі пішли до їдальні. Там на столі стояло молоко, мед, масло і багато інших харчів, кожен брав, що хотів, і снідав.

– Вітіко, – заговорив Любомир, – якщо ти хочеш трохи подивитись, як приходять до нас люди, то ходімо після сніданку до кам'яної зали. А потім мої родичі Кодим і Диш покажуть тобі містечко, аж поки я знову матиму час побути з тобою.

Вітіко після сніданку пішов у кам'яну залу. Там розстелили килими навколо кам'яного столу, накрили сам стіл і кам'яний стілець і поклали килим перед стільцем. Любомир прийшов і сів на стілець перед столом. Чимало його родичів теж посідали на стільці. Потім до зали зайшли люди, у строкатому і однобарвному вбранні, в якому були і в церкві, в бахматому і прилеглому, старі й молоді, чоловіки й жінки, юнаки і дівчата, ба навіть майже діти. Їх вишикували в чергу перед Любомиром, і він розмовляв із ними та вирішував їхні справи. Писар записував, що треба, до течки.

Досить тривалий час поспостерігавши ті розмови, Вітіко з Кодимом і Дишем пішов оглядати замок. Спершу вони зайшли в невелику замкову церкву, потім у молитовну залу, їдальню, у велику залу прийнять, у малу залу прийнять, де вчора Вітіко сидів із Любомиром, у три покої самого Любомира, в покої для ночівлі, в кімнати для замкової залоги, потім у кімнати для челяді. Зайшли до зброярні, де зберігалася зброя для оборони і нападу, кольчуги, щити, шоломи, шкіряна зброя, мечі, списи, луки, стріли, сагайдаки, арбалети тощо. Зайшли до приміщення для катапульта, захисних сіток, плетених щитів та інших допоміжних засобів. Потім оглянули коней та інших тварин у стайнях і комори для зберігання припасів.

Тим часом настав полудень і в їдальні подали обід.

Після обіду Любомир зі своїми родичами і Вітіко поїхали в поля. Там були лани, де росла Любомирова пшениця, поля з житом, ячменем та іншими культурами. Далі тяглися луки, луки і ліс. Вершники вибралися на височину, звідки можна було побачити далекі околиці. Любомир зупинився і сказав Вітіко:

– Бачиш, отам, де стоять дуби, є садиба Хлуми, де живе мій син Мойслав зі своєю родиною, а далі праворуч на великій відстані ми б дійшли до садиби Дуба, де живе мій син Пустимир зі своєю родиною, отам, за тими горами з лісом, стоїть Тржебин, де живе мій третій син Радоста з дружиною та дітьми. Далі в країні живуть мої доньки Марія та Евфемія зі своїми чоловіками та дітьми, а в бік Моравії живе наймолодша зі своєю родиною, її, як і матір, звать Болеслава.

Повернувши на захід і зробивши велике коло, вершники повернулися до жупного містечка.

Наступного ранку Вітіко оглянув ринок у Дудлебах, де були речі, що їх селяни з довколишніх земель привезли на продаж, і речі, які вони купували, щоб повезти додому. Пополудні Любомирові родичі виїхали на конях на луку і показали свою вправність у їзді верхи та у володінні зброєю.

Вітіко гостював у Любомира п'ять днів. Шостого дня вранці він попрощався. Любомир подарував йому гарного арбалета. Вітіко підвісив його до сідла. Чимало Любомирових родичів мало не цілу годину проводжали Вітіко до лісу, звідки він приїхав. Там вони попрощалися з ним і поскакали назад.

Десять опівдні Вітіко добувся до Крумлова. Там він спочивав дві години. Потім їхав одну годину вздовж Влтави проти течії на південь. Далі повернув на захід і виїхав на видовжену височину. Опинившись нагорі, побачив на пласкій вершині перед собою велику садибу, огорожену грубим чотирикутним муром. Навколо садиби стояли хати і хижі. Брама в мурі садиби була відчинена, і Вітіко заїхав на подвір'я. До нього підійшов чоловік у високих складчастих шкіряних чоботях, штанах із грубого сірого сукна і суконній свиті з застілками. На голові він мав чорну повстяну шапку з червоною прямою півнячою пір'їною. Він звернувся до вершника:

– Ти Вітіко, що промовляв у Вишеграді, чого ти хочеш?

– Якщо ти Діт із Ветржні, що в лютому голосував у Вишеграді, – мовив Вітіко, – і якщо ця садиба – Ветржня, то я, Вітіко, хотів би переночувати одну ніч і скористатися один день твоєю гостинністю.

– Я справді Діт із Ветржні, що голосував тоді, – відповів чоловік, – а це моя садиба Ветржня, і я подбаю про те, чого ти просиш. – Потім підійшов і взяв коня за вузду, показуючи Вітіко, що можна спішитися.

Вітіко спішився, і Діт повів коня, поряд з яким ішов і Вітіко, за вузду до стайні і там із допомогою Вітіко доглянув його. Потім повів Вітіко до просторої світлиці з побіленими вапном стінами, де стояли великий стіл, лави і стільці з буку. В світлиці Діт підійшов до великого дзвона і вдарив по ньому. Зайшов слуга, і господар повідомив йому:

– У нас гість.

Слуга пішов і, повернувшись невдовзі, поставив на стіл житній хліб, сіль і пиво.

– Ласкаво прошу до мого дому, – припросив Діт.

Після цих слів Вітіко відрізає собі скибку хліба, посолив і заходився їсти. Потім випив трохи пива.

Діт тепер ударив по дзвону двічі. Невдовзі до світлиці зайшла молода жінка. Її чорні коси були зв'язані у вузол, на грудях синіла жилетка, нижче йшла спідниця зі зборками і білий фартух. На ногах видніли червоні чобітки.

– Елізабет, – мовив Діт до жінки, – цей чоловік – Вітіко, що з волі князя Собеслава їздив на з'їзд у Вишеград, він буде нашим гостем так довго, як захоче, привітай його і приготуй дубову кімнату і частування. Вітіко, ця жінка – моя дружина.

– Вітаю тебе, – проказала Елізабет до Вітіко, – мій чоловік розповідав мені, що ти родом з тієї частини країни, де ми живемо. Прийми нашу приязнь, яку ми можемо запропонувати тобі в нашому домі.

– Я приймаю її з великою вдячністю, – вклонився Вітіко, – і пропоную й вам гостинність у моєму домі в Плані або Пржиці.

– Цілком може бути, що я прийму її, якщо коли-небудь завітаю до тебе, – сказав Діт, – бо ти теж був прихильний до покійного князя Собеслава і хотів би бачити великим князем його сина Владислава.

Елізабет після цих слів вийшла з кімнати. А Вітіко сказав Дітові:

– Я поїхав до Собеслава і служив йому, бо він був законним і справедливим князем, і я б і далі служив йому, якби він із ласки Божої ще жив. Щодо наступності, то я ані виборець, ані суддя в цих питаннях, але мої думки кажуть мені, що слова старого леха Болемила цілком

можуть бути правдою. Якщо в Садській князь Собеслав і водночас пани нашої країни призначили наступником Владислава, сина князя Собеслава, він був законним наступником. Другий Владислав завдяки тільки вашому виборі, але без участі князя був незаконний. Та оскільки потім князь Собеслав перед скликаними свідками сказав своєму синові: «Скорися йому», що я сам чув коло його ліжка з його вуст, цей другий Владислав став законним князем.

– Як виявилось, – вигукнув Діт, – ніхто не наважився суперечити йому. Прихильники Собеслава і його сина спокійно розійшлися. Великі леги стоять коло князя, багато дрібних опинились у його почті, князь має владу і боронитиме наших прав.

– Я не дуже добре знаю ці речі, – зітхнув Вітіко.

– Тепер усе гаразд, – заспокоїв його Діт, – і ніхто не повинен перешкоджати нам порядкувати і зміцнитися у своїх маєтностях, які дісталися нам від наших батьків. Але навіщо ми говоримо про ці речі, в яких уже нічого не зміниш. Якщо ти мій гість, ходімо оглянемо садибу, де ти перебуваєш, і всі мої маєтності.

Обидва чоловіки вийшли з кімнати, і Діт повів Вітіко оглядати свою садибу. Спершу вони пішли до стайні. Там стояли коні, на яких можна було їхати на лови і навіть на війну. Були гарні, менш гарні і такі, які вирізнялися лише своєю витривалістю. Робочих коней, здається, не було. Потім ішов ряд волів для господарчих робіт на землях садиби й невеличкі тварини для праці на гірських схилах. У вузьких стійлах стояли корови, бик і телята. Далі під пласкою стелею тягнувся хлів для свиней. Вівці містилися в просторих кошарах із великими світлими вікнами, в окремому загоні стояли кози. Кури і голуби мали окреме подвір'я зі своїм входом. Гуси і качки мали свій вигін зі ставком. Діт повів Вітіко в клуні, де зберігалися сіно, збіжжя в снопах, потім у комору, де купами лежало насипане зерно. Потім обидва подались у повітку, де стояли терези, плуги, борони та інше рільницьке знаряддя, в кімнату з інструментами, майстерню і оглянули кімнати слуг та служниць.

– Велику частину цієї землі викорчував ще мій прадід, – пояснював Діт, – ми володіємо нею за правом первородства, і передаємо далі, коли народжується перший син. Молодші сини та доньки отримують трохи добра для свого господарства, і ми сподіваємося, що так буде й далі. Ми повинні намагатися збільшити свій маєток, щоб зросли наші володіння і сила. А твої родичі живуть далеко звідси?

– Ми маємо у Горній Плані будинок із землями, – відповів Вітіко. – У Пржиці маємо більше, і наші предки жили ще й там, де тепер у Митині коло Фримбурка про них і не згадують.

– Це той дім, де живе Гульдрик?

– Так, – підтвердив Вітіко. – Ти знаєш його?

– Знаю, – відповів Діт, – але досі думав, що він із чужого краю. Вітіко, ти повинен закріпитися на одному місці і розростатися, здобувати повагу своїх сусідів і прагнути стати лехом.

Вітіко нічого не відповів на цю пораду, а коли вони йшли по подвір'ю, до них підійшла Елізабет і сказала, що все впорядковане, кімната для Вітіко вже готова, а в світлиці вже чекає вечеря. Тож чоловіки пішли туди, дарма що сонце ще було на небі, а на подвір'ї лунко бамкав дзвін. У світлиці, куди вони зайшли, вже зібралось трохи людей, решта прийшли пізніше. Там було й п'ятеро дітей, троє хлопчиків і двоє дівчаток. Діт погукав дітей, поставив їх перед Вітіко й мовив:

– Це мої сини за віком: Діт, Вольф і Ебергард.

Хлопчики була вбрані в жовтуватий грубий суконний одяг.

Потім Діт погукав дівчат, теж поставив їх перед Вітіко і сказав:

– А це мої доньки Софія і Геліха.

Дівчатка зі зібраними на голові косами були вдягнені в червоні жилетки, чорні спідниці зі зборками і білі фартушки.

Потім усі сіли за широкий буковий стіл. На верхньому краї сіли Діт і Елізабет, між ними Вітіко. Далі сіли діти. Нижче сиділи інші люди, звичайні слуги та служниці. На столі стояли

житній хліб, ячмінний хліб і пиво. На верхньому краї столу поставили копчену та смажену шинку і квашену капусту, на нижньому краї – юшку зі шматками копченої свинини, фрикадельками і квашену капусту.

Коли вечеря скінчилася, Діт без скіпки, бо надворі ще був білий день, завів Вітіко до його кімнати. То була наріжна кімната навпроти лісу. Як і велика світлиця, вона мала побілені стіни, міцне дубове ліжко, де постелили Вітіко, та інші меблі з твердого дуба. Діт попрощався, Вітіко взяв двері на дубовий засув і приготувався до ночі. Коли вже смеркло, вмовився на ліжку спати.

Наступного ранку, ще вдосвіта, Вітіко доглянув свого коня. Потім поснідав у великій світлиці молочним супом із борошном і білим хлібом. Згодом Діт повів його по кімнатах дому. Майже всі були такі, як і велика світлиця, в них жили Діт, його родина і гості. В більшості кімнат меблі були з бука, в деяких були краші меблі з дуба. В одному просторому підвалі зберігалася зброя і катапульти для захисту садиби. Над тим підвалом містилася висока надбудова, до якої можна було потрапити знизу. Діт і Вітіко піднялися нагору. Там, немов у вартівні, можна було бачити все навколо.

– Бачиш, – мовив Діт, – на тій дорозі, якою ти вчора їхав від Влтави до моєї садиби, я побачив тебе і пішов до брами тобі назустріч.

– А ота скеля – це скеля Крумлова? – запитав Вітіко.

– Так, – відповів Діт.

– Там мав би стояти замок, – зауважив Вітіко.

– Якби я мав змогу, я б уже збудував його там, – сказав Діт.

– Може, збудує колись хто-небудь із твого роду, – припустив Вітіко.

– Або з якогось іншого, хтозна, – стенив плечима Діт.

Подивившись якийсь час на ущелину, що тяглася в бік Крумлова, Діт повернувся на захід і мовив:

– Отам наші поля, луки і луги. Бачиш, де-не-де ще стоять скелі та дерева поміж лук і навіть серед збіжжя. Не було змоги прибрати все, тут має працювати час. Найнижчі вологі ґрунти ми лишили під луки, далі йдуть лани, а отам вище вгорі, під лісом, луги. Ми можемо розширювати свої землі далі на південь і будемо розширюватись. – Потім показав рукою на схід і мовив: – Там мало що можна додати, щоб мати ще кращий захист.

Вітіко глянув і побачив будинок під лісом із могутніми ялицями, що звідти круто спускався до Влтави.

Потім Діт повів Вітіко на мур навколо садиби й показав, як можна обороняти дім.

Згодом крізь широку браму Діт і Вітіко вийшли за межі садиби і оглядали поля. Промінали багато хат, де жили Дітові люди, а також хати людей, які мали земельні ділянки поблизу від садиби. Опівдні знову повернулися до садиби. Пополудні відвідали багато місць, де працювали люди.

Вітіко попросив Діта, щоб той наступного дня дав йому провідника, який проведе його аж до Митини до дому Гульдрика. Діт пообіцяв.

Наступного ранку Вітіко попрощався з Дітом та Елізабет і сів на подвір'ї на свого коня. Там уже чекав провідник, що сидів на одному конику з-поміж тих, яких Вітіко бачив у стайні.

Вітіко з провідником поїхали землями Діта на південь, аж поки добулися до лісу. А в лісі й далі їхали на південь.

За дві години вони виїхали на галявину, де лежали стовбури зрубаних дерев, а в кількох місцях горіли вогнища, щоб спалити зайвий хмиз, серед якого паслося багато волів, корів і кіз; стояло там і кілька рубаних хат із корою поміж колод, а чоловіки, жінки і діти з пилками, сокирами, кирками і мотиками розчищали землю. Всі чоловіки були в сірому грубому вузькому суконному вбранні, поширеному в південних частинах Лісового краю, а жінки були вдягнені в короткі спідниці зі зборками і мали хустки на головах.

– Це Светлик, – пояснив провідник. – Люди рубають дерево для будівництва нової дерев'яної церкви, щоб вона стояла посередині цих розкиданих хат.

Обидва чоловіки спішилися і погодували коней, провідник узяв зерно ще з Ветржні. Потім попили води з джерела. Вітіко об'їхав галявину навколо, придивився до праці, поговорив із людьми. Відпочивши годину, вершники знову поїхали лісом на південь.

Їдучи й цього разу десь дві години, вони знову виїхали на галявину, але цю, мабуть, розчистили вже багато років тому. Тут теж стояли де-не-де будинки, стелилися луки, лани і пасовиська.

– Це Митина, – пояснив провідник, – а ота біла кам'яниця, на широкій покрівлі якої ви теж бачите камінь, – дім Гульдрика. Ви вже не помилитеся.

– А ти не їдеш зі мною туди? – запитав Вітіко провідника.

– Ні, – відповів він, – я сьогодні повинен повернутися додому і тому їду назад. Я погодую свого коня вже в Светлику, та й сам щось поїм зі своїх припасів.

– Тож дякую тобі і виконуй своє доручення, – мовив Вітіко й дав провідникові винагороду. Той узяв її, повернув коня і знову подався в ліс.

Вітіко поїхав вузькою стежкою, що відходила від шляху і вела до білої кам'яниці. Там він спішився, з дому вийшов літній чоловік із пишним сивим волоссям. Підійшов до Вітіко, придивився до нього й раптом вигукнув:

– Тож на небі таки почули мою молитву і мої очі бачать тут Вітіко, що від нього піде спасіння!

– Гульдрику, що ти верзеш! – обурився Вітіко. – Я тільки прошу пустити мене на ніч.

– Як об те пер у лісі, а Регіна доглядає капусту, – проказав старий, – але я допоможу вам.

Обидва чоловіки завели коня до стайні, де їм довелося перевести корову, щоб кінь мав окреме стійло. Вітіко, накривши коня, як звичайно, мовив:

– Що ж, веди мене до світлиці.

– До світлиці, до світлиці, – повторив старий, – тоді йди за мною.

Старий повів Вітіко до світлиці, що була наріжною кімнатою з чотирма вікнами, побіленими стінами і давніми буковими меблями. Поряд із нею була ще кімнатка з одним вікном.

– А тепер я ще маю принести вам щось поїсти, – промовив старий.

– Неси, Гульдрику, – кивнув головою Вітіко.

Старий пішов і приніс у зеленому глечикі молоко, буханець білого хліба, ніж і рогову ложку. Поставив молоко на стіл, поряд поклав хліб, ніж і ложку. Вітіко сів на стілець перед столом, порізав скибку хліба в молоко і їв роговою ложкою. Гульдрик стояв перед ним. Він був у дуже грубому світло-сірому суконному вбранні. Його свита була набагато коротша й ширша, ніж звичайно, і ледве закривала тулуб. Свита була на застібках. Штани були бахматі, немов унаслідок віку старого стали йому завеликі; чоботи були коротші, ніж звичайно, з грубої шкіри й підбиті на підшвах грубими залізними цвяхами. А на голові, навіть коли виходив до Вітіко, Гульдрик не мав ніякої шапчини.

– Для мене це радість, – казав старий, дивлячись Вітіко в обличчя, – бо тепер наближається справдження. Ви не були тут від самого дитинства.

– Якось не склалося, – промовив Вітіко.

– Ви були колись у Фримбурку, – мовив Гульдрик.

– Тоді я мав їхати до Праги, – сказав Вітіко.

– Я чув про це від Флоріана, – розповідав старий. – Які ж великі та гарні ви вирости за п'ять років, відколи я вас не бачив.

– Гульдрику, я тебе одразу впізнав, а от дім уже не міг пригадати з часів свого дитинства.

– Тепер ви тут, і тепер усе буде по-іншому, – запевняв Гульдрик. – Ваша мати ще п'ять років тому, коли я був коло вас, мала б пустити вас зі мною, і в такому разі можна було б почати ще тоді.

– Я лишуся коло тебе, але ненадовго, – мовив Вітіко.

– Тепер це байдуже, бо ж ви таки заїхали сюди і відбувся початок, – радів Гульдрик. – Ви можете тепер жити в Плані, як і досі, або піти ще куди-небудь, це вже нічого не змінить, доля вже йде своїм шляхом.

– Тепер нам треба піти глянути на коня, – сказав Вітіко, відкладаючи ложку.

– Авжеж, – погодився Гульдрик.

Обидва чоловіки зі світлиці знову пішли до стайні, і Вітіко став далі доглядати коня. Потім попросив:

– А тепер покажи мені, що тут є в тебе.

– Що ж, тут є чотири корови, – розповідав Гульдрик, – там двоє телят, а порожнє стійло належить двом бикам, із якими Якоб поїхав у ліс. А тепер ідіть зі мною до овець.

Вітіко і Гульдрик пішли тепер до кошари, де в одному загоні було дванадцять овець, а в другому – чотири кози і цап. Потім Гульдрик показав Вітіко хлів із чотирма свиньми і повів у клуню, де лишилося тільки трохи торішнього сіна.

– Кури та інше птаство на подвір'ї і взагалі всюди, – пояснював Гульдрик. – Підвал із молоком, яйцями та іншими харчами я покажу, коли Регіна повернеться додому. Ключ у неї. В молочній комірчині завжди є тільки невеликий припас. Із дверей клуні ви бачите моріжок коло хати і дві вишні з дуже смачними ягодами, а отам, понад домом Адама, поле, яке належить нам. Отам, де лежить каміння, росте капуста на полі, а ген там, праворуч, коло кущів, де ростуть горобини, тягнеться смужка лук, а там, де шлях від лісу йде вниз і видніє темна пляма, ми цього року посадили овес, під пагорбом теж є трохи вівса. Завтра я поведу вас до всього, а то ще й сьогодні, та от тільки тепер немає нікого коня глядіти.

– Тож лишімо на завтра, – мовив Вітіко.

– Завтра теж є багато часу, – погодився Гульдрик.

Обидва чоловіки знову пішли в житлову частину кам'яниці, і Гульдрик показав Вітіко кімнатки, де жили він, слуга і служниця. Потім показав ще комори з припасами.

– Ми щороку посилаємо трохи харчів із маєтку, – розповідав старий, – дарма що він тепер уже не такий, як був. Ми посилаємо вашій матері в Ландсгут сімдесят чудових козячих сирів, кружало коров'ячого сиру і добре борошно.

– Це для неї велика радість, – мовив Вітіко.

– Решту ми посилаємо в Пржиц, – додав Гульдрик.

– Дуже добре, – похвалив Вітіко.

– Воно є так, як може бути, – підсумував Гульдрик, – а тепер починається наступне.

Трохи згодом Вітіко і Гульдрик закінчили доглядати коня.

У дім повернувся слуга з дровами і запросив їх на місце, не дуже далеке від дому. Потім прийшла стара служниця Регіна і принесла у великій пілці зв'язане капустяне листя, яке додавали коровам до паші. Служницю представили Вітіко, вона привітала його, він теж привітав її. Регіна пішла далі поратись по господарству.

Вітіко тепер якийсь час походжав сам серед безладно розкиданих осель Митини. Ввечері Регіна приготувала Вітіко вечерю з копченої свинини і капусти, і він, коли вся денна праця вже скінчилася, пішов спочивати на ліжку в своїй кімнаті.

Наступного дня, попоравши вранішню роботу й поснідавши, слуги вивели Вітіко надвір, і Гульдрик показав йому частину лук і ланів, які належали до будинку. Якоб і Регіна йшли позаду, з нагоди приїзду Вітіко вони влаштували собі вихідний день. Вітіко до всього пильно придивлявся і розпитував про все.

Коли всі повернулися до світлиці, Гульдрик, сидячи на стільці поблизу Вітіко, тим часом як Регіна, склавши руки на колінах, сиділа трохи далі, а слуга стоячи дослухався до розмови, сказав:

– Оце той маєток, який ви і ваша мати маєте тут у лісі, він дає небагато, але однаково дає щось, як я вже розповідав вам. Ваш батько часто бував там, ваша мати також, а одного разу з ними були дві дівчини, що їхали на винохідцях. Ми постелили їм гарне ліжко в кімнаті. Ваш батько інколи несподівано приїздив із Пржица і лягав у соломі, або на сіні, або там, де він був. Останнього разу він ночував у кімнаті, тоді ми вбили ведмедя в Нагловському лісі. А тепер ви тут, як і пророчили вам.

– Для цього не треба ніяких пророцтв, – заперечив Вітіко. – Таж можна було подумати, що я коли-небудь приїду, і ще не раз відвідаю цей дім, як матиму змогу.

– Авжеж, справді, – мовив Гульдрик. – Тут викорчували ліс, де-не-де збудували поганенькі хати і назвали це місце Митиною, обробили латки поля, на яких мало що росте, і тут ще є луки, пасовиська і вирубки, які належать іншим людям, хоч і нам належить частина, взимку тут довго лежить глибокий сніг, а те, що тут родить, дає поганенькі врожаї.

– Та земля завжди так родить, – мовив Вітіко, – хтось має щось одне, а другий – щось інше.

– Авжеж, так і є, справді, – зітхнув Гульдрик.

Коли всі трохи відпочили, стара Регіна показала Вітіко комору з маслом і молоком, грудка масла плавала в холодній джерельній воді, що протікала крізь ночви, молоко стояло в горщиках, далі лежала купка яєць, трохи далі була комора з сирами. Потім служниця назвала Вітіко корів і телят, показала йому птаство на подвір'ї, розповіла, як звуть тварин. Решту дня Вітіко, Гульдрик і Якоб ходили по лісу, що належав до дому, і двоє слуг хвалилися господареві добрим станом ялиць, ялин, буків та інших дерев, які росли там, крім того, показали ручай із форелями, що протікав у лісі. І ліс, і ручай були добре доглянуті.

Отак минув день.

Увечері всі сиділи не коло скіпки, бо ж літні сутінки дуже довгі, а без ніякого світла й розмовляли. Коли вже споночіло, розійшлися спати.

Наступного дня Вітіко оглянув усі роботи в домі і взяв участь у них. Увечері, коли сутеніло, всі знову сиділи у світлиці.

Третього дня, коли, з'ївши форелей, яких наловив Якоб, усі знову сиділи у вечірніх сутінках, Регіна латала стару спідницю, Якоб плів мотузку, а Вітіко поїв, скільки треба, молока, масла та меду і потім відсунув їх, раптом озвався Гульдрик:

– Уже є всі ознаки, і таки справдиться те, про що казали старі люди, що воно буде правдою, і таки правда, що це, як вони казали, має статися.

– Ну, і що ж вони казали? – запитав Вітіко.

– Та ви й так це знаєте, – відповів Гульдрик.

– Ні, не знаю, – заперечив Вітіко.

– Таж вони мали б сказати вам те, що стосується вас, – наполягав Гульдрик.

– Мене? – здивувався Вітіко.

– Авжеж, – мовив Гульдрик. – За давніх часів, коли ще панували Тор і Фрея і Перун і Лада і ще були божки та віли, тут зовсім не було лісу, далеко навкруги не було лісу, а стелилися тільки гарні поля, садки, луки та гаї і тут жив мирний народ, звідси аж до моря. Ліси росли там, де тепер стоїть сонце, а тут віяли лагідні вітерці.

– Я про таке ще ніколи не чув, – дивувався Вітіко.

– Це мені розповідав ще мій прадід, а йому розповідав знову-таки його прадід, бо в нас чоловіки доживають до дуже похилих літ, – пояснював Гульдрик, – і так аж до того прадіда, який жив тоді, коли це все було так. А земля, Вітіко, належала вашому роду, він мав різні замки і жив то в одному, то в другому. А там, де тепер ці будинки, теж стояв пишний замок. І так тривало тисячу років. Потім прийшли чужоземні войовники і створили велику державу, прогнавши попереду себе інші народи, спустошивши землю і знищивши людей. Оскільки тут усе зруйнували дощенту, то виріс ліс, наче ніколи й не було по-іншому, і прийшло зимове

повітря і злиденна рослинність. Потім через якийсь довгий час від ваших предків, які на той час жили далеко звідси, один потомок на ймення Вітіко разом із людьми з Рима прийшов сюди, приніс нову віру й відвоював у народу, що тоді загарбав собі землю, Лісовий край і знову збудував замки і запанував тут, і його нащадки теж панували, бо ж було пророцтво, що завжди якийсь Вітіко рятуватиме рід. Вони збудували мисливську хатку, і там, де стоїть та хатка, щоправда, вже немає давнього пишного замку, але стоїть бодай мисливська хатка. Вони справляли свята і тішилися насолодами, аж поки знову прийшло лихо, знову все було зруйноване і знову виріс ліс, який довелося викорчувати, щоб збудувати цей дім. А тепер ви, Вітіко, прийшли, як і сказано в пророцтві: прийде найбагатший пан роду і їстиме молоко та мед на буковому столі там, де стоятимуть золоті і срібні столи.

– Дива, – промовив Вітіко.

– Ви знову прийшли, Вітіко, – казав далі старий, – рід відродиться, бо ж сказано так, і мої очі ще побачать це.

– Нехай Господь дасть тобі многії літа, – побажав Вітіко.

– Життя швидко минає, – мовив Гульдрик, – але я ще потримаю вам стремено, коли ви заїдете десь тут до свого замку.

– Коли заїду, то потримаєш, – кивнув головою Вітіко.

– І ще побачу ваших численних нащадків, – казав далі старий.

– Поки що я сам, – зауважив Вітіко, – і зачекаймо, що буде далі.

– Буде, буде, – запевняв Гульдрик.

Він підвівся і приязно подивився юнакові в обличчя. Вітіко у своєму шкіряному обладунку сидів на буковому стільці. Стара служниця Регіна опустила руки на коліна, Якоб припинив працювати, і обоє дивилися на старого.

Вітіко підвівся.

– Високий пане, дозвольте провести вас у вашу кімнату, – запропонував Гульдрик.

– Гульдрику, здоров'я тобі й на добраніч, – побажав Вітіко.

– Як буде на те ласка Божа, – промовив старий.

Усі вийшли зі світлиці й розійшлися по своїх спальнях.

Вітіко ще на один день лишився в домі.

Наступного дня він попрощався й попросив, щоб слуга пішов із ним до Фримбурка, а звідти повів його коня вгору вздовж Влтави до заїзду в Дольні Вітавіце і чекав його там, бо він сам вийде пішки на гребінь лісу святого Хоми, а звідти піде до заїзду. Але Гульдрик заперечив, сказав, що він сам повинен вести коня, а слуга міг би йти поряд із ним.

Вітіко погодився й виїхав із Митини. Старий у своєму вбранні, до якого додав тепер сіру повстяну шапку з короткою синьою голубиною пір'їною, йшов на кілька кроків позаду за конем, а слуга Якоб ішов на кілька кроків позаду за старим. У Фримбурку вони по кладці перейшли Влтаву. На тому боці Вітіко спішився і дав вузду в руки Гульдрика. Старий у супроводі слуги повів коня вузькою стежечкою в лісі вздовж річки вгору, а Вітіко пішов ліворуч і почав підніматися на широку вершину лісу святого Хоми.

Вітіко за годину з невеликим дійшов по дорозі, якою він колись спускався вниз із провідником Флоріаном, до гребеня гори і дуже скоро знайшов галявину, де стояли стовпи святого апостола Хоми. Там Вітіко зупинився і дивився вниз на Баварію, де тепер воювали Леопольд і прихильники Генріха Гордого. Перед Вітіко видніла східна частина Баварії, де текли річки Дунай, Траун і Енс, й простиралася аж до Альп, де вже починалася Штірійська марка. Потім глянув на Богемію, де тепер відбулася така важлива зміна володаря. Вітіко бачив під собою синюватий ліс, пронизаний ясною смугою Влтави, потім глянув у північно-східному напрямі на Бланско як на останню лісову вершину на тлі неба, а в північно-західному напрямі він побачив серед темних лісів блідувату ялівцеву гору, яка височіла коло Плани, а від тієї гори на захід – синю стіну, яка ховала темне озеро і скелю Трьох Сідал. Місце, де стояв Вітіко, було

найвищим місцем у лісі. Потім вузькою стежкою по лісу святого Хоми він пішов навскіс у північно-західному напрямі знову вниз до Влтави й дійшов до місця, яке мало назву Дольні Вітавіце, саме там був дерев'яний заїзд, про який розповідав Ровно.

У заїзді Вітіко побачив Гульдрика, слугу Якоба і свого коня. Подбавши про коня і пообідавши зі своїми людьми, Вітіко попрощався з ними, Гульдрик зі слугою пішов в'ючною стежкою вздовж Влтави до Фримбурка, а звідти назад до Митини. Вітіко з заїзду поїхав кладкою через Влтаву, а потім на північ повз нову Кутову вирубку, згодом на захід через Чорне болото, далі через густі ліси й пополудні добувся до Горньої Плани.

Слуги Вітіко по-дружньому прийняли свого господаря, Раймунд заніс гарний арбалет до кімнати.

Вітіко скинув шкіряний обладунок, одягнув лісове вбрання і жив, як і раніше. Але тепер частіше вправлявся з конем, їздячи клусом та вчвал по нерівній місцевості з чагарниками та іншими перешкодами.

Наприкінці вересня до Вітіко прийшов чоловік із костуром мандрівника і сказав, що він прибув із замку Гости. Він належав до замкової прислуги, але, постарівши, тужив за своєю батьківщиною, тож Бореш відпустив його і він покинув замок. Його батьківщина була в Лісовому краї, тож Бореш і переказав через нього вістку Вітіко.

– Яку вістку? – запитав Вітіко.

– Померла княгиня Адельгайда, – відповів чоловік.

– Померла княгиня Адельгайда! – вигукнув Вітіко, зірвавшись на ноги. – Померла княгиня Адельгайда!

– Так, – кивнув головою чоловік.

– Як це могло статися? – запитав Вітіко.

– Ми не знаємо, – відказав чоловік. – Ясновельможна княгиня жила в покої, де помер князь, дбала там про дітей, спала там, завжди була там, ні на що не хворіла, тільки сивішала всякчас, і п'ятнадцятого дня місяця вересня померла.

– А що сталося з дітьми? – запитав Вітіко.

– Їх повезли до Праги, – відповів чоловік.

– А ти бачив княгиню останнім часом? – запитав Вітіко.

– Я бачив княгиню і тоді, як вона померла, – відповів чоловік. – Мертва вона була як жива.

– А їй засвідчили честь у замку, де вона жила?

– Князь дав їй повну владу, – відповів чоловік, – і ми всі були підпорядковані їй.

– А де її поховали?

– Її з почеснями повезли у Вишеград до чоловіка.

Вітіко якийсь час ходив по кімнаті. Потім знову сів за стіл і промовив:

– Отже, вона пішла за ним, пішла за ним.

Підпер руками голову, а трохи згодом знову глянув на прийшлого чоловіка:

– Ти приніс мені важливу, хоч і сумну, новину, я щиро дякую тобі й прошу тебе погостювати в нас і насолоджуватися тим, що ми маємо, поки воля твоя.

– Я бачив вас у Гості, – мовив чоловік, – де ви зробили князю послугу, і охоче прийшов до вас, щоб принести вам звістку.

– Ти теж живеш у Лісовому краї? – запитав Вітіко.

– Я живу в хатах Вімперка.

– Тепер ти житимеш у своїх родичів, – мовив Вітіко.

– Мені забезпечено проживання в двох моїх братів, – пояснив чоловік.

– Тож насолоджуйся спокоєм, якщо дозволять часи, – побажав Вітіко.

– У нас завжди спокійно і тихо.

– Нехай і далі так буде, – побажав Вітіко. Потім пішов надвір і блукав між полями.

Прийшлий чоловік прожив у кам'яниці два дні. Потім прийняв подарунок від Вітіко, взяв свій костур і пішов далі в мандри. Він вирушив на світанку й пішов лівим боком Ялівцевої гори на захід і прагнув дійти до своєї мети ще до заходу сонця.

Мало-помалу настала друга зима, яку Вітіко жив у Плані.

Коли на полях ще лежав сніг, у Горній Плані з'явився розкошаний чоловік і розповів, що його вигнали з дому і він був змушений утікати. Князь лютує проти своїх підданих, проганяє їх із дому та двору або вбиває. До Лісового краю в Горец прибуло ще двоє чоловік і хотіли оселитися там, але потім подалися далі.

Коли чоловіка почастивали стравами і напоями, він пішов по глибокому снігу через ліс у Баварію.

А Вітіко пов'язав на пояс меч, узяв свій вовняний плащ, наказав слугі Раймундові йти з ним, сів на коня і поїхав дорогою на північ у глиб країни.

Тільки-но діставшись на безлісні землі, Вітіко і Раймунд дізналися, що князь раптом заходився проганяти з країни розбійників, а тих, хто не зміг утекти, хапає і вішає на деревах або палях. Воїни збиралися, вдиралися в будинки та фортеці, де боронилися злочинці, й виконували вироки. Потім знову поверталися у свої замки, де загалом були розпорошені.

У країні настав великий неспокій.

Вітіко зі слугою повернувся до своєї кам'яниці.

Коли настала весна, до кам'яниці якимось підїхав чоловік у гарному каштановому вбранні з чорною шапкою на голові, на якій рівенько стриміла одна біла пірїна; з ним був ще й слуга. Доїхавши до кам'яниці, чоловік спішився, лишив коня слугі, зайшов до світлиці й сів за стіл там, куди запросив його сісти Вітіко. Чоловік був молодий, мав русяве волосся й сині очі.

– Я Мікул, – повідомив він Вітіко. – Я був на зборах у Вишеграді, куди тебе пустили як слухача.

– Я не пригадую тебе, – мовив Вітіко, – бо не можу утримати в своїй пам'яті всіх людей, які були в тій залі. Чого ти хочеш?

– Оскільки ти так твердо дотримувався своєї думки і так мужньо протистояв смерті, якою тобі погрожував Мілгост, – розповідав Мікул, – деякі люди послали мене до тебе. Четвертого дня місяця липня вони зберуться в садибі Плака на зїзд, на якому говоритимуть про те, що діється в країні, і на якому багато людей ближче познайомляться один з одним. Тебе теж запрошують на той зїзд.

– Не знаю, чи поїду я на зїзд, – відповів Вітіко, – але дякую тобі за цю поїздку до мене. Нехай твій слуга заведе коней і насолоджуйтесь у домі тим, що тут є.

– Я повинен подякувати тобі за твоє запрошення, – мовив Мікул, – але в нас дуже мало часу і ми повинні без зупинки їхати далі.

– Тож дійте, як вважаєте за слушне.

Після цих слів Мікул підвівся й попрощався. Вітіко провів його з дому аж до коней. Мікул вискочив на коня, якого тримав його слуга, і обидва поїхали один за одним вузькою стежкою до хат Горньої Плани.

Третього дня місяця липня Вітіко спорядився й поїхав по дорозі, якою повертався з Праги до Горньої Плани, в ліс на північ. Він проминув багато лісів та галявин і переночував в одній хижі. Наступного дня, вже четвертого від початку липня, Вітіко, як уже зійшло сонце, доїхав до садиби Плака. Ця садиба містилася на узліссі на болотистій луці й була однією дуже довгою будівлею. Вітіко поїхав до неї. Підїхавши до брами, побачив, що вона відчинена. Перед брамою і за брамою на подвір'ї стояли конов'язі. Багато хто прив'язав своїх коней до дерев перед будівлею. В самій будівлі походжали й розмовляли люди. Декого Вітіко знав. Приїхав Богдан, що на зїзді у Вишеграді першим виступав із приводу присутності Вітіко в залі й пропонував кинути його до в'язниці для суду; був і Бенеш, що теж прагнув судити його; приїхав Домаслав, що хотів ув'язнити Вітіко, аж поки його судитиме майбутній князь; був Міл-

гост, якому кортіло повісити одразу Вітіко на стовпі, був Кохан, що вимагав суворого суду над Вітіко, був Богуш, що покликався на лихо, якого країна зазнавала від усіх князів; прибув моравець Дрслав, що обстоював суворий суд над Вітіко, був Юрата, старий Мікул, старий Родміл і ще багато інших людей, яких Вітіко не знав. Із кожним, здається, приїхали ще й слуги та прихильники. Вітіко, спішившись, повів коня до вільної конов'язі, прив'язав його й подбав про нього. Потім пішов до великої повітки, що тягнулася вздовж будівлі й правила тепер за залу прийняття. Загалом там, мабуть, зберігали рільниче знаряддя та багато інших речей, а тепер усе винесли, поставили довгий дощаний стіл із лавами коло нього, а на столі стояли пиво, вино і наїдки. На лавах сиділи чоловіки і їли страви та пили напої, підходили й інші, а покріпившись, відходили. Вітіко з'їв трохи хліба і випив пива.

– Тож твій пан дозволяє полювати в своєму лісі навіть улітку, коли в полюванні й потреби немає? – беручись за кухоль пива, запитав чоловік у грубому червоно-бурому вбранні, підперезаний шкіряним пасом.

– Так, Гаухе, – підтвердив другий чоловік, що сидів на грубій дерев'яній колоді, маючи коло себе чашу з вином, – господареві Плаки нема потреби рахувати своїх тварин. Скажімо, ти п'єш пиво, а ми п'ємо вино, якщо твій господар має зайців, ми маємо рисей, вовків, лисиць і ведмедів, і їх можна полювати і влітку, і на Великдень, і коли завгодно. Саме тому наш господар, якщо ти не розумієш, і запросив на це полювання багатих друзів і впливових людей.

– У нас полювання зовсім інше, – відповів перший чоловік.

– Авжеж, на мух і джмелів, – глузував другий.

Вітіко не дослухався далі до розмови. До нього поки що ніхто ще не озвався. А тепер до Вітіко підійшов молодий Мікул у тому самому каштановому вбранні і з тією самою білою пір'їною, як і тоді, коли приїздив до нього в кам'яницю в Плані. Мікул привітався і сказав:

– Добре й слушно, Вітіко, що ти приїхав, тут є багато людей, які, безперечно, чекають тебе. Стрих, що запросив усіх до себе, полює тепер з охочими в лісі, але вони мають скоро повернутися. Бачиш, він запросив таких шановних гостей, що навіть такої пори полює.

До Вітіко підійшло ще кілька чоловік: рудий Бенеш, русявий Дрслав, чорнявий Богдан, Домаслав та Юрата і привітали його. Вітіко подякував. Вони взяли собі страви та вино. Надходили інші чоловіки, щось казали, а потім знову відходили.

Як уже минула половина ранку, до садиби підїхала ціла юрба вершників. Попереду на гнідому коні їхав чоловік у широкому темно-синьому вбранні зі сталевим поясом, у руках він мав дротик. На голові в нього видніла чорна шапка з однією сірою пір'їною. Він мав каштанове волосся і каштанову бороду навколо підборіддя.

– Це Стрих, пан Плаки, – пояснив Мікул Вітіко.

Позаду Стриха їхали інші чоловіки. Вони теж були в бахматих уборах із поясами й дротиками. Слуг і собак із ними не було. Підїхали до брами, поприв'язували коней і пішли в повітку.

Коли вони посідали коло столів і покріпились наїдками та напоями, чоловік у білому, мов сніг, суконному вбранні і з довгою синьою патерицею в руках став на лаву й вигукнув:

– Обід закінчився!

Почувши цей крик, чоловіки різної статури і в різноманітному вбранні вийшли з зали через двоє дверей по різні кінці зали, коло кожних дверей стояло по троє чоловіків зі списками.

Після цього минув якийсь час і на лаву став чоловік у темному широкому оксамитовому вбранні, його пояс був гаптований сріблом. Він мав сиве волосся і сиву бороду. На поясі в нього висів меч, а на голові він навіть шапки не мав. Вітіко впізнав у ньому Начерата, що на зборах у Вишеграді був одягнений у темно-пурпурове вбрання. Коли в залі вщух гамір, чоловік заговорив:

– Дорогі та вірні присутні люди! Сюди зїхалося дуже багато людей, і тому я, бо я, мабуть, тут найстарший літами, складаю подяку нашому господареві за те, що він улаштував для нас

таке сповнене приязні свято і таке гарне полювання у своїй садибі Плака. Я з Праги, де лишив багато роботи, щоб приїхати сюди. Навіть якщо іншим більше б личило стояти на тому місці, де тепер стою я, я все-таки промовлятиму, бо кілька моїх тутешніх друзів спонукали мене, крім того, внаслідок свого віку я став ще й трохи балакучим. Але ви пробачите мені. Стрих діяв добре, пристойно і значуще, запросивши нас у свою садибу, яка має назву Плака, щоб ми скуштували його дичини, свійських тварин, пирогів, пива та вина, побачили ліси, якими він тут володіє, і полювали в тих лісах. Ми вирушили на лови ще вдосвіта, а тепер повернулися, щоб не дуже відчувати денну спеку, яка тепер зростатиме. Я зі своїми друзями висловлюю йому мою найщирішу подяку за це, і всі, звичайно, подякують йому не менш широко, ніж ми. Запрошені вже й тепер могли б податися додому і взяти з собою в дорогу радість і втіху. Вони тут побачились, налагодили дружні зв'язки і, безперечно, хоч де стоять їхні садиби, проведуть один одного то тут, то там або ще де-небудь, щоб і далі підтримувати свою дружбу, зміцнювати свої зв'язки і розмовляти про те, що лежить у них на серці. Якби наш добрий ясновельможний князь Владислав, якого ми обрали і посадили на престол, не так цурався нас, то міг би бути серед нас, міг би поділити нашу насолоду і збільшити нашу радість. Хіба князі давніших часів не полювали й не обідали зі своїми лехами? Хіба було інакше? Хіба лехи – не їхні супутники і не їхнє законне товариство? Хіба лехи не ставили і не підтримували князів, і хіба лехи не відповідають за їхні дії, і хіба їхній вибір, виявившись помилковим, не справляє згубного впливу на країну? А хіба наш добрий князь Владислав поділяв насолоди з якимсь лехом чи владикою, хіба бував у їхніх садибах і їв за їхнім столом? Ви мовчите, отже, він не робив цього. А якби робив, то збільшив би насолоду, сам би тішився насолодою; якби він був із нами, ми б сьогодні були ще веселіші, ніж тепер. Нам шкода його, що він відмовляє собі в цій насолоді, і ми повертаємося без нього до своїх домівок. Я не дуже переймаюся цим, я старий і переживаю за країну, але молодь прагне радості. Наш ясновельможний князь до того, як ми в почесному Вишеградському замку обрали його за першого, завжди був із нашими дітьми та молоддю країни і насолоджувався їхньою радістю. Тепер він цього не робить і не має насолоди, дарма що молодий. Він не бере з собою декого, хто мав би бути з ним, коли він їздить по країні, так само як ми кажемо нашим людям, що вони повинні бути з нами, коли ми їдемо на лови. Він поїхав із численним почтом до замку Гости і розмовляв із ясновельможною Адельгайдою, вдовою нашого славного покійного князя Собеслава. Коли я зичливо підказав йому, щоб він завдав собі клопоту запросити тих, хто тоді ввійшов до ради, він поглузував із мене. Він поїхав по замках країни з багатьма молодиками і давав розпорядження, про які державні радники і пани не знають. Коли він повернувся, ми, а саме: мій брат Зната, Мілота, потім старші Мікул і Дома-слав, присутні на цьому святі, яке влаштував нам наш любий господар, і я з багатьма нашими людьми, яких ми змогли зібрати, приєдналися до нього, щоб надати його почтові належного блиску, якого інакше він не мав би, бо там не було жодного старого леха. Але чи живе наш ясновельможний князь, якщо він уже не поділяє радощів нашої молоді, що загалом завжди разом з ним? Думаю, що ні. Хіба він не змусив Владислава, старшого сина нашого славетного покійного князя Собеслава, що, хоч і гнобив панів, був усе-таки добрим і мудрим, тікати цієї зими з Праги до Угорщини? Мені шкода нашого доброго, ясновельможного князя Владислава, що він зрікається насолоди. Він бере на себе завдання і постанови, які загалом мають виконувати та ухвалювати камергери, двірський суддя, канцлер, головний стольник, шляхтичі та державні радники, і має досить турбот і клопоту, тож не має часу для радості. Не минуло й дванадцятьох тижнів, як він зібрав воїнів і всіх, кого назвали розбійником, прогнали або знищили. Оскільки йому для цього потрібна влада, він замість бути присутнім на наших святах, поринув у думки, як йому збільшити свою могутність. Мені шкода нашого доброго князя, що він не з нами і не поділяє наших веселих насолод. Болеслав Лютый, що вбив свого рідного брата святого Вацлава, відчував потребу, щоб зберегти свою вкрадену владу, пригнобити лехів і шляхтичів країни. Аж до нього проводирі народу були немов князями, а князь поміж них був як перший серед

рівних. В усій країні був блиск і ніхто не скнів у кріпацтві. А потім, скориставшись своїми прихильниками, він змусив людей служити йому, бути його воїнами і почтом. Зникла навіть ваша назва проводир, і вже не чути її. І всі пізніші онуки Пржемисла були такі самі й мусили думати про посилення своєї влади, завдяки якій вони правили. Мені шкода нашого доброго князя, що його немає серед нас. Він позбавлений навіть спілкування зі своїми родичами та їхньої підтримки. Адельгайда з Угорщини, висока вдова гідного Собеслава, після смерті свого високого чоловіка була змушена перебувати в самотній фортеці Гості й померла з туги та горя торік восени. Її малі діти, що їх князь узяв під свою опіку, нічого не можуть йому дати, тож він самотній і сам вирішує за всю країну, і ми згодом побачимо, які будуть плоди. Тепер ви дізналися, що мої слова, що я балакучий, таки правда. Я завжди розповідаю про геть усе і ніяк не висловлю нашому ласкавому господареві подяку за його сьогоднішнє свято, яке він так гостинно влаштував, і ніяк не можу припинити шкодувати, що наш ясновельможний князь не присутній тут. Тож насолоджуйтесь святом, а коли в молоді є бажання, я запрошую її на День святого Лаврентія до свого замку Руден, щоб і там отак відсвяткувати. Я не знаю, чи я зможу бути присутнім, але я намагатимусь, і, звичайно, все буде наготові для якнайкращого прийняття. Я спускаюся з лави, щоб мене не попросили зійти з неї, бо я вже задовго стою на ній і заважаю перебігу свята. Я тільки запрошую присутніх, хто матиме змогу, рівнятися на нашого щедрого господаря і ще раз висловлюю йому нашу подяку, нашу велику подяку, нашу щиру подяку, задля якої я й стою на цій лаві.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.